

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TÜRK KÜLTÜRÜNDE VAMPIRLER

“Oburlar, Yalınmazlar ve Diğerleri”

Seçkin Sarpkaya

&

Mehmet Berk Yaltırık

KAROKUM

TÜRK KÜLTÜRÜNDE VAMPIRLER

Seçkin Sarpkaya
&
Mehmet Berk Yaltınk

KARÖKÜM

her şeyin “bitti” dendiği yerde
başlayan bir hikâye

TÜRK KÜLTÜRÜNDE VAMPİRLER

Oburlar, Yalmavuzlar ve Diğerleri

Seçkin Sarpkaya & Mehmet Berk Yaltırık

Editör

Ömer Ünal

Yayına Hazırlayan

Haydar Barış Aybakır

Mizanpaj

Alper Şenadam

Kapak Tasarımı

Hilal Arslan

Son Okuma

Serkan Pınar

Karakum Yayınevi

Tüm hakları saklıdır.

Sertifika No: 34623

Bu kitabın tamamı veya belli bir bölümü 4856 Sayılı Yasanın hükümlerine göre kitabı yayınlayan yayınevinin yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi veya herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, basılamaz, depolanamaz.

Karakum Yayınevi

Edebiyat - Halk Bilimi

Araştırma & İnceleme - Tarih

1. Baskı - Haziran - 2018

Baskı

Ankamat Matbaacılık

30. Cadde 1344. Sokak No: 60

İvedik Organize Sanayi / Ankara

Tel: 0312 394 54 94-95

info@ankamat.com.tr

Sertifika No: 13256

MİLLETLERARASI NEŞRİYAT NUMARASI

ISBN: 978-605-2290-14-9

Karakum Yayınevi

Kent Koop Mahallesi 1864. Cadde Yeşimcan Sitesi A1 Blok 17/B

Yenimahalle/Ankara

Seçkin Sarpkaya

Akademisyen, yazar, müzisyen, FABİSAD üyesi.

1988 yılında İzmir ili, Konak ilçesinde doğdu. 2005 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne girmeye hak kazandı ve aynı bölümden 2010 yılında mezun oldu. 2012 yılında Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalında başladığı Yüksek Lisans öğrenimini "Türkiye Sahası Masal ve Efsanelerinde Demonolojik Varlıklar" adlı tezini vererek 2014 yılında tamamladı. 2014 yılında Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalında Doktora eğitimine başladı. "Tebriz Türk Masalları Üzerinde Bir İnceleme" başlıklı teziyle İran'ın Tebriz şehrinde yaşayan Türklerin masalları üzerine alan araştırması yaptığı Doktora tezine devam etmektedir.

2014 yılında Ege Üniversitesi Türk Dili Bölümünde Türk Dili Öğretim Görevlisi olarak göreve başlayan Seçkin Sarpkaya, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü TÖMER bünyesinde Öğretim Görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Seçkin Sarpkaya Türk Halk Bilimi alanında ulusal ve uluslararası makaleler yayınlamış, yurt içinde ve yurt dışında, çeşitli uluslararası kongre ve konferanslara katılıp Türkçe ve İngilizce bildiriler sunmuş, alanında ulusal ve uluslararası projelerde ve etkinliklerde görev almaktadır. Sarpkaya'nın "Türkiye Sahası Masal ve Efsanelerinde Demonolojik Varlıklar" başlıklı yüksek lisans tezi, 2017 yılında Karakum Yayınevi etiketiyle ve "Türklerin Şeytani Masalları Türk Masal ve Efsanelerinde Demonik Varlıklar" adıyla yayımlanmıştır. Sarpkaya yazılarıyla Korku Kitabı, Yılan Kitabı, Ayı Kitabı gibi kitaplarda, Milli Folklor, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Karadeniz Araştırmaları Dergisi gibi uluslararası akademik dergilerde, inceleme yazılarıyla Edebice, İhlamur gibi popüler dergilerde, bildirileriyle TUDOK, Türk Dünyası Kültür Kongresi, Genç Halkbilimciler Kongresi, Genç Akademisyenler Kongresi, Kafkasya'ya Genç Bakışlar III Sempozyumu (İRAN), II. Uluslararası Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Kongresi (KIRGIZİSTAN) gibi uluslararası kongrelerde, blog yazılarıyla The International Gothic Association Postgraduate Blog (İNGİLTERE)'da yer almıştır.

Seçkin Sarpkaya, Kurgizistan'ın Bışkek şehrinde, Rus-Slavyan Üniversitesinde, II. Uluslararası Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Kongresinde sunduğu bildirisiyle "En İyi Bildiri Ödülü"ne layık görülmüştür. Ayrıca "Tebriz Türk Masallarının Tespiti, Derlenmesi ve Yazıya Geçirilmesi" başlıklı Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesinde araştırmacı olarak yer alıp projeyi 2017 yılında tamamlamıştır.

Fantastik ve korku edebiyatı alanında hikâyeler yazıp yayınlayan Seçkin Sarpkaya, Gates of Eternity adlı death metal/metalcore grubuyla vokalist görevinde aktif olarak müzik yapmakta ve bisiklet sporuyla ilgilenmektedir.

Mehmet Berk Yaltırık

Tarihçi ve korku-fantastik hikâye yazarı. FABİSAD üyesi. 19 Temmuz 1987'de doğdu. 2010'da Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünden mezun oldu. Aynı üniversitede, Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı Tarih Anabilim Dalı'nda Genel Türk Tarihi alanında, "Moğolların Deşt-i Kıpçak Seferleri" teziyle yüksek lisansını tamamladı. Aynı üniversitede yine tarih bölümünde doktora eğitimini sürdürüyor. Çeşitli internet sitesi ve fanzinlerde, dergilerde araştırma yazıları ve hikâyeleri yayımlandı. Şu an Kurum Haber Ajansı'nın (QHA) Türkçe sayfa editörlüğünü yapıyor. "Anadolu Korku Öyküleri 2" (Bilgi Yayınları), "Gio Ödülleri 2013 Seçilmiş Öyküler" (İthaki Yayınları), "Güçoburlar" (Doğan Kitap), "Aşkın Karanlık Yüzü" (İthaki Yayınları), "Anadolu Korku Öyküleri 3-Yılgayak" (Bilgi Yayınları), "Karanlık Yılbaşı Öyküleri-Aralıktan Sızan Karanlık" (Bilgi Yayınları) çalışmalarında yer aldı. "Yedikuleli Mansur" (İthaki Yayınları) romanının ve "Gölgeli Öyküler" (Yenisey Yayınları) adlı öykü kitabının yazarı. "Türk Kültüründe Hortlak-Cadı İnanışları" ve "Eski İstanbul Kabadayısı Figürü ve Bir Şehrin Yaşadığı Değişimler" adlı makalelerin müellifi. Devrim Kunter'in Seyfettin Efendi çizgi romanlarının bazı ciltlerinde danışmanlık yaptı. Bir öyküsü "Seyfettin Efendi ve Esra-rengiz Hikâyeleri-1"de Kunter tarafından çizildi. FABİSAD'ın düzenlediği 2013 GIO Hikâye Yarışması'nda "Kumarcı Bahattin" adlı öykü ile dereceye girerek "Öykü Başarı Ödülü" ve Türkiye Bilişim Derneği'nin düzenlediği "TBD Bilimkurgu Öykü Yarışması 2013'de "Hekim Maliguri'nin Acayiplikleri" adlı öykü ile mansiyon kazandı. 2017'de "Yedikuleli Mansur" romanıyla GIO Roman Ödülleri'nde dereceye girerek "Başarı Ödülü" aldı.

İÇİNDEKİLER

Sunuş: Vampirlerin Peşinden - Doğu Yücel.....	07
Ön Söz: Kanlı Bir Teşekkür İçin.....	13

BİRİNCİ BÖLÜM

KÖYÜN DELİSİ'NİN KALEMİNDEN TÜRK HALK BİLGİSİ ÜRÜNLERİNDE VAMPİRLER

Çalışmanın Genel Çerçevesi Üzerine Birkaç Söz.....	17
Vampir: Tanımlar Ve Dünya Kültürlerinden Vampir Örnekleri.....	24
Türk Vampirleri: Türk Kültüründe Kan İçen Olağanüstü Varlıklar.....	37
En Eski, En Yaşlı: Yek (Yek İçkek/ Yek İçgek/ İçgek).....	38
Çok Yiyen, Hiç Doymak Bilmeyen: Obur (Hobur, Upır, Veber...vd.)	43
Orta Asya'nın Vampir Devi: Yalmavuz (Celmoğuz)	50
Uzak Geçmişten Masallara Üvey Anne, Büyücü Kadın: Cadı	54
Korkunç Gecelerin Kâbusu, Lohusaların Laneti: Albastı.....	59
Masalların Aptal Ve Büyük Kötüsü: Dev.....	62
Kafkasların Fantastik Devleri: Emegen	63
Güney Sibirya'nın Acımasız Şeytanı: Erlik Han	64
Altay Dağlarının Korkunç Canavarı: Celbegen.....	65
Sonuç Yerine Birkaç Söz.....	66

İKİNCİ BÖLÜM

SON GULYABANI'NİN KALEMİNDEN TÜRK TARİHİNDE VE EDEBİYATINDA VAMPİRLER

Osmanlı Tarihi Metinlerinde Vampirler	76
Ebussuud Efendi'nin Hortlak Fetvaları	83
Evliya Çelebi'nin Uyuzları, Oburları.....	94
Edirne'nin Hortlakları Manastır'ın Vampirleri.....	105
Avrupa'da Vampir Avı Ve Kalıntıları	132
Türk Edebiyatında Vampirler	143
Birinci Bölüm Kaynaklar	155
İkinci Bölüm Kaynaklar.....	161

SUNUŞ

VAMPİRLERİN PEŞİNDEN

İnsanoğlunun tarihi, aynı zamanda canavarların tarihidir. Hatta mensubu olduğumuz homo sapiens türünden önce dahi canavarlar vardı diyebiliriz çünkü yaşamın doğuşundan itibaren insan hayal gücüyle birbirinden farklı mahlukatları tahayyül etmeye başlamıştır.

Vahşi doğa ve zifiri karanlık karşısındaki çaresiz atalarımız gerçekte olan veya olmayan hayvanların soğuk nefesini her daim ensesinde hissetmiştir. Bu korku ilerleyen çağlarda da çok değişmedi. Önce gaz lambalarıyla, sonra elektrik ve ampulün icadıyla şehirlerin, sonra da Aydınlanma Çağı ile zihinlerin akılcı düşünceyle aydınlanmasından sonra bile insanoğlu düşsel yaratıklar familyasına yenilerini eklemeye devam etti.

Doğadaki bilinmez durumlar bir bir bilimsel açıklamaya kavuşsa da insanoğlunun kendi icadı olan ve aslında var olmayan düşmanlara karşı duyduğu korku ve merakta bir azalma olmadı, sadece şekil değiştirdi. Eskiden ateş başında birbirlerine hortlak hikâyeleri anlatarak korku duygusunun heyecanını yaşayan insanoğlu şimdi sinema salonlarında ışıklandırılmış beyaz perdeye bakarak aynı heyecanı yaşıyor, salondan çıkıp apartmanına girdiğinde, merdivenlerde bir anlığına sensör onu görmeyip ışıkları açmazsa ilkel atasının yaşadığına benzer bir panik yaşayabiliyor. Gecenin sessizliğinde telefonun titreşmesiyle yerimizden zıpladığımızda geceleri zifiri karanlığa mah-

kum olan atalarımızın duyduğu korkunun aynısını damarlarımızda hissedebiliyoruz.

Günümüz insanı her ne kadar eski insanlara göre kendini geliştirmiş bir "model" olarak atfetse de değişen çok bir şey yok aslında. Bir Mars görevi sırasında uzaya araba göndermek gibi şımarıklıklar bile yapabildiğimiz, kuyruklu yıldızlara mekik indirdiğimiz, dahası tüm bunları canlı yayında elimizde tuttuğumuz telefonda izleyebildiğimiz modern çağda, eski inanmalar hâlâ güçlü. Bir mezarlığın gizli kamerasına takılan genç bir kızdan hareketle bir anda hayaletlere inanmaya başlayabiliyoruz. Televizyonda izlediğimiz futbol maçındaki pozisyonları gözümüzü kapatmak gibi bir totemle etkileyebileceğimizi düşünebiliyoruz. Cinler, nazar boncukları, ilham perileri, cezalandırıcı tanrılar, kulağımıza fısıldayan şeytanlar, bilmem kaç ışık yılı uzaktaki bir gezegenin konumundan buradaki bir bireyin geleceğini okuyan astroloji yorumları hâlâ düşünce denklemlerimizde yer bulabiliyor.

Amerika'nın Kocaayak Yeti'si varsa, bizim de Van Gölü Canavarımız var, onların hayalet avcıları varsa bizim Sadettin Teksoy'umuz var. Düşsel varlıklara ilgi tüm coğrafyalarda etkin. Hortlaklar, zombiler, canavarlar, cadılar, iblisler, dev fareler, deniz kızları, kurt adamlar... Hepsinin bir hikâyesi, kendine has mitolojisi var.

Tüm bu yaratıkların arasından vampirler çağlar boyunca hep bir adım önde durarak popülerliğini korumayı başardı. Bunun nedeni açık aslında. İnsanoğlu vampirlerle diğer mahlukatlarla kurduğundan çok daha farklı bir ilişki kurmuş durumda. Vampirden korktuğumuz gibi ona özeniyoruz da. Çünkü vampir ölümsüzdür. Yani kafası koparılmadığı, göğsüne ahşap kazığı yemediği ya da güneş ışıklarıyla parçalanmadığı sürece! Elbette ki tüm bu kurallar en baştan beri de değişmiştir, onu söylemeli. Vampir olmanın zorlukları da vardır, en güçlü vampirlerden Kont Drakula bir gemi dolusu sandıkla Transylvania toprağını Londra'ya taşımak durumunda kalmıştır. İnsan kanıyla beslenmezse güçten düşer. Böyle bakılırsa çekilecek iş değildir vampirlik! Fakat öte yandan çok caziptir, öldürülmediği sürece ölmeyen tek varlıktır. İnsanoğlunun en büyük korkusu olan ölümü yenmiş, en büyük arzumuz olan ölümsüzlüğe erişmiştir vampir. Fakat zombi de mantıken ölümsüzdür. Hiç zombi olmayı hayal ettiniz mi? Hayır, çünkü zombi aptaldır ve çirkindir. Vampir ise son derece zeki, karizmatiktir ve seksidir. Gotik hikâyelerin çoğunda vampirler karizmasıyla kurbanını (t)avlamakta hiç zorluk çekmeyen ve cinsel gücüyle onu kendine esir etmesini bilen bir varlık olarak tasvir edilmiştir. Edebi niteliği aşağılarda seyretse de Twilight serisinin başarısında bu cinsel çekim vurgusu büyük rol oynamıştır. Sinema salonunda Edward Cullen karakteri her belirlediğinde genç kızların bir boy band grubu izlemişçesine histerik çığlıklar attığına şahit olmuştum. Güneş ışığında

parıldayan bu sıksa vampir genç kızlar için beyaz atlı prens figürüydü adeta. Korkunç bellediğimiz vampir artık romantik hayalleri süsleyen ideal erkeğin tezahürüydü. Ölümüne meydan okuyan, yaşlanmayan ve cinsel gücünde kayıp yaşamayan vampirlerin ergen dünyasına yansımaları böyle gerçekleşmişti.

Tabii ki vampir edebiyatının tarihi çok daha eskiye dayanıyor. Batı edebiyatının ilk eseri olarak kabul edilen Homeros'un Odyseia'sında Odysseus, Hades'in Ölüler Ülkesi'ne gider ve ölüleri diriltmek için koyunları keserek kanlarını akıtır. Pek çok ülkenin halk masallarında var olan vampir imgesine Binbir Gece Masalları'nda da rastlarız. Şehrazat'ın anlattığı masallardan birinde Bağdatlı Ebu Hassan'ın güzel karısı Nadilla geceleri yatağından kalkarak ortadan kaybolur. Bir gece karısını takip eden Ebu Hasan, kadının mezarlıkta bir tabutun içinden bir ölüyü çektiğini, sonra da dişini onun etine geçirdiğini görür. Daha sonra Ebu Hasan karısını öldürür ve gömer. Fakat karısı dirilir ve dişini tam Ebu Hasan'a geçirecekken uşaklar ona mani olur, yaratık daha sonra kaybolur.

Vampire yakın durumların kast edildiği bu ilk örneklerden sonra tam anlamıyla ve "adı konularak" bir vampiri kaleme alan ilk kurmaca öykü 19. yüzyılın ilk yarısında yazılır. Öykünün adı 'The Vampyre'. Bu öykü dört entelektüelin kafa kafaya verdiği bir gecenin ürünüdür. Lord Byron, Percy Shelley, Mary Shelley ve John Polidori 1816'da bir villa kiralayıp birbirlerine hayalet hikayesi anlatırlar ve gecenin sonunda yazılı bir eser üreteceklerine söz verirler. O gecenin bir diğer ürünü, yine korku edebiyatının mihenk taşı olan, Mary Shelley imzalı Frankenstein: Modern Prometheus'tur. İlginçtir, villadaki o gecede Lord Byron bir vampir hikâyesi anlatmıştır ama gecenin sonunda verdikleri hikâye yazma sözünü sadece Shelley ve Polidori tutar. Lord Byron'a gizli bir husumet duyan Polidori, o gece Byron'ın anlattığı hikâyeyi kaleme alır, hikâyede Lord Ruthven isimli bir vampiri anlatır. Lord Ruthven tuhaf bir şekilde Lord Byron'ı anımsatıyordu. The Vampyre öyküsü iyi yazılmış olmasa da çok dikkat çeker ve yavaş yavaş öykünün şöhreti yayılır. Bu öyküden esinlenerek birtakım başka vasat vampir öyküleri de yazılır. 1871'de yazılan, J. Sheridan Le Fanu isimli İrlandalı yazarın Camilla isimli novellası bunlar arasından sıyrılır. Fakat vampir edebiyatına esas ivmeyi kazandıracak eser elbette ki Bram Stoker'ın Dracula'sı olacaktır. 1897'de basılan bu roman, bu alanda daha önce üretilmiş tüm yapıtları gölgede bırakır.

Benim de bir yazar olarak vampir hikâyelerine duyduğum merak Stoker'ın Dracula'sı ile başlamıştır. Farklı yayınevlerinden çıkan her baskısını, her çevirisini merakla okumuşumdur. Romanın mektuplarla ve çeşitli belgelerle akan anlatımı teknik ve biçim olarak zamanının çok ilerisindedir. Bu romandan esinlenerek yazdığım ve Dracula yaşı-

yor olsaydı günümüzdeki teknolojik, kültürel ve duygusal değişimlere nasıl tepki verirdi sorusunun yanıtını aradığım Ölü Sevgiliye Mektup isimli öykü, diğer iki öykümle birlikte Gençlik Kitabevi Öykü Yarışması'nda başarı ödülüne layık görülmüştü. Daha sonra İstanbul Üniversitesi Radyo TV Sinema bölümünde yüksek lisans tezi olarak Amerikan Sineması'nda Vampir Miti'ni inceledim. O dönem katıldığım edebiyat etkinliklerinde laf döner dolaşır vampirlere gelirdi. Bir imza gününde üç okur yanıma yanaştı. Kitaplarımı almadan önce bir soru sormak istediler. Aralarından bir tanesinin üzerinde Twilight serisine ait bir tişört vardı. Soru ondan geldi: "Vampirler gerçek mi?" Ben elbette "Hayır." dedim. Üzüldüler. Gözlerinden hayal kırıklığı okunuyordu. Ben de vampir mitosunun halk anlatılarıyla başladığını anlattım. Vampirler, ölümsüzlüğe ve sonsuz gençliğe duyduğumuz merakla süslediğimiz "öcü"lerdir, gerçek değildir, dedim. Bu realist açıklama onların hiç ama hiç hoşuna gitmedi. Teessüf eder gibi baktılar bana. Seslerindeki öfkeyi gizlemeden "Bir de hayalperest olacaksınız, nasıl böyle konuşursunuz!" dediler ve kitaplarımı almadan çekip gittiler.

Bu tavırları en başta bana gülünç gelse de sonra kendimi sorguladım. Gençlerin hayallerini mi yıkmıştım? Ne varmış vampirlere inanıyorlarsa? Bunun kime zararı var? Hem ben de onların yaşında sinema ve edebiyatta doğaüstü açılımların uzmanı Giovanni Scognamillo'nun vampir olduğuna dair dedikodularla heyecan duymuyor muydum? Beyoğlu Kontu namı Scognamillo'nun evine ziyarete giderken Jonathan Harker'ın Drakula'nın şatosuna giderken yaşadığına benzer bir ürperti yaşamamış mıydım? İrrasyonel duygular ve düşünceler bazen hayatlarımıza renk, zihin trafiğimize yeni bir boyut katabiliyor. Bülent Somay, Ursula Le Guin'in denemelerinden derlediği Kadınlar Rüyalar Ejderhalar kitabına yazdığı önsözde şöyle der: "Hem ejderhalara hem de M16'lara ve karadan karaya balistik füzelere aynı anda inanmak imkansızdır. Gondor savaşını borsa savaşlarına, ejderhaları Cruise füzelerine, Aragorn'u Bill Clinton'a, Ged'i de Milton Friedman'a feda edenler, bir tek gerçek, bir tek tarih tanır."

Vampirler de ejderhalardan farklı değil aslında. Birbirinden çok uzak coğrafyalarda, birbiriyle en ufak iletişim kurma şansı olmayan topluluklar nasıl alev saçan kanatlı ejderhaları hayal ettilerse, kan emici vampirleri de hayal ettiler. Kontes Bathory'leri, Kont Drakula'ları, Angel'ları, Vampir Lestat'ları Trump'lara, Kim Jong-Un'lara feda etmeye değer mi? Hem hangisi daha korkunç, tartışılır, öyle değil mi?! Ejderhalara ve vampirlere inanmayıp ne yapacağız, balistik füzelere, döviz kurlarına ve sınırlara mı inanacağız?

Seçkin Sarpkaya ve Mehmet Berk Yaltırık'ın çalışmasının değeri bu soruda yatıyor. Birçok kültürde farklı farklı şekillerde ortaya çıkmış olan vampirleri ne kadar tanıyoruz? En popüler vampir Draku-

la'nın Eflak prensi Vlad Tepeşe dayandığını, onun da çocukluğunda Fatih Sultan Mehmet'le tuhaf bir ilişkisinin olduğunu kaçımız biliyor? İşte yıllardır yazdıklarının takipçisi olduğum iki yazar cesaret edip vampirlerin Türk kültüründeki ayak izlerini incelemişler. Şimdi siz de onlarla birlikte bir yola çıkıyorsunuz. Fakat uyarmalıyım, bu yolculuk kan emicilerin sivri dişlerini boynunuzda hissedebileceğiniz kadar korkutucu olabilir. Dilerseniz bir örgü sarımsağı boynunuza asın. Ne olur ne olmaz!

Doğu Yücel

ÖN SÖZ

KANLI BİR TEŞEKKÜR İÇİN

Günümüzde vampir dediğimiz zaman hemen hemen herkesin söyleyebileceği birkaç söz elbette vardır. Peki nedir bu vampir? Bu kelime nereden gelmiştir? Vampir denilince akla gelen Drakula veya onun gerçekte olduğu kişi Vlad Tepes vampir kavramının özeti midir? Vampir evrensel midir, yoksa belli bir kültüre mi aittir? Türk kültüründe vampirle ilgili bilgi var mıdır, varsa ne durumdadır?

İşte tüm bu sorular ve dahasının cevabını bulmak amacıyla bu çalışmayı hazırladık. Bunu yaparken bugüne kadar yapılmış değerli çalışmalardan faydalandık ve tabiri caizse konu üzerine olan yıllara yayılmış birikimimizi bu çalışmada kullandık. Bu kitapta yer alan bilgiler elbette ki genişletilebilir, eleştirilebilir, tartışılabilir, fakat Türk kültüründe vampir gibi bir başlıkla geniş kapsamlı olarak yazılan ilk çalışma olması nedeniyle bu kitap bir başlangıçtır ve kendisinden sonra gelecek çalışmalar için bir çıkış noktasıdır.

Bu kitap için teŖekkùr edilecek epey isim var aslında. Sonuçta yılların hayalini ve emeğini kitaba dönüŖtùrme sürecinde yanımızda yer aldılar. İsmiini andığımız tüm değerli hocalarımız ve dostlarımızın bu kitapta emeği ve desteği büyüktùr. Bu bağlamda Karakum Yayınevi Sahibi Haydar Barış Aybakır'a, Karakum Yayınevi Editùrü Òmer Ùnal'a, Karakum Yayınevi ailesine, Prof. Dr. Metin Ekici'ye, Doç. Dr. Pınar Fedakâr'a, Doç. Dr. Muvaffak Duranlı'ya, Burak Türköz'e, Doğu Yücel'e ve Güven Erkin Erkal'a teŖekkùr ederiz.

Seçkin Sarpkaya (Köyün Delisi)
Mehmet Berk Yaltırık (Son Gulyabani)
Mayıs 2018

BİRİNCİ BÖLÜM

**KÖYÜN DELİSİ'NİN KALEMİNDEN TÜRK
HALK BİLGİSİ ÜRÜNLERİNDE VAMPİRLER**

SEÇKİN SARPKAYA

ÇALIŞMANIN GENEL ÇERÇEVESİ ÜZERİNE BİRKAÇ SÖZ

İnsanın var oluşundan bu yana en temel duygularından biri korkudur. Korkunun ise en temel ve kadim olanları ölüme ve bilinmezliğe duyulan korkudur. İnsan, ilkel zamanlardan bu yana korkuyu algılamaya, kabullenmeye ve onunla baş etmeye çalışmıştır. Tüm bunları yaparken de korkuyu anlatmış, korkuyu söze yansıtmıştır.

Korkunun söze dökülmesi ona birçok şekil vermiştir. Sözün sanatsal bir formda icra edilmesi ve insanın hayal gücünün ulaşabileceği potansiyel sınırlar veya daha doğru bir ifadeyle insan hayal gücünün sınırsızlığı korkunun birçok şekle, figüre yani sembole sahip olmasını sağlamıştır.

İnsanın en temel duygularından biri olan korku, insanın zihninde ve zihnini döktüğü sözlerinde yine insanın en temel unsurlarıyla ilişkili bir şekilde hayat bulmuştur. Ölüm, bilinmezlik, karanlık gibi insana endişe veren unsurlarla kan, nefes gibi insan için hayati kavramlar bir araya getirilerek çeşitli korku tasavvurları yaratılmıştır.

En eski zamanlardan bu yana korkunun tasavvurları tüm kültürlerde bazen benzer bazen farklı özellikler göstererek var olmuştur. Toplumlar yaşadıkları coğrafyalar, inandıkları dinler ve başlarından geçen sosyal olaylarla tasavvurlarını milli veya evrensel kodlarla oluşturmuşlardır.

Ölüm, ölümsüzlük, kan, yaşam, olağanüstülük, gece, karanlık ve bunların yanında birçok fantastik öge belli bir eksende buluşturularak korkunun tasavvur dünyasına dahil edilmiştir. Yaşamın ham maddesi veya kaynağı olarak kabul gören kan¹, ölümden duyulan korku, ölüm sonrasında bilinmezliği gibi unsurlar hayal gücünün sınırsız potansiyeliyle bir araya gelip evrensel kabul edilebilecek bir tasavvurun ortaya çıkmasına sebep olmuştur: Vampir.

Vampir en basit haliyle “insan kanı içen bir yaşayan ölü”, “insan kanıyla beslenen bir hortlak/mezarından çıkmış bir ölümsüz”, “insan kanıyla beslenen olağanüstü bir varlık” ve “varlığını sürdürmek için insan kanı emmesi veya içmesi gereken, ölümden sonra dirilmiş, hayali bir figür” ifadeleriyle tanımlanabilir. Vampirin evrenselliği onun farklı adlar ve farklı şekillerde hemen hemen bütün kültürlerde yer almasına sebep olmuştur.

Bu noktada vampir ifadesi Batılı bir bakış açısının ürünü olarak durmaktadır. Çünkü vampirin tanımını karşılayan varlığın adı farklı toplumlarda farklı şekillerdir. Vampir, Kuzey Afrika’da Obayifo’dur. Yunan halk bilgisinde Vyrkalokas’tır. Bu sebeple vampir müstakil olarak Batı kültürüne ait bir varlığı tanımlar. Fakat ilerleyen bölümlerde de göreceğimiz üzere tamamen dille alakalı bir durum olarak artık vampir, genel bir varlık tasavvurunu karşılayan bir tür sıfat haline gelmiştir.

Öyleyse sormamız gereken soru Türk kültüründe vampirin olup olmadığıdır. Elbette ki vampir ismiyle bir varlığın Türk halk bilgisi ürünlerinde mevcut olmadığı iddia edilebilir veya en azından yakın dönem yaratmalarında bu adla anılan varlıklar az sayıda da olsa görülebilir. Fakat “vampir” sözüyle karşılanan niteliklere sahip ve Türk kültürüne ait bir korku tasavvuru Türk mitolojisinde mevcuttur.

Türkiye’de yapılan bazı çalışmalarda Batılı anlamda bir vampir tasavvurunun Türk kültüründe bulunmadığı yönünde ima-

¹ Türk kültüründe kan ile ilgili çeşitli bilgi ve örnekler için bk. (Roux, 2011a: 83. Roux, 2011b: 238-240. Beydili, 2005: 291-292. Ögel, 1995: 584. Kuzay Demir, 2016: 13-25.)

lar mevcuttur. İlerleyen bölümlerde daha detaylı tartışacağımız üzere vampirden kastımız Bram Stoker'ın dört başı mamur bir şekilde inşa ettiği ve bunu yaparken arkaik vampir tasavvurundan faydalandığı Drakula ise tartışma farklı bir boyuta taşınacaktır. Fakat vampirin çok eski bir varlık tasavvuru olduğu ifade edilip onun genel niteliklerinin tespit edildiği noktada aynı niteliklere sahip varlık veya varlıkların Türk kültüründe bulunup bulunmadığı meselesi tartışılmalıdır.

Bu çalışmanın amacı Türk kültüründe vampir niteliklerine sahip varlıklarla ilgili birikimi ortaya koymaktır. Bu nedenle öncelikle Türk kültüründen kastımızı; Türk kültürü, Türk dünyası gibi ifadelerle neyi belirtmek istediğimizi ve çalışmamızın tarihi ve coğrafi anlamda kapsayacağı sahayı belirteceğiz. Ardından birinci bölümde hem Batılı hem de Türk araştırmacıların “vampir” diyerek neyi kastettiğini tanımlara yer vererek inceleyeceğiz. Bu inceleme sonucunda vampiri vampir kılan ayrıştırıcı nitelikleri temel paradigmalarımız olarak belirleyip bu paradigmalara uyan tasavvurlarla ilgili Türk mitolojisindeki verileri ele alacağız. Bunu yaparken öncelikle çeşitli araştırmacıların çalışmalarından faydalanıp Türk mitolojisindeki birikimi ortaya koyacağız. Ayrıca Türk diline ait en eski metinlerden, etimoloji sözlüklerinden ve dil malzemesinden de faydalanacağız. Daha sonra Türk dünyasından destan, masal ve efsane metinlerinde belirlediğimiz paradigmalara uygun varlıklarla ilgili bilgiye yer vereceğiz. Sonuç olarak da Türk kültüründe “vampir: kan içen olağanüstü varlık” tasavvuruyla ilgili genel özellikleri belirleyip belli başlı özellikleri tartışıp yorumlayacağız.

Türk kültürü veya Türk dünyası dediğimizde öncelikle belirtmemiz gereken bahsedilen sahanın coğrafi olarak Türkiye ve Balkanlarla, tarihi anlamda da Osmanlı İmparatorluğu ile sınırlı olmadığıdır.

Türk kültür sahasını ve Türk dünyasını Türk dilinden hareketle belirleyecek olursak tarihi anlamda yazı dili olarak yaklaşık 1300 yıllık, konuşma dili olarak ise daha eskiye dayanan

bir süreç ile karşılaşırız. Orhon Yazıtlarındaki dil özelliklerine bakılarak da Türk dilinin çok daha eski tarihlere kayıtlanan bir konuşma dili olduğu söylenebilir (Tural, 2001: XXIII).

Bu bilgiden hareketle Türk kültürüne yönelik yapılacak bir çalışmanın en eski yazılı metinlerden günümüze etraflıca yapılması gerektiği görülmektedir.

Coğrafi anlamda ise günümüz Türkiye Cumhuriyeti ve Balkanlar, Türk kültürüne yönelik bir çalışma için sadece belli bir bölgeye ait veriler sağlayacaktır. Yine coğrafyanın tarihi boyutunda sadece Osmanlı İmparatorluğu ve İmparatorluğun Anadolu ve Balkanlar kısmı da bütüncül bir yaklaşımdan uzak, Türk kültür coğrafyasının, Türk dünyasının sadece Batı'da kalan kısmını kapsayan bir bilgi verir.

Türklerin tarihi-coğrafi süreçteki hareketlilikleri doğuda Çin'den batıda Avrupa'nın içlerine kadar bir Türk dili ve kültürü sahası meydana getirmiştir. Bu anlamda Türk dili ve kültürü büyük bir coğrafyaya yayılıp, belli kollara ayrılıp geniş bir saha oluşturmuştur. Genel anlamda Türk dünyası tabiriyle anabileceğimiz bu coğrafya doğuda Çin'den gelip Hazar Denizi'nin güneyinden ve Anadolu üzerinden, Balkanlar'a ve Avrupa'nın içlerine kadar giden; kuzey ve kuzeydoğuda Sibiry'a'nın en uç noktalarına kadar uzanıp Hazar Denizi'nin kuzeyinden Batı Sibiry ve Kırım'ı da içine alıp Macaristan içlerine kadar uzanan; ortak Türk dilinin ve Türk kültürünün yaşatıldığı coğrafyadır.

Türk kültürüne dair bir çalışmada dil ve coğrafya anlamında bu bilgiler göz önünde bulundurulmalıdır. Ele alınacak malzeme, incelenecek sözlü veya yazılı kültür ürünleri tüm bu coğrafi alanın dil tarihi ve kültür tarihi göz önünde bulundurularak tespit edilmelidir. Biz bu çalışmada bahsettiğimiz bu özelliğe dikkat ederek hareket edeceğiz. Üzerinde çalışacağımız malzemeyi Türk dünyasından seçeceğiz ve bütüncül bir yapı kurmaya çalışacağız.

Burada bir noktayı belirtmek gereklidir. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde Türk dünyasından mitik tasavvurlara yer verirken; bazen bu tasavvurların Hint, Fars, Arap kültürleriyle ve başka kültür daireleriyle ilgileri ve bağlantılarından söz edeceğiz. Bu çalışmamız Türk dünyası mitik tasavvurlarındaki kan içen olağanüstü varlıkları, vampir tiplerini tespit edip incelemek ve bu varlıkların Türk mitik tasavvuru içindeki yerini açıklamak amacındadır. Bu kadar geniş bir coğrafya ve tarihi sürece yayılmış bir kültürün ilişki içerisinde olduğu kültürlerle bir etkileşim içinde olması mümkündür. Burada üzerinde durmamız gereken bu tasavvurların kökeninden çok ortak Türk dünyası kültüründe bu tasavvurların nasıl kullanıldığıdır. Metin Ekici “Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri” adlı eserinde “Tarihi-Coğrafi (Fin) Kuramı ve Yöntemi” adlı kuramı incelediği kısımda Köroğlu’nu örnek verip bunun açıklamasını yapar. Ekici’nin ifadesine göre Köroğlu için yapılacak her eş metnin kendi içinde değerlendirildiği ve ortak Türk kültürüne bu eş metnin katkısının ne olduğunun tespiti yönünde bir çalışma daha yararlı sonuç verecektir. Bunların yanında Türk boylarının herhangi bir halk bilgisi ürününü ortaklaşa kullanıp yaşatmalarının tespiti de yine fayda sağlayan bir sonuç olacaktır (Ekici, 2011: 107).

Ayrıca kuramsal açıdan bir yaklaşımı da burada belirtmek icap eder. Halk bilgisi ürünlerini incelemeye yönelik kuram ve yöntemler arasında metin merkezli kuramlardan Gelişme Kuramı ve Yayılma Kuramının temsilcilerinin belirttiği bazı noktalara dikkat edilmelidir.

Gelişme Kuramının ana temsilcisi Edward B. Tylor’un temel iddiasına göre *insan ruhu her yerde bir ve aynıdır ve bu özelliği dolayısıyla, zaman içinde, birbirinden habersiz olarak gereksinim duyduğu anda benzer ürünler yaratacaktır*. Yayılma Kuramının Viyana Yayılmacıları olarak anılan grubu ise Friedrich Ratzel ve Leo Frobenius’un fikirleri etrafında kültürün kökenleri ve yayılma alanları üzerinde durur. Ratzel, farklı toplumların kültürel

yaratmaları arasındaki benzerlikleri bu toplumlar arasındaki tarihsel ilişkilere bağlarken göçlerle kültürel ürünlerin taşındığını ve toplumların bu sayede benzer yaratmalara sahip olduğunu belirtmektedir. Leo Frobenius ise dünyada pek çok kültür yaratma çevresi olduğunu, bunların belirlenebilen sayısının on iki olduğunu, bunlardan birinin “Bozkır Kültür Çevresi” yani Türk kültürü merkezi olduğunu ve bu kültür merkezlerinden başta göç olmak üzere çeşitli sebeplerle yayılma meydana geldiğini belirtir (Ekici, 2011: 101-104).

Bu bilgilerden de hareketle vampirle ilgili tasavvurların kökenine dair bir şeyler söyleyecek olursak iki temel kuram da bize cevap verecektir. Vampir tipleri; kan, ölüm, korku vb. ortak ve evrensel unsurlarla ilişkili olduğu için birçok toplumda böyle yaratmalar görülmesi etki/tepki noktasından hareketle normal karşılanmalıdır. Yayılma düşüncesinde de vampir tiplerine dair bilginin yayılma noktalarından birinin Türk kültür havzası olduğunu söylemek de mümkündür. Türk dünyası; göçler ve ticaret gibi sebepler başta olmak üzere hem Türk boyları hem de diğer topluluklar için son derece hareketli bir alan, bir geçiş güzergâhı ve kültürel anlamda alışveriş merkezlerine ve rotalarına sahip olması sebebiyle yayılmanın aktif bir şekilde görülebileceği bir coğrafyadır. Bu coğrafyanın hâkim kültürel kodlarından birinin Türk kültürü olduğu da göz önünde bulundurulursa üretim ve yayılma yönünde Türk merkezli bir üretim ve etrafa yayılmanın söz konusu olduğu söylenebilir.

Burada iki ayrı kaynağa da değinmek gerekmektedir. Giovanni Scognamillo, Aylin Ünal ve Fatih Danacı'nın “Vampir Manifestoları” adlı eserinde vampir üzerine detaylı bilgi yer alır. Fakat ileride de üzerinde duracağımız üzere bu çalışmada belli başlı terminolojik problemler mevcuttur. İlk olarak çalışmada iki ayrı yerde folklor ve batıl inanç terimleri ayrı ayrı kullanılmıştır (Scognamillo vd. 2011: 16, 70). Batıl inançlar, halk inancı veya halk inanması adıyla folklorun bir araştırma ala-

nıdır (Boratav, 1984. Örnek, 2000). Bu iki terimin birbirinden ayrı araştırma alanlarıymış gibi kullanılması terminolojik bir hata yaratır ve çalışmanın bunun üzerine kurgulanması da ayrı bir sorundur.

İsmi andığımız çalışmada bir başka dikkat çeken nokta ise vampirin tanımlanması, ele alınan örnekler ve Türk kültüründe vampirin olmamasına dair kısmî tespittir. Bu çalışmada vampirle ilgili inançların çok eskiye dayandığı belirtilmekte ve Obayifo ve benzeri vampir tasavvurlarıyla ilgili bilgi verilmektedir. Fakat çalışmanın ilerleyen bölümlerinde sadece Boratav'a atıfta bulunularak Türk kültüründe vampirin olmaması konusu irdelenmekte ve bu konu ucu açıkta bırakılmaktadır (Scognamillo vd. 2011). Hâlbuki Obayifo ve benzeri tasavvurların vampir tasavvurlarına dâhil edilmesi; Özbek, Kazak, Tatar, Uygur ve Kırgız sahalarının anlatmalarında sıklıkla karşımıza çıkan ve ismini andığımız vampir tasavvurlarıyla benzer özellikleri sergileyen Yalmavuz'un da incelenmesini gerektirmektedir. Böyle bir inceleme ile belirtilen örnekler arasındaki karşılaştırmalı yaklaşım Türk kültüründe vampir tasavvuruna dair bilginin varlığını ve genel hatlarını ortaya koyacaktır.

Bir diğer nokta ise Haydar Akın'ın "Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı" adlı çalışmasında Türk kültüründeki cadı tasavvurlarına dair tespitleridir. Akın, bu çalışmasında cadının Türk kültüründe genel itibarıyla bir masal kahramanı olduğunu ve tam olarak Batı'nın cadı anlayışını karşılamadığını ifade etmektedir (Akın, 2011). Türk kültüründeki cadı tasavvuru; Batı'dakinden bir ölçüde farklıdır ve Boratav'ın da kısaca değindiği gibi ya da ilerleyen bölümlerde Yalmavuz, Obur gibi tasavvurlarda göreceğimiz üzere belli ölçüde vampir tasavvurunu karşılar. Cadı, Türk kültüründe daha çok bir masal kahramanı şeklinde karşımıza çıkar ve sözlü kültür ürünlerinde yer alır. Fakat detaylı bir araştırma yapılmadan Batı'daki anlamda bir cadı ve cadı avının Türk kültüründe olup olmadığı sorusunu cevaplamak net bir sonuç vermeyecektir.

Bu sebeple öncelikle yapmamız gereken vampirin bir kavram veya sıfat olarak neyi ifade ettiğinin sınırlarını çizmek ve temel paradigmaları belirleyip Türk kültüründen tespit etmemiz gereken unsurları belirlemektir.

VAMPİR: TANIMLAR VE DÜNYA KÜLTÜRLERİNDEN VAMPİR ÖRNEKLERİ

Türk kültüründeki hangi varlıkları vampir tipi olarak ele alabileceğimizi belirlemek için yukarıda da kısaca belirttiğimiz üzere vampir denildiği zaman neyin ifade edildiğini iyi açıklamamız gerekir. Vampir tek bir varlığı mı karşılar, yoksa artık genel bir olağanüstü varlık türünün adı mıdır? Bir vampiri vampir yapan veya bir vampiri bir cinden, ejderhadan veya başka bir olağanüstü varlıktan ayıran şey nedir? İlerleyen sayfalarda göreceğimiz bazı örneklerdeki gibi “vampir kedi, vampir yarasa veya vampir kadın” gibi ifadelerden hareketle kedi, yarasa veya kadın görünümündeki olağanüstü bir varlığı, vampir kılan nedir veya neden “cin yarasa” değil de “vampir yarasa” denmektedir? Bunun sebebini açıklamak için çeşitli vampir tanımlarına bakmalıyız.

Burada öncelikle çeşitli araştırmacıların tanımlarına yer vereceğiz. Tanımlar bazen birbirleriyle tekrara düşecektir fakat vurgulamak istediğimiz noktalar bakımından araştırmacıların söyledikleri ortaklıklar önemlidir. Buradaki tanımlar da bu amaca yönelik seçilmiştir.

Standart Dictionary of Folklore, Mythology and Legend (Efsane, Mitoloji ve Halk Bilgisinin Standart Sözlüğü) adlı eserde yer alan tanıma göre vampir, bir tür yaşayan ölüdür ve gömüldüğü yerden çıkıp gelerek yaşayanların kanını emen bir ceset veya ruhsuz bir bedendir. Vampir mezarında durmayan bir varlıktır, bütün geceyi bir kurban arayarak geçirir fakat horoz ötmesinden, güneş doğuşundan önce veya sabah çanları ötmeden mezarına geri döner. Eğer vampir, birisini ısırırsa bu kişi vampir olur. İntihar edenler, cadılar, bir lanet altındaki kişiler vampire

dönüşebilir. Ayrıca bir kedi veya başka bir yaratık gömülmeden önce bir cesedin üstünden atlarsa bu kişi de vampire dönüşür. Gömülmek üzere olan bir cesedin ağzı açıksa o ceset büyük ihtimalle vampirdir. Işık, çanlar, demir ve sarımsak vampirlere karşı etkili nesnelerdir. Bu eserde verilen bilgiye göre vampir tipik olarak bir Slav konseptidir; Rusya, Polonya, Bulgaristan, Hırvatistan ve Slovenya ile Yunanistan, Romanya, Arnavutluk ve Macaristan büyük bir vampir bölgesidir fakat vampire dair inançlar Hint, Çin, Malaya, Endonezya gibi kültürler de dâhil olmak üzere tüm dünyada vardır. 18. yüzyılda Macaristan'da, İngiltere sömürgele-
rindeki vampir avları kadar büyük vampir avları olmuştur (Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend, 1984: 1154).

Anthony S. Mercatante ve James R. Dow *Encyclopedia of World Mythology and Legend (Dünya Efsane ve Mitolojileri Ansiklopedisi)* adlı çalışmalarında vampiri tanımlarlar. Onların yaptığı tanıma göre vampir Avrupa folklorunda yer alır ve yaşayan insan veya hayvanları avlamak için ölümden gelen bir tür hortlaktır. Ölen kişinin ruhu, vücut gömülü kaldığı sürece, arkadaşlarına ve kendisiyle ilgili kişilere saldırır. Bir vampir tarafından dönüştürülmeden ölümden geri dönüp vampir olmuş kişilerin hayatları boyunca kötü şeyler yapmış, cinayete kurban gitmiş, alkol kullanmış veya intihar etmiş kişiler olduklarına inanılır. Vampir olduğu düşünülen kişinin vücudu mezardan çıkarılır ve kanıt için muayene edilir. Vücudun tamamen çürümemiş olması, ağızda ve dudaklarda kan olması ve saçların uzamaya devam etmesi kanıtlar arasındadır. Aslında cesedin dudaklarındaki kan, çürüyen bir vücudun şişmesi ve kanın deri, ağız ve dudaklardan dışarı çıkmasıyla açıklanabilir fakat bu işaretler vampirlik olarak yorumlanmıştır. Vampirler kalplerine kazık çakılarak öldürülürler. Ayrıca vampirin başını kesmek, derisini yüzmek veya vampiri yakmak da diğer yöntemlerdir. Vampirler; yatağın altına bıçak yerleştirmek gibi yöntemlerle ve dikenler, oraklar ve güller ile uzak tutulabilir (Mercatante ve Dow, 2009: 994).

J. A. Coleman'ın tanımına göre vampir, yaşayanların kanını emmek için mezarını terk eden bir canavardır. Bu canavar aforoz edilmiş bir kişinin veya heretic olarak adlandırılan ve dinden çıkmış bir sapkın ruhu olabilir. Coleman vampirin öldürölme şekliyle ilgili de bilgi verir ve onun kalbine kazık çakılarak veya bir kurşunla öldüröllebileceğini ifade eder (Coleman, 2007: 1072).

Linda S. Watts *Encyclopedia of American Folklore (Amerikan Halk Bilgisi Ansiklopedisi)* adlı eserinde Amerika'da da halk anlatıları arasında vampir tipindeki karanlık figürlerin bulunduğunu ifade eder ve vampiri geceleri insan kanıyla beslenmek için gezen yeniden canlanmış bir ceset olarak tanımlar. Ona göre Kanlı Marry gibi inançlar da dahil olmak üzere birçok figür vampir inancıyla da alakalıdır ve insanın kan kaybıyla ilgili bir korkunun sembolüdür. Vampir temelde halk anlatılarına ait bir korku sembolüdür fakat daha sonra popüler kültürün bir parçası hâline gelmiştir (Watts, 2007: 399).

Josepha Sherman'ın tanımına göre vampirler yaşayanların kanı veya yaşamıyla beslenirler ve yaşayan ölülerdir. Sherman, vampirin birçok kültürün halk bilgisinde binlerce yıldır olduğunu, daha çok Doğu Avrupa merkezli olmak üzere Çin de dahi bulunduğunu ve vampir kelimesinin kökenine dair düşüncelerini belirtir. Onun verdiği bilgiye göre vampir kelimesi İngilizcede ilk olarak 1679'da görülür. Kelimenin kökenine dair tartışmalara değinen Sherman'a göre Slav dillerindeki upior veya upyr kelimelerinden gelir ve bu kelimeler de Türkçe uber kelimesinin değiştirilmiş halidir. Sherman son olarak vampirin yaratılma şekline değinir ve modern vampir anlayışında vampirin ısırılma sonucu ortaya çıktığını fakat halk bilgisinde birçok farklı yolun olduğunu bildirir (Sherman, 2008: 484).

Rus araştırmacılardan M. A. Yusim'in *Mifi Narodovmira Entsiklopedia (Dünya Halklarının Mitolojileri Ansiklopedisi)* adlı eserde yaptığı tanıma göre vampir alt mitolojide mezarından çıkan, uçan bir fare veya yarasadır ve gece vakti insanların

yanına gelip uykuları esnasında kanlarını içer ve onlara kâbus gösterir. Onun verdiği bilgiye göre intihar eden veya suç işleyen kişiler, ecelsiz yani vakti gelmeden ölenler veya bir vampir tarafından ısırılarak ölenler vampire dönüşürler. Vampirlerle karşı en etkili şeyler sarımsak ve çan sesidir (Yusim, 2000: 212).

Olağanüstü varlıklar ve özellikle demonoloji üzerine çalışmalarıyla bilinen Rosemary Ellen Guiley *The Encyclopedia of Vampires, Werewolves and Other Monsters* (Vampirler, Kurt Adamlar ve Diğer Canavarlar Ansiklopedisi) adlı eserinde vampir hakkında detaylı bilgi verir. Ona göre vampir doğaüstü bir varlık, hortlak veya yaşayan varlıklara saldırma, onları zayıf düşürme ve yok etme yeteneği bahşedilmiş olağanüstü bir kişidir. Batı'da vampir öldükten sonra dirilmiş ve yaşam gücünü, genelde de kanı emen bir yaşayan ölü olarak tanımlanır. Vampirler çok çeşitlidir ve dünyadaki kültürlerde vampir tipi veya vampir benzeri birçok varlık mevcuttur. Vampir türleri çeşitli şekillerde tasnif edilir. Bir tasnife göre vampirler ölümden dönmüş yani yaşayan ölümler, psişik vampirler, klinik vampirler, vampir büyücüler ve cadılar şeklinde tasnif edilir. Guiley'in kendi tasnifinde ise vampirler folklorik vampirler, yaşayan vampirler, kurgusal (literary) vampirler, psişik vampirler ve psikoz hastası vampirler şeklinde bir ayrıma gider. Vampir miti Slav kökenli kabul edilse de klasik mitik düşünceye, Yunan folkloruna kadar gider. Vampirlerle ilgili en erken tasavvurlar güneş ve ay tutulmasına sebep olan cinler veya kurt adamlarla ilgilidir. Vampirler çeşitli bulaşıcı hastalıklar, salgınlar, mahsulün kırılması, kuraklık, istenmeyen rüyalar ve kâbuslar ile uykuda cinsel saldırılarla alakalı varlıklardır. Vampirler; kedi, köpek, kuzu, kurt, yılan, kuş ve at gibi çeşitli hayvanlara dönüşebilirler. Onun verdiği bilgiye göre vampir kelimesi ilk olarak 17. yüzyılın geç dönemlerinde Fransız literatüründe görülür. Bir Fransız gazetesi olan *Mercure Galant* 1693 ve 1694'te Rusya ve Polonya'da bir vampir davasını rapor eder. Guiley'in folklorik vampirle ilgili verdiği bilgiler çalışmamız açısından önemlidir. Folklorik vampir doğaüstü

güçlere ve karakteristiğe sahip, canlılardan yaşam gücünü alan veya canlıların kanını emen hortlaklar ve şeytanî (demonik) varlıklarla ilgili geniş bir tasavvur dünyasını karşılar. Salgına, boğulmaya, cinayete, intihara, doğal olmayan veya ani şiddete bağlı veya aktif bir vampir tarafından öldürülmeye bağlı ölümler sonucu geri dönmüş yaşayan ölümlere dair örnekler ve demonik veya kötü ruhlar tarafından ele geçirilmiş cesetler vampir türleri arasındadır (Guiley, 2005: 287).

Margaret L. Carter da vampir türlerinden bahsederken vampirin doğaüstü varlıklarla ilgili tasavvurlarda kan içen şeytanlar (demonlar) ve insanları avlayan, onların genellikle kanları olmak üzere vücut sıvılarıyla beslenen, salgına yol açan, yaşam enerjisini içen veya kurbanlarını ölümle sonuçlanacak şekilde korkutan canlanmış ölümlerle ilgili birçok varyanta sahip olduğunu söyler (Carter, 2007: 619).

Birjen Bonnerjea ve D. Litt'in yaptıkları tanıma göre vampir ölü bir insanın ruhu veya kendi ruhu veya başka bir ruh ile ölümden sonra canlanan ruhudur. Vampir yaşayan insanların kanını emip onları öldürmeye çalışır. Vampirler genellikle beklenmeyen bir ölüm veya bir vampir tarafından öldürülme ile ortaya çıkarlar. Bu inançlar dünya çapında bir yayılma alanına sahiptir. Vampir olduğu düşünülen cesedin önce kafası kesilmeli sonra da bu ceset küle dönüşene kadar yakılmalıdır. Bonnerjea'nın verdiği bilgiye göre Balkanlar başta olmak üzere birçok bölgede gerçek olduğu iddia edilen vampir vakalarıyla ilgili kayıtlar mevcuttur (Bonnerjea ve Litt, 1927: 241-242).

Michael D. Bailey *Historical Dictionary of Witchcraft (Cadılığın Tarihi Sözlüğü)* adlı eserinde vampirlik ve cadılık arasındaki bağlantıya değinir. Ona göre vampir türünden varlıklarla cadılık arasında iki büyük bağlantı vardır. Klasik mitolojide Lamialar (lamiae) ve striga /strigalar geceleri avlanan canavarlardır. Lamiaların çocuklara saldırıp onları öldürdüğü ve sıklıkla da çocukların kanlarını emdiği düşünülür. Strigalar kuşa benzeyen ve kan emen varlıklardır. (Latince strix 'tiz sesli bay-

kuş' anlamına gelir.) Bu varlıklar, çocuk katili ve geceleri uçan cadının geç dönem ortaçağ ve erken dönem modern stereotipinin en eski temeli olarak ortaya çıkmaktadır. Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde cadı avı dönemleri boyunca hem lamia hem de strix (veya striga) terimleri cadı için de kullanılmıştır. Bu birleştirmeye ek olarak cadılık ve vampirizm arasındaki bir diğer bağlantı da 18. yüzyılda Macaristan ve Balkanların diğer bölgelerinde şekillenmiştir. Vampirlerle ilgili ortaya çıkan birçok genel inanç, cadılarla ilgili inançların karşılığıdır birçok sosyal ve kültürel işlevleri üstüne almıştır. Resmî kurumların cadıları avlama isteği azalınca, daha önceden cadıların sorumlusu olduklarına inanılan talihsizliklerin sorumluları olarak vampirler görülmeye başlanmıştır (Bailey, 2003: 136).

Türk araştırmacılarından Orhan Hançerlioğlu ise vampiri şu şekilde tanımlar:

Vampir. (İskandinav) Geceleri mezardan çıkıp insanların kanını emen ölü... Genellikle bütün Avrupa ülkelerinde inanılmıştır. Kan emerek yaşayan bir yarasa, kam emme deliliğini dile getiren bir akıl hastalığı da bu adı taşırlar. Bu inanç, İskandinav kaynaklıdır. Cadı inancıyla da ilgilidir (Hançerlioğlu, 2010: 538).

Bir başka araştırmacı Esat Korkmaz da benzer bir şekilde vampiri "Vampir Alm. (Vampir < Slavc. Upuriden) İskandinav mitolojisinde "cadı" inancıyla beslenerek biçimlenen, geceleri mezardan çıkıp insanların kanını emdiğine inanılan ölü" cümlesiyle tanımlar (Korkmaz, 2006: 708). Bu son iki tanım arasındaki benzerliğin sebebi Esat Korkmaz'ın temel kaynaklarından birinin Orhan Hançerlioğlu'nun *Dünya İnançları Sözlüğü* olmasıdır.

Gülay Er Pasin'in verdiği bilgiye göre vampir, öldükten sonra kendi bedeninde dirilen ve yaşantısına devam edebilmek için canlıların yaşam gücüne muhtaç olan bir yaşayan ölüdür

ve Pasin'in ifadesine göre vampirle ilgili yapılabilecek en kısa ve net tanım budur (Er Pasin, 2013: 11).

Vampir Manifestoları adlı eserlerinde Giovanni Scognamillo, Aylin Ünal ve Fatih Danacı vampirle ilgili çeşitli araştırmacıların tanımlarına yer verdikten sonra vampiri *gömülmüş fakat çürümemiş bir ceset olup beslenmesine gerekli olan kanı temin etmek için, günün belirli saatlerinde (gece vaktinde), mezarından çıkan bir ölü olmayandır (Nosferat). Tanrıbilimsel açıdan -batı dinlerinde- şeytanın yarattığı olan bir zombidir. Böylece şeytana inanmak vampirlere inanmayı gerektiriyor. Başkaca yorumlara göre halen ruhuna sahip, sürekli olarak mezarına dönmek zorunda ölü olmayan ve yaşamayan bir ceset olarak tanımlarlar* (Scognamillo vd., 2011: 21).

Özhan Öztürk, *Folklor ve Mitoloji Sözlüğünde* vampiri Güney Slav halklarının inanışında geceleri ortaya çıkıp insanın kanıyla beslenen, kanını emdiği kurbanlarının da vampire dönüşmesine sebep olan, ölü olmasına karşın yeryüzünde yaşamaya devam eden bir beden sahibi kötü ruhların adı olarak tanımlar (Öztürk, 2009: 964).

Buraya kadar verdiğimiz tanımların ortak noktaları az çok kendini göstermektedir.² Fakat bu ortak noktalara değinmeden ve bir vampir tanımı oluşturmadan önce dünya kültürlerinden farklı adlarla anılan vampir tiplerini incelemek gereklidir. Çünkü oluşturacağımız paradigmlar ve Türk kültüründe vampirin izini süreceğimiz malzemede neleri arayacağımız sorusunun cevabı vampir tanımının yanında dünya kültürlerindeki örneklerde göreceğimiz unsurlarla da oluşacaktır.

Burada hakkında bilgi vereceğimiz vampir tipleri için Theresa Bane'in *Encyclopedia of Vampire Mythology (Vampir Mitolojisi Ansiklopedisi)* adlı eseri temel kaynağımız olacaktır. Ba-

² Daha fazla vampir tanımına da yer verilebilir ama biz bu sayıda kalmayı tercih ediyoruz. Bu tanımlarla ilgili Türkçe veya Türkçeye çevrilmiş eserler mevcuttur. Bunlar için bk. (Er Pasin, Gülay, 2013. Scognamillo, Giovanni. vd., 2011. Frayling, 2009. Beresford, 2014. Karg, 2011.)

ne'in kaynağında yer verdiği tüm vampir tiplerini burada ele almamız çalışmamızın sınırlarını aşacağından sadece belli başlı örneklerle yer vereceğiz

Asya kültürlerine baktığımızda çeşitli vampir tipleri görürüz. Rakşaşa bunlardan biridir. Hint kültüründe yer alan bir vampir tipi olan rakşaşalar Brahma tarafından yaratılmış, yarı-insan yarı hayvan şeklinde tasvir edilen demonlardır. Genellikle insan-kaplan karışımıdır. Veda metinlerine göre beş bacaklıdır ve vücutları kanla kaplıdır. Brahma tarafından Ölümsüzlük İksirini korumak üzere yaratılan bu varlıklar ağaç tepelerinde yaşarlar ve mezarlıklarda gezerler. Çoğunlukla hamile kadınlara saldırırlar ve onların kanlarıyla beslenirler. Şeytan çıkarma veya yakma gibi yöntemlerle veya doğrudan güneş ışığına maruz bırakılarak öldürülürler (Bane, 2010: 120). Çin kültürüne ait olduğu düşünülüp Çin ve Sibiryâ bölgesinde bilinen bir vampir tipi de Ch'ing Shih'dir. Ch'ing Shih "zıplayan vampir" olarak bilinir. Bu vampirin ortaya çıkma sebebi diğer vampir tiplerinde olduğu gibi bir cesedin üstünden kedi zıplaması ve benzeri sebeplerdendir. Ch'ing Shih kırmızı gözlü, el tırnakları uzun ve kıvrık, dişleri testere gibi, cildi solgun yeşil-beyaz karışımı ve fosforlu bir şekilde parıldayan bir vampir tipidir. Tüm insanlardan beslenir fakat genellikle kadınlardan beslenir ve beslenmeden önce onlara tecavüz eder (Bane, 2010: 44). Kaibyou, Japon kültüründe yer alan bir vampir tipidir. Vampir kedi olarak anılır. İki kuyruğu vardır ve kurbanının kanını veya yaşam enerjisini emer. Kötü rüyalara sebep olur. Şekil değiştirebilir ve kurbanlarının şekline bürünebilir (Bane, 2010: 81). Japon kültüründeki bir başka vampir tipi Shuten-Doji'dir. Son derece çirkin ve görüntüsü bozulmuş bir hortlaktır. Uzun pençeler halindeki elleriyle flüt çalar ve flütün melodileriyle kurbanlarını uyuşturur. Kurbanı uyuduğu zaman onu pençeleriyle öldürür ve kanını içer (Bane, 2010: 126). Aniuka veya Aniukha, Buryat ve Moğollardaki vampir inançlarıyla ilgili bir ifadedir. Aniuka, Buryatların ölüm korkusuyla ilgili bir ifadedir

ve ölen şamanların bazen geri dönüp insanlara zarar vereceğine inanılır. Bunun için diğer şamanlar ölümden geri dönmüş şamanla mücadele ederler. Çoğunlukla ölen şamanın vücudu yakılır veya mezarına bir kazık ile çakılır. Ölümden Aniuka olarak geri dönmüş şaman, çocukların kanını emer ve onları zayıflatır hasta eder. Aniukha da Meksikalıların Chupacabra'sına benzeyen bir varlıktır. Büyük bir çekirgeden küçük bir tavşana kadar birçok şekilde görülebilen, genellikle hayvan formundaki bir vampirdir. Dört ayağı vardır ama insan gibi iki ayak üstünde hareket edebilir ve bir kedi gibi atik olabilir ve zıplayabilir. Kahverengi derili, büyük ve siyah gözlü ve çok sayıda küçük dişi bulunan bir hayvandır (Bane, 2010:21).

Afrika kültürlerinde de vampirler geniş yer tutar. Asanbosam bir vampir tipidir. Gana ve Togo bölgesinde insanlara korku veren, insan şeklinde fakat ellerinde ve ayaklarında demir çengeller bulunan bir yaratıktır. Bir ağaçta saklanıp bekler ve altından geçen insanlara saldırır. Pençeleriyle yakaladığı kişiyi yaralar ve kanını içer. Ayrıca gece vakitleri köylere gelir ve uyuyan kişilerin parmaklarından kanlarını emer. Köylere saldırmasın diye keçi kurban edilir ve gece vakti gelip içsin diye kanı orta yerde bırakılır (Bane, 2010: 23). Batı Afrika'da Wume adlı bir vampir tipi bilinir. Bir suçlu öldüğünde, bir ölü gömülmediğinde veya bir kişi ölmemek üzere lanetlendiğinde ortaya çıkar. Güçlü, akıllı ve sürekli öldürmek isteyen bir varlıktır (Bane, 2010: 150). Obayifo, Afrika'da bilinen bir diğer vampir tipidir. Cesetlerden ve çocuklardan kan içen bir cadıdır. İnsan şeklindedir ve geceleri bedenini terk edip kendine bir kurban arar. Genellikle kakao ağaçlarının tepesindedir. Birçok hayvanın kılığına girebilir. İnsandan kan emme süreci son derece uzun ve sancılıdır (Bane, 2010: 110-111). Orta Afrika ve Karayiplerde de bilinen bir vampir tipi de Loogaroo'dur. Dişi bir vampir cadı olarak tasavvur edilir. Ruhunu şeytana satarak büyü kabiliyeti kazanmıştır. Yaşlı ve masum bir kadın olarak görünür. Gece vakti evlere girer ve insanların kanlarını içer (Bane, 2010: 97).

Arap kültüründe Algul (Al-gıl) ismiyle bilinen bir vampir kadın tipi vardır. Atlara yapışıp onların kanlarını içen bir at sü-lüğü veya kan içen bir cin olarak bilinir. Emine adıyla 1001 Gece Masallarında ölümsüzleştirilmiştir. Başka anlatılara göre Algul yolcuları kandırır ve onları terk edilmiş yerlere yöneltip onlara saldırır. Mezarlıklarda yaşar, evlenebilir ve çocukları olur. Özel bir bıçakla öldürülebilir. Son derece tehlikeli bir varlıktır (Bane, 2010: 16). Bane'in bilgisini Algul olarak verdiği bu varlık Gul-yabani olarak bildiğimiz adlandırmanın kökeni de kabul edilen Gul adlı varlıkla ilgilidir. Muhtemelen bu adlandırma Gul şek-linde olmalıdır. Gul tek gözlü, uzun boyunlu, uzun saçlı, son derece büyük, çirkin bir canavardır. Yolcuları kandırıp onlara yollarını kaybettirir ve uygun bir yerde onlara saldırıp kanlarını içer. Gilan da bir diğer Arap vampiridir ve Gul'a benzer (Bane, 2010: 66).

Doğu Avrupa ve Balkan bölgesi, tanımlarda da belirtildiği üzere, zengin bir vampir mitolojisine sahiptir. Vudkolak, Vyrkalokas, Vrukolak ve benzeri adların yanı sıra Upir, Upior, Vpir ve türevi adlarla son derece geniş bir vampir tasavvuru dünyası mevcuttur. Bu adlandırmalara ve bölgelerine tek tek değinmeyi çalışmamızı gereksiz ölçüde genişleteceği için gerekli bulmuyoruz. Benzeri adlandırmalarla bu vampir tipleri Yunanistan'da dahil olmak üzere tüm Doğu Avrupa ve Balkan coğrafyasında bilinmektedir. Vampirlik özellikleri yukarıda saydığımız özelliklerle büyük ölçüde benzeşir ve içine kurt adam inanışlarını da dahil eder (Bane, 2010:146-150).

Değınmemız gereken birkaç vampir tipi daha mevcuttur. Bu tipler gerek tarihi gerekse coğrafi anlamda birçok başka demon ve vampir tipini de etkilemişlerdir. Avrupa kültürlerinde bilinen Alp bunlardan biridir. Alp, hemen hemen tüm Avrupa kültürlerinde bilinen ve farklı kültürlerin dil özelliklerine göre farklı farklı adlarla varyasyonları oluşturulmuş bir vampir tipidir. Temelde bir Alman tasavvurudur. Çağlar boyunca bilinmiş ve farklı farklı şekillerde tasvir edilmiştir. Erkek de dişi de

olabilir. Şekil değiştirme kabiliyeti vardır. Hayvan şekline girebilir. Görünmez olabilir. Kurt adam inançlarıyla da alakalıdır. Ölümsüzdür. Yeni doğmuş çocuklara ve yeni doğum yapmış kadınlara musallat olur. Gece vakti kendine kurban arar ve insanlara kanlarını içmek, kabuslar göstermek suretiyle saldırır (Bane, 2010:17). Bir diğer önemli tip de Lilith'tir. En eski vampir tiplerinden biridir. Kökeni Asur dönemine kadar gider. Zaman boyunca farklı tasavvurlar ve adlarla bilinmiştir. Kanatları ve uzun saçları bulunan dişi bir demon olarak düşünülür. İnsan ırkına düşmandır ve yeni doğmuş çocukları yok etmeye çalışır. Dünyadaki vampir inancının prototiplerinden biri kabul edilir. Hemen hemen tüm eski inanç sistemlerinde kendine yer bulmuştur. Temel inanışlardan birine göre Hz. Adem'in ilk karısıdır fakat ona itaat etmez. Kendisini Hz. Adem'e denk görür. Bu sebeple kocasını terk eder ve cennetin dışındaki demonlarla yaşamaya başlar. Tanrının ismini söyleyerek kanatlara ve uçma yeteneğine sahip olur. Tanrı, üç adet melek gönderip Lilith'i geri döndürmelerini ister. Lilith istemez ve demon Samael ile tanışıp ondan birçok demonik varlık doğurur (Bane, 2010: 94-95). Camazotz da bir diğer eski vampir tipidir. Maya kültüründe vampir-yarasa tanrı olarak bilinir. Mayalar dönem dönem ona kurban verirler (Bane, 2010: 42). Lamastu, yaklaşık 4000 yıl kadar önce Babil kültüründe bilinen vampir ve demon özellikleri gösteren bir tanrıçadır. Gök Tanrısı Anu'nun kızıdır. Aslan veya kuş başlıdır. Tüm vücudu kıllarla kaplıdır. Bir eşeğin kulaklarına ve dişlerine sahiptir. Kanatlıdır. Kartal pençelidir. Bir merkebe biner ve iki elinde de çift başlı bir yılan taşır. Hasadın başarısız olmasından veya nehirlerin kurumasından o sorumlu tutulur. Acıktığı zaman hamile kadın arar ve bulduğunda kadının beline yedi defa dokunur ve kadın çocuğunu düşürür. Lamastu da çocuğu alıp yer. Kan içme de spesifik özelliklerinden biridir. Lamia, Eski Yunan kültürünün vampir tipidir, tiz sesler çıkaran bir baykuş veya bir deniz canavarı olarak bilinir. Gece vakti çocukların kanlarıyla veya etleriyle beslenir (Bane, 2010: 88- 89). Bir diğer bilinen vampir prototipi de eski

Roma'da yer alan Striga'dır. Bir tür cadıdır. Yaşayan bir cadıdır veya ölümden geri dönmüş bir tür ruh olarak düşünülür. Yaşlı bir kadın şeklinde tasvir edilir. Baykuş şeklinde uçar ve inine gelip kendisi gibi striga olan 7 veya 9 cadı ile buluşur. Beslenebilecekleri bir çocuk buldukları zaman önce dans ederek bunu kutlarlar ve ardından çocuğu yerler veya onun kanını içerler (Bane, 2010: 128).

Daha önce kısaca değindiğimiz gibi gerek vampirle ilgili tanımlar gerekse dünya kültürlerinden vampir örnekleri artırılabilir. Bunlarla ilgili birçok müstakil çalışma mevcuttur. Bu denli bir araştırma bizim çalışmamızın kapsamını aşar ve böylesi detay bilgiler belli bir orandan fazla olmamalıdır. Buradaki tüm örnekler vampirle ilgili belirleyeceğimiz paradigmlar içindir.

Tanımlardaki ortaklıklara bakacak olursak göreceğimiz en temel unsurlar kan içme veya emme ile olağanüstü niteliklere sahip olmadır. Bunların yanında ölümden sonra dirilme veya ölümle, ölümler dünyasıyla veya karanlık dünyayla bağlantılı bir varlık olma da bir diğer ortak özelliktir. Burada yer verdiğimiz tanımlar ve dünya kültürlerinden örneklerden hareketle vampirin temelde iki tipte olduğunu görürüz. Biri en bilinen özelliklerden biri olarak vampirin bir ölümden sonra dirilen bir varlık olmasıyla ilgili ölümden sonra dirilmiş bir ceset veya kötü bir ruhtur. Diğeri ise halihazırda bir tür şeytan, cin, dev ve benzeri yaratıklar türünden veya daha genel bir ifadeyle demon türünden doğada olağanüstü bir varlık olarak bulunup kötülük yapan bir varlıktır. Bunlardan birincisini hortlak tipi vampir olarak adlandırabiliriz. Burada hortlak, ölümden sonra dirilen varlık özelliğine göndermedir. İkincisini ise halihazırda doğada bulunduğu inanılan demon türünden vampir olarak adlandırabiliriz. Bu türe de ölümden sonra dirilme özelliği göstermeyen vampirleri dahil edebiliriz.

Bu varlıkların adlandırmaları tüm kültürlerin dil dünyasına göre değişmektedir. Batıda genel bir ad olarak "vampire" ve türevleriyle bilinen ve dilimize de vampir olarak girmiş olan

bu varlık tipinin adı benzer niteliklerle farklı kültürlerde farklı şekillerdedir. Öyleyse ortada vampir sınıfına dahil edilebilecek özellikleri sergileyen bir varlık vardır. Tasviri anlamda bu varlıklar çirkin, korkunç, çeşitli görünüm bozukluklarına sahip, deforme olmuş; bunların yanında şekil değiştirebilen, yaşlı ve çirkin bir kadın başta olmak üzere insan gibi görünen ve keçi, tilki, köpek, kedi, yılan ve baykuş başta olmak üzere çeşitli hayvanların kılığına girebilen bir varlıktır. Bir ruh türünden veya bir ceset olmak üzere bedensel formda olabilir. Mekanı vakit olarak daha çok geceyle bağlantılı olmak üzere çoğunlukla harabe yerler, mezarlıklar, ormanlar, ağaçlar, dağlar, su kaynakları, mağaralardır. Bunun haricinde insanların dünyasındaki tüm mekanlara dahil olabilir. Hareket kabiliyeti sınırsızdır ve eylemlerini gerçekleştirmek üzere tüm mekanlara dahil olabilir. Eylemleri ise insanlara ve hayvanlara zarar vermek üzeredir. Bir vampir genellikle beslenmek amacıyla insanlara ve hayvanlara saldırır. Onlara zarar verir. En belirgin zarar verme özelliği ise kan içmesi veya emmesidir. Bu onun ayırt edici özelliğidir. Bunun yanında büyüsel nitelikleriyle hasadı zarar uğratma, mallara zarar verme gibi zarar veren eylemleri de vardır. Tüm bu eylemleri dolayısıyla da korku yaratan bir varlıktır.

Vampir tipi varlıklar hemen hemen tüm kültürlerde mevcuttur. Yukarıda verdiğimiz örneklerde, bölümün başında da belirttiğimiz üzere, vampir yarasa, vampir kedi veya vampir kadın diye tabirler vardır. Ayrıca bir örnekte de baykuş tasviri ele alınabilir. Burada yarasa, kedi, baykuş veya kadın şeklinde tasvir edilen ve ölümle, geceyle, korkuyla bağlantılı olağanüstü niteliklere haiz varlıklardan bahsedilmektedir. Bu varlıkları vampir olarak adlandırmaya veya vampir kelimesini bu varlıklara bir sıfat haline getirmeye sebep olan ya da tanımlarına yer verdiğimiz araştırmacıları bu varlıklara vampir kelimesini bir sıfat olarak kullanmaya iten tek bir sebep vardır: Kan içme özellikleri. Bu varlıkları herhangi bir olağanüstü varlıktan ayıran temel nitelikleri kan içmeleri, kan içerek zarar vermeleridir.

Vampir burada bir tür sıfattır ve bu varlığın Slavlar başta olmak üzere Batı kültürlerindeki kan içen olağanüstü varlık yani vampir tipine benzer özellikler sergilediğini belirtmektir. Bir baykuşu veya kediye vampir yapan tüm olağanüstülük özelliklerinin yanında kan içmesidir.

Tüm bu bilgiden hareketle vampir ölümden sonra dirilmiş veya halihazırda doğanın olağanüstü tarafında, karanlık dünyada bulunan, farklı kültürlerde çeşitli şekillerde adlandırılabilen, insan veya hayvan formunda olabilen, şekil değiştirebilen, çirkin, korkunç, şekil veya görünüm bozukluklarına sahip, mezarlıklar, harabeler veya dağ, orman gibi doğal alanlar başta olmak üzere çeşitli mekanlarda var olabilen, genelde geceleri aktif olan, insanların dünyasına, mekanına gelip insanlara ve hayvanlara zarar veren ve bunu onların kanını içerek yapan, en ayırt edici özelliği kan içmek veya emmek olan, büyüsel niteliklere sahip, doğrudan korku duygusuyla bağlantılı, çeşitli şekillerde engellenebilen veya öldürülebilen, olağanüstü nitelikleri bulunan bir varlık tipidir.

TÜRK VAMPIRLERİ: TÜRK KÜLTÜRÜNDE KAN İÇEN OLAĞANÜSTÜ VARLIKLAR

Buraya kadar çalışmamızın kapsamını ve temellendirileceği paradigmaları belirledik. Bu kısımda ise Türk kültüründe kan içen olağanüstü varlık olarak kabul edebileceğimiz varlıklarla ilgili bilgiye ve yorumlara yer vereceğiz. Vampir veya vampir tipi ifadelerini kan içen olağanüstü varlık anlamında bir tür terim olarak kullanmayı planlıyoruz.

Giriş kısmında da belirttiğimiz üzere Türk kültüründe vampir tipleri için Türkçenin en eski zamanlarından günümüze uzanan kronolojik bir süreç izlemek gerekmektedir. Türkçenin en eski metinlerinde vampir tipi olarak ele alabileceğimiz varlıklar olup olmadığının tespiti kan içen olağanüstü varlıkların Türk kültüründeki tarihi derinliğini görmemiz açısından önemlidir. Ayrıca dil birikimi için de geçmişten günümüze sözlük tarama-

sı yaparak vampir şeklinde tercüme edilebilecek varlıkları da ele almak mümkündür. Coğrafi açıdan ise tüm Türk Dünyası'nı ele alacak bir çalışma yapmak lazımdır.

Buradaki temel malzemelerimiz sözlü kültürden hareketle oluşturulmuş en eski metinler, Türkçenin eski dönemleri, günümüz ve Türk Dünyası'nda farklı boyların Türk dillerine dair sözlükler, Türk dünyasına ait sözlü kültüre ve mitolojiye dair çalışmalardaki veriler, inançlar, anlatılar ve az miktarda da olsa Türk Dünyası'ndan yaptığımız doğrudan sözlü kültürden derleme çalışmalarımız olacaktır.

EN ESKİ, EN YAŞLI: YEK (YEK İÇKEK/ YEK İÇGEK/ İÇGEK)

Türkçenin en eski dönemlerine ait metinlere ve yine aynı döneme yönelik yapılmış sözlük ve dil birikimine ait çalışmalarda şeytan, cin veya demon olarak anabileceğimiz kötü ve korkutucu nitelikli olağanüstü varlıkları karşılayan çeşitli ifadelerle karşılaşırız. Çeşitli araştırmacılar tarafından bu ifadeler şeytan şeklinde tercüme edildiği gibi vampir olarak tercüme edildiklerini ve bazı metinlerde bu adla karşılanan varlıkların vampir kabul edilebilecek özelliklere sahip olduklarını görürüz.

Eski Türkçenin sözlüklerinde, Türkçenin en eski eserlerinden Divan-ü Lugat'it-Türk'te ve Eski Uygur Türkçesine ait ve sözlü kültürde oluşturulup yazıya geçirildiği düşünülen metinlerde kötü ve olağanüstü varlıkları karşılayan çeşitli adlandırmalar vardır. Farklı farklı varlıkları karşılayan veya aynı varlığın farklı versiyonları olan bu ifadeler Türklerin kabul ettiği veya etkilendiği Budizm, Maniheizm gibi dinler ve inanç sistemlerinden etkilerle ve Sanskritçe, Soğdca gibi dillerden gelen birikimdir. Bazı adlandırmaların ise doğrudan Türkçe olduğu araştırmacılar tarafından ifade edilmektedir.

Eski Uygur Türkçesinin metinlerinden hareketle şeytan veya daha genel ifadeyle demon türünden varlıkları karşılayan birçok adlandırma vardır. Budizm etkisiyle Budist kültür dai-

resine veya Hint mitolojisine ait varlıklarla ilgili adlandırmalar metinlerde geçer. Ayrıca Sanskritçe kelimeler de vardır. Fakat özellikle üç adlandırma *içgek*, *özüt* ve *yek* Türkçe kökenli, Türkçeye ait kelimelerdir (Yıldız, 2013: 213-224).

Bu kelimelerden *yek* ve *içgek* ifadeleri bizi özellikle ilgilen-dirmektedir. Çünkü araştırmacılar tarafından Türkçe olduğu belirtilen bu kelimelerle ilgili tercümelerde bu kelimelerin anlamları kan içen varlık, kan içen şeytan, vampir gibi karşılıklar-la verilmiştir.

Yek kelimesi Türkçenin en eski sözlüklerinden Divan-ü Lugat'it-Türk'te de vardır. Bu sözlükte kelimenin karşılığı "şeytan"dır (Divan-ü Lugat'it-Türk, 2005: 681). *Yek* Orta Çağ'a ait sözlüklerde *kötü cin*, şeytan, iblis gibi anlamlarla karşılır. Memluk Devleti dönemine ait bir Arapça-Kıpçakça sözlükte *yek*, *sert bir rüzgâr* şeklindedir ve *kendisine toz bulutları eşlik eder*. *Yek* ifadesinin *yemek* fiilinden türemiş olabileceği düşünülmektedir ve bu varlık muhtemelen *bir tür insan yiyicidir ve sonraki çağların edebiyatının yamyamıdır* (Roux, 2000: 164).

Eski Türklerde ruhlarla ilgili çok sayıda ve farklı farklı tasavvurlar mevcuttur. Eski Türklerde ruhlar mitolojinin temel semantik kategorilerine uygun bir şekilde belli bir karşıtlık ilişkisi içinde kaos/kozmos karşıtlığına benzer şekilde iyi ve kötü ruhlar olarak temel iki kategoriye ayrılır. Bu kategorilerin kesin ayrımına göre ruhlar aynı anda hem iyi hem de kötü olmaz. Ruhların bir kısmı sadece kötüdür ve insanlara ve insan yaşamına zarar verecek eylemlerde bulunur. Bu ruhların genel adı da *yeg* (*yek*) şeklindedir (Memmedov, 2002:335).

Eski Türkçeye dair sözlüklerde *yek*, *şeytan* ve *peri* olarak tercüme edilir (Bayat ve Aliyeva, 2008: 244. Kaya, 1994: 800. Tekin, 1976: 506). Bu kelimenin *yäk* / *yä:k* şekli *obur* ve şeytan olarak açıklanır (Gabain, 2000: 244). Buradaki *obur* daha sonraki bölümde göreceğimiz bir vampir tipinin de adıdır. *Yek ongcın*, *şeytanlar* olarak tercüme edilir (Bayat ve Aliyeva, 2008:

244). Karaçay-Malkar Türkçesinde kelime *cek* şeklindedir ve şeytan, iblis anlamındadır (Tavkul, 2000: 147). Bu kelime Altay Türkçesinde de *cek* şeklindedir ve *iştahlı, obur* gibi anlamlara gelir. Ayrıca Altay Türklerinin mitik tasavvurlarındaki baş şeytan Erlik'in sıfatlarından biri de *cektir*. *Cek kara tös* ifadesi *aç gözlü kötü ruh* anlamına gelir ve *kötü ruhların genel adıdır*. Bu kelime aynı zamanda *cek-*: *korkutmak* anlamında bir fiildir (Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 58).

Eski Türkçeye ait sözlüklerde, Çaştani Bey Hikayesi'nde de göreceğimiz *içgek* ve *içkek* sözleri de vardır. Her iki söz de *iblis* ve *kötü ruh* anlamına gelir (Bayat ve Aliyeva, 2008: 97. Kaya, 1994: 497). Kelimenin *içgäk* şeklinin karşılığı şeytan, iblis ve çok içen şeklindeyken; *içkäk* ifadesinin anlamı da şeytan, kötü ruh ve *vampir* olarak verilmiştir. Ayrıca bu kelimenin *yarasa şeytan* anlamı da vardır (Paçacıoğlu, 2006: 243).

Yek ve *içkek* kelimeleri birlikte de kullanılmıştır. *Yek içkek* şeklindeki birlikte kullanımın anlamı şeytanlar ve vampirler şeklindedir (Bayat ve Aliyeva, 2008: 244). Hatice Şirin User bu sözcüğün *Eski Uygurca metinlerde içkäk/içgäk şeklinde yäk sözcüğüyle koşma (hendiadyoin) oluşturup "şeytan; kan içici, vampir" karşılığında kullanıldığını ve İç- kökünden türeyen bu sözcüğün, Türk kültüründe "kan emici yaratık" adlandırmaları için, "içmek" ve benzeri anlamlı köklerden yararlanıldığını açıkça gösterdiğini ifade eder. Ayrıca User'in ifadesine göre içkäk biçimini oluşturan -gAk eki[...] bir alışkanlığı ve eylemin bildirdiği işi sık sık yaparı gösterir (Şirin User, 2010: 127).*

Bu bilgiden hareketle Eski Türk dilinde kan içen olağanüstü varlıklara dair Türk diline ve buna bağlı olarak Türk kültürü ve Türk mitik tasavvurlarına bağlı bir birikimin varlığından söz edebiliriz. Eski metinlerde, yukarıda da bahsettiğimiz üzere, Budist veya Hint kültürüne ait çeşitli varlıklar yer alsa da *yek* ve *içgek/içkek* Türk kültüründeki kan içen bir olağanüstü varlığı ifade eder.

Yekin yer aldığı Uygur Türkçesine ait bir metin bir tür cehennem tasviridir. Uygur Türkçesinin bilinen en eski dönemlerine ait olduğu düşünülen bu metinde cehennemin tasviri özellikleri, cehennemdeki varlıklar ve onların tasvirleriyle eylemleri ve cehennemdeki günahkarların cezalandırılması gibi cehennemle ilgili özellikler betimlenmiştir. Bu metinde Hint mitolojisinden, daha önce kısaca bahsettiğimiz, *raksaş* adlı vampirin adı geçer. Bunun yanında *yäk* (*yek*) de metinde yer alır. Metindeki ifadelerle göre *yek* adlı varlıklar bir tür zebanidir ve *sert*, *somurtkan yüzlüdürler*. Cehennemde *cehennemlikleri kaynar kazanların içine atarlar* (Arat ve Bang, 1934: 252-258).

Bu metinde *raksaşın* yer alması Budizm veya Hint etkisidir. Uygur Türklerinin Budizm etkisindeki metinlerinde benzer kültür öğelerinin yer alması normaldir. Fakat metinde *yekin* yer alması Türk kültürüne ait bir şeytan veya vampir tasavvurunun metne yansımasıdır.

Yine Uygur Türkçesine ait bir başka metin olan Çaçtani Bey Hikâyesi'nde de *yek* ve *ıçkek* ifadeleri geçer. Hikâyeye göre Çaçtani Bey adlı bir kahraman, halkına çeşitli hastalıklar ve belalar gönderip eziyet eden şeytanlarla savaşır ve halkını kurtarır. Bu şeytanların daha düşük seviyede olanlarını bilgisi ve gücüyle sindirir, daha güçlü olanlarını onlarla savaşarak yener. Çaçtani Bey Hikâyesi'nde şeytanlar anlamında *yek* ifadesi vardır. Metne göre bu *yekler dört yol kavşağında, insan eti yiyip, kanlarını içip, bağırsaklarını vücutlarına sararlar idi. Betleri benizleri korkunç bir hal almış, yavlak sert sesle bağırsarak ellerinde üçdişli-yaba ve bayrak tutarak kapkara ulu yüksek dağ gibi vücutlarıyla dikilerek, ateş rengi örgü saçlarını omuzlarına düşürüp zehirli yılanlarla vücutlarını süsleyip, donatıp yürüyorlardı. Sayıları da çok fazlaydı*. Bu hikayede *ıçkek* ifadesini de görmekteyiz. *Yek* ile birlikte *yek ıçkek* şeklinde anılan bu ifadeyi Gabain "vampir" olarak tercüme etmiştir. *İçkeklerin* sayıları çok fazladır fakat yine de kahramanı yenemezler. Hikâyede, Uygurca cehennem

tasvirinde de olduğu gibi *raksaş/raksaşa* adlı Hint vampir/şeytanı da anılır. *Raksaş*, *yek*lerden daha üstün bir varlık olarak tasvir edilir, *yek*lerin yöneticisidir ve şehirdeki tüm hastalıkların sorumlusudur. Şehrin batısında, ulu ve yüksek bir söğüt ağacı üstünde oturur, kötü niyetlidir, üç büyük gözü vardır, saçları ateş rengidir ve arkasında salınıp durur, gözleri de yakılmış meşale gibidir (Müller ve Gabain, 1945: 5, 15, 19, 33).

Bir diğer Uygur Türkçesi metni Kuanşi İm Pusa (Ses İşiten İlah)'da da *yek* yer alır. Aslen Mahayana-Burkan inanç sistemine ait dini bir metnin bir bölümünün tercümesi olduğu ifade edilen bu metinde *yek*, kötü ve insan yiyen devleri karşılar. *Yek*lerin bulunduğu yer onlara ait bir adadır ve ölüm yeridir. *Yek*ler denizdedir ve dişidirler. Metnin sonundaki kısımda *yek* ifadesi dev ve cin olarak tercüme edilmiştir (Tekin, 1993: 19-20, 53).

Son olarak incelediğimiz metinlerden Altun Yaruk'ta bir bölümde *yek*ler yer alır. *Yek*ler şeytandır ve ulu ve güçlüdürler. Fakat onlar da bir din büyüğüne yakaran varlıklar arasında yer alırlar (Ölmez, 1991: 74).

Çaştani Bey Hikâyesi'nde ve Uygurca cehennem tasvirinde Uygurların kabul etmiş oldukları Budizm dininin ve buna bağlı olarak Hint mitolojisinin etkilerini görmek mümkündür. *Raksaş*, daha önce bilgisini verdiğimiz üzere, Hint mitolojisindeki bir vampir ve şeytan tipidir. Burada dikkati çeken metindeki Budist etkisine rağmen *yek* ve *yek* içkek ifadelerinin varlığıdır. Çaştani Bey Hikâyesi'nden hareketle hem dil anlamında hem de kültürel anlamda Türk kültürüne ait bir kan emen, kan içen olağanüstü varlık tipi olarak *yek*, içkek ve *yek* içkekten bahsetmek mümkündür.

Türkçenin eski dönemlerinin söz varlığına ve metinlerine baktığımızda *yek* ve *içkek* adlı iki varlık görürüz. Bu varlıklar aslen bir tür şeytan olmalarına rağmen insan yiyen, kan içen, korkunç ve olağanüstü nitelikli varlıklardır. Bu söz varlığının ve metinlerin doğrudan Türk sözlü kültüründen geldiği ve

Türk mitik tasavvurlarıyla örülü olduğu bilinmektedir. Özellikle Hint kültürüne ait *rakşasın* yanında *yek* ve *içkekin* varlığı Türk mitik tasavvurlarında Türk kültürünün kendi bünyesinde oluşturulup Türkçenin söz varlığıyla karşılanan bir tür vampirin varlığına kanıttır.

ÇOK YİYEN, HİÇ DOYMAK BİLMİYEN: OBUR (HOBUR, UPIR, VEBER...VD.)

Türk Dünyası anlatıları ve inançlarında en çok bilinen ve kendisine Balkan, Doğu Avrupa ve Rus halk bilgisinde de yer bulmuş vampir tipi *oburdur*. Türkiye Türkçesinde ve diğer Türk lehçelerinde günlük hayatta da kullanılan bir kelime olmanın yanında çeşitli fonetik farklarla mevcut olan *obur* kelimesi bir vampir tipinin adıdır. Burada kelimenin *obur* şeklini temel alıyoruz fakat farklı Türk boylarındaki şekillerine ve anlamlarına da yer vereceğiz.

Türkiye Türkçesinde *obur* kelimesi *gereğinden çok yemek yiyen, doymak bilmeyen (kimse), hortlak veya sinde yatan ölü* anlamlarına gelir (TDK Büyük Türkçe Sözlük, Erişim Tarihi: 05.03.2014). Günlük kullanımda da mevcuttur ve daha çok, çok yemek yiyen ve doymayan kimseler için kullanılır. Tatarlarda bu kelime *ubır* şeklindedir ve *obur, kötü ruh* anlamlarındadır. *Ubır* kelimesinin geçtiği bazı tabirlerden *ubır utı* veya *ubır otu, ani çıkan ateş* anlamına gelir. *Ubırlı, kötü ruh* demektir. *Ubırlı karçık* ifadesi *oburlu karı, al karısı, cadı* anlamlarına gelir (Ganiyev vd., 1997: 354). Bu kelime Başkurtlarda, Tatarlarda olduğu gibi *ubır* şekliyle vardır (Hisametdinova, 2010: 320). Gagavuzlarda kelime *hobur* şeklindedir ve *obur* olarak açıklanır (Gaydarçı, 1991: 118). Karaçay-Malkarlarda *obur* kelimesi *kötü ruh, cin, hortlak büyücü* anlamlarındadır. *Oburdan caratılğan* ifadesi *kurnaz ve hilekâr* anlamlarını karşılar ve *obur* kelimesinin *sinsi, kurnaz, becerikli, akıllı* anlamlarında kullanıldığı da belirtilmektedir (Tavkul, 2000: 307). Çuvaşlarda bu kelime *veber* biçimindedir ve *cadı karı* anlamındadır. Bu kelimedede açıklanan *cadı karı, çok şişmandır ve elinde bakır sopasıyla dolaşır*

(Paasonen, 1950: 1980). Kelimenin, Çuvaşlarda *hopur* şekli de vardır (Yılmaz, 2002: 543). Batı Sibirya Tatarlarında *uvar* ve *uvır* olarak da bilinir. Sibirya Türklerinde kelimenin *upır* şekli de vardır (Bayat, 2012: 287).

Farklı Türk boylarında çeşitli fonetik değişikliklerle birlikte *obur*, *hobur*, *ubır*, *upır*, *uvar*, *uvır*, *veber* şekillerinde bilinen ve kullanılan bu kelime Türk kültürü için ortak bir vampir tasavvurunun adıdır. Sözlüklerde de bu kelimenin çok yiyen veya çok tüketen kişilerle ilgili anlamının yanında mitik tasavvurdaki anlamlarıyla ilgili bilgi de vardır. Bu varlığın mitik tasavvurlardaki özelliklerine geçmeden önce *vampir* kelimesiyle bağlantısını belirtmekte yarar vardır. Batılı araştırmacıların da genel kabulü üzerine vampir kelimesinin kökü Balkanlara ve Türk dillerine uzanmaktadır. Bu konudaki en net bilgiyi Hatice Şirin User vermektedir. Onun makalesinin sonuç kısmını tamamıyla buraya alıp konuyla ilgili görüşlerine yer vermek gerekiyor. Hatice Şirin User *obur/vampir* ilişkisini şu şekilde açıklar:

Eski Uygurca metinlerde içkāk/içgāk, yāk sözcüğüyle koşma (hendiadyoin) oluşturup “şeytan; kan içici, vampir” karşılığında kullanılmıştır. İç- kökünden türeyen bu sözcük, Türk kültüründe “kan emici yaratık” adlandırmaları için, “içmek” ve benzeri anlamlı köklerden yararlanıldığını açıkça göstermektedir. Nitekim op- eyleminin Türkçenin tarihsel dönemlerinde su op-, mün op, oba oba iç- gibi deyim ve ibarelerde kullanılması, anlamının “höpürdetererek içmek; ısırarak, dişlemek” olarak belirlenmesini sağlamıştır. İçkāk biçimini oluşturarak -gAk ekinin bir alışkanlığı ve eylemin bildirdiği işi sık sık yapmayı göstermesi, obur ve diğer biçimlerini oluşturan -r, (I)r-, (U)r, eklerinin (aslen geniş zaman sıfat-fiili olmakla birlikte), eklendiği eylemlerin gösterdiği işi bir özellik olarak “her zaman üzerinde bulundurma” niteliğinde sıfatlar ve kalıcı adlar türetmesiyle

örtüşür. Bu ekle (-r, (I)r-, (U)r) kurulan sıfatların önlerindeki adların atılması ve sıfatın yalnız başına o adı karşılması yoluyla kalıcı ada dönüştüğünü bilmekteyiz. Ubur/obur karçık veya ubır/obur kişi tamlamalarından elips sonucu kalıcı ada dönüşen obur/ubır sözcüğü, Eski Bulgar Türklerinin veya Peçenek, Kuman, Uzların dilinden Rusçaya, Rusçadan Doğu Avrupa Slav dillerine, buradan da Batı Avrupa'ya nakledilmiş; nakledilirken de vupır vd. /v/ ön sesli biçimleri iç seste /m/ (epenthetic m) türemesiyle bugünkü biçimine ulaşmış olabilir (Şirin User, 2010: 127).

Hatice Şirin User'in detaylı bir şekilde bilgisini verdiği bu durum yukarıda kısaca değindiğimiz üzere Batılı araştırmacılar tarafından da fazla detayına inilmeden belirtilmekte ve kabul edilmektedir. *Obur* adıyla andığımız bu varlık tasavvurunun Karadeniz'in kuzey bölgesi, Balkanlar ve Batı Sibirya'da bilinen bir varlık olması ve kelimenin farklı şekillerinin bu bölgelerdeki diğer halklarda da mevcut olması hem bu tasavvurların hem de bu adlandırmanın Türk kültüründen diğer kültürlere geçmiş olma ihtimalini kuvvetlendirir.

V. Basilov bu varlığın adını *ubır* olarak anıp *ubırın* çeşitli Türk boylarındaki özellikleriyle ilgili bilgi verir. Ona göre bu varlık Kazan, Mişer ve Batı Sibirya olmak üzere farklı Tatar boylarında *uvır/mayatskaye* adıyla ve Başkurlarda, bazı gruplarında *myaskay* olmak üzere, kana susamış demonolojik bir varlık olarak mitik tasavvurlarda mevcuttur. Başkurların inançlarında *ubır* büyücülere ruhunu verir, bu ruh şeytana satılmıştır ve büyücüleri yönetir. Kazan Tatarlarıyla ortak bir özellik olmak üzere *Ubrırlı Köşe/Keşe* özellikle hamile kadınlar için çok tehlikelidir, annelerin karnındaki çocukları çalar ve saklar. Gece vakti *ubır* büyücünün vücudunu, onun koltukaltındaki bir delikten çıkıp terk eder. Bir ateş küresi, ateşten bir tekerlek, köpek, kedi, domuz veya arkası olmayan bir insan şeklinde görünebi-

lir. Büyükbaş hayvanların yavrularını çalar, inek ve kısırakların sütünü emer. Hayvanların kanını içer ve insanlara hastalıklar gönderir. Eğer gece vakti yaralanırsa gündüz *ubırlı köşenin* vücudunun aynı yerinde yara olur. Bir ruh halinde dolaşarak da insanlara zarar verir. Bulutları yutarak kuraklığa da yol açabilir. Mişer Tatarlarına göre yeryüzünde dolabilir. Onu yok etmek için mezara meşe bir kazık çakmak veya ölünün ayak tabanına bir iğne batırmak gereklidir. Basilov farklı Türk boylarında bu varlığın adlandırılmasına da değinir ve verdiği bilgiye göre Çuvaşlarda *vupar*, Karaçaylar, Kırım Tatarları ve Gagavuzlarda *obur* ve Türklerde *hohan* (*hortlak*) şeklindedir (Basilov, 2000: 544).

Başkurtlarda *ubırla* ilgili bilgi veren Hisametdinova'ya göre bu varlık *mitolojik bir karakter, vampir, dönüşmüş bir kişi ve bir rahmetli/hortlaktır*. *Upır* sırtı olmayan ve sadece vücudunun önü olan bir varlıktır, insanlara köpek, kedi, domuz, bir tür ateş topu, tekerlek, siyah bir ot yığını veya normal insan şeklinde görünebilir. Bazen bir sopası vardır (*ubır tayağı*) ve büyücülük yapar (*ubır sihiri*). İnsanın üzerine bir ağırlık gibi çöker ve bir tür hastalık gibi de kendini gösterebilir (*ubır auırı*). Onun etkisindeki insan hasta olur (*ubır künele*). Onun yüzünden hasta olmuş bir çocuğun gömleği nehirde çalkalanmalıdır. *Ubır* sarımsı da bir tür *ubır* hastalığıdır ve idrar tutamama şeklindedir. *Ubırlı* karsık, hayvan veya insan kanıyla ve omuriliğiyle beslenen bir masal tipidir. *Ubırlı* karsık folklorik bir tip olarak açıklanmıştır ve Rus folklorundaki Baba Yaga'ya benzer. Boynuzlu, yaşlı bir cadı karısıdır ve çocukların olduğu yerlere gelip onları gizlice dinler. *Ubır* kadın, Başkurt masallarındaki bir tiptir ve bir tür kadın vampirdir. *Ubır* keyne de *ubır* katına benzer şekilde bir masal tipidir ve vampirdir. *Ubır* abey de *ubır* şeklindeki yaşlı kadındır. *Ubır* kebere, *ubırın* mezarıdır ve bu mezarları diğerlerinden ayırt edebilmek için üzerlerine meşe ağacından bir kazık çakarlar. *Ubır* utı vampirin ateşi olarak düşünülür ve insanları kandıran, yanıltan bir tür illüzyondur. Bir kişi böyle

bir ateşi gördüğünde “Git, kaybol, lanet!” gibi sözler söyleyip yakasının düğmelerini açmalıdır. Ubır veya bir başka kötü güçten kaynaklanan bir hastalıkta uykuya yatmadan önce okunmuş bir tutam tuz Batı tarafına atılmalıdır ve evin kapısı dikkatli bir şekilde kapatıldıktan sonra yatılmalıdır (Hisametdinova, 2010: 320).

Hisametdinova’nın Z. J. Şaripova ile birlikte yaptığı bir başka çalışmada da *ubır*la ilgili bilgi vardır. Bu çalışmaya göre Başkurlarda demonolojisindeki varlıklar üç gruptadır. Bunlar *insana düşman olan şeytanlar, insana hamilik eden ruhlar ve insanın mahrem ilişkilere girebileceği ruhlar* şeklinde tasnif edilir ve *ubır* insana düşman ruhlar grubundadır. O, kötü ruh veya vampirdir. Başkurların tasavvurlarına göre ölmüş bir büyücünün ruhudur *ve çok büyük, uçan bir varlıktır veya büyük kafalı, uzun kuyruklu, hareketsiz ve ateşten bir varlıktır* (Hisametdinova ve Şaripova, 2014: 34-37).

Gülhan Atnur’un Başkurlarda *ubır* tipiyle ilgili verdiği bilgiye göre o, dişi bir varlıktır. Genelde insanlardan uzakta yaşar ve kızlara bir şekilde ateş verip onların yaşadığı yeri öğrenir ve su almaya gelen kızları oğullarına aşık eder ve onlarla evlendirir. Daha sonra kızları, gelinlerini ve torunlarını yer veya onların kanlarını içer (Atnur, 2011: 144).

Karaçay-Malkarlarda bu varlığın ismi *oburdur*. Şekil değiştirebilen bir cadı veya büyücüdür. Bu varlıklar birbirlerini tanırlar ve büyülü bir merhem yapabilirler. Bütün kıyafetlerini çıkarıp vücutlarını bu merhem ile ovarlar ve ateşlerinin külleri içinde yuvarlanırlar. Ellerinde kamçıyla süpürgeye binerler, bulundukları odanın içinde çemberler çizerek koşarlar ve bacadan dışarı çıktıktan sonra kedi şekline girip uçarlar. Kurbanlarının evlerine gece vakti, herkes uyuduktan sonra bacadan girerler ve özellikle çocukların kanlarını içerler ve açtıkları yaralar siyah bir çürük şeklinde kalır. Şafak vakti kendi evlerine dönüp bacadan girerler ve normal hayatlarına dönüşürler. Kurda ve köpeğe de dönüşebilirler ve otlaklardaki hayvanların da kanla-

rını emerler (Guiley, 2005: 219). Fuzuli Bayat'ın ifadelerine göre Karaçay-Malkarlarda bu varlık kadındır, gece vakti bir nehrin kıyısına gider, elbiselerini çıkarıp kumların üzerinde yuvarlanarak bir kurda dönüşür ve koyunları yer (Bayat, 2012: 288). Karaçay-Malkar Türklerinin mitik tasavvurlarına göre *oburlar* bebeğin beşiğine kanını içmek için gelirler. Mahti Curtubaylanı'nın verdiği bilgiye göre Karaçay-Malkarlarda *oburu* tanımak için yedi yerden alınmış su bir tasa konulmalı ve bu tas bebeğin başucuna içine eritilmiş kurşun dökülerek bırakılmalıdır. Daha sonra soğuyan kurşunun yüzüne bakarak bebeğin hangi *obur*dan korktuğu, oburun hangi kılıkta (yılan, cüce, kedi) ve kime ait olduğu öğrenilir. Bebeğin *oburla* ilgili rahatsızlığını sağaltmak için o *obur* bulunup, dua ettirilip bir şişeye tükürmesi sağlanır. Duası "Çalla, çalla, çallavan / Sen ketgin, kart maravan!" şeklindedir. Eğer *obur* kabul etmezse, yaşlı bir kadına gidilip sağaltım için yardım istenir. Bu sağaltım yöntemine göre ise sarımsak, tereyağı, kükürt ve kök boya yaprağı denilen ot karıştırılır ve yedi gün boyunca her sabah bebeğin tenine sürülür. Böylece *obur* bir daha bebeğe musallat olamaz (Curtubaylanı, 2007: 180-181).

Çuvaşlarda bu varlığın adı *hopurdur*. Gücünü kaybetmiş büyücü kocakarılar *hopura* dönüşür ve bunun için çeşitli ritüeller gerçekleştirmeleri gerekir. Kocakarı, cırılçıplak soyunup hama girer, hamam iyesi önceden onun için su hazırlar. Kocakarı bir varilin içinde yıkanır ve o varile on iki defa tükürüp, on iki defa girer ve on iki defa suya dalar. Daha sonra hamamda uyur ve bu esnada iyelerden insanları nasıl basacağını öğrenir. İnsanlara onları basmak suretiyle zarar verir. Kedi kılığına da girebilir. Gece vakti ortaya çıkar. Hamile kadınların çocuklarını çalabilir. Silahtan ve külden korkar. Ayın tutulmasından veya kuraklıktan onlar sorumlu tutulur (Yılmaz, 2002: 543).

Gagavuz Türklerinde ölen günahkar bir insanın ruhu, mezarda yaşayan bir hayvana dönüşür ve *obur* olur. Gece vakti mezardan çıkıp etrafı dolaşır ve insanları rahatsız eder. Eline

geçen her şeyi yiyip yutar. Kimseden korkmaz. Bulaşıcı hastalıklar dahil her türlü zararı verebilir. Ölen birinin *obur* olduğu anlaşılırsa hortlayıp çıkmaması için mezarı açılır ve üzerine çivi çakılır (Beydili, 2005: 435). Gagavuzların inançlarına göre ölünün yanında kesinlikle kedi bırakılmaz. Ölünün hortlayacağına veya *hobur* olacağına inanılır. Ayrıca intihar edenlerin ve büyücülerin de öldüklerinde bu varlığa dönüşeceğine ve gece vakti gelip canlıların kanını emeceğine inanılır. Bir inanışa göre ölünün gömüldüğü mezarın dört yanına bir papaz tarafından haç çizilir ve böylece ceset mezardan çıkamaz, *hobura* yani vampire dönüşemez (Perçemli, 2011: 171-176). Radloff'un derlediği masallara göre *hobur* normal insanlar gibi yaşayıp evlenebilir. Onu öldürmek için çalı ile yakmak gerekir. Gece vakti ortaya çıkar ve karşısına çıktığı üç kızdan ikisini yer. Sabah olup horoz öttüğünde patlar ve ölür. Mezarlıkta yaşar ve mezar taşının yanındaki bir delikten çıkıp semiz hayvanların burnundan kanını emer. Mezarından çıkarılıp kaynar su ile yakarak öldürülürler. *Hobur* çocuk doğurur ve kırk gün mezarda yatar. Yüreğine üç şiş saplanarak öldürülür. Papaz tarafından kefenlenmeden gömülen bir adam dirilip *hobur* olur ve bulunduğu kasabadan başka bir kasabaya gidip evlenir. Cumartesi günleri yüzükoyun yatar, diğer günlerde ise uygunsuz işler yapar. Yine bir çalıyla yakılarak öldürülür (Radloff, 2015: 61-62).

2016 yılında öğrencim olan Tataristanlı Leysan Ahmadeyevadan yaptığım derlemede bu varlıkla ilgili şöyle bilgi vermiştir:

Ubır benim bildiğim kadarıyla çok yaşlı, çirkin bir kadın. Ormanda yaşıyor. Kazanda bir şeyler pişiriyor. Zehir de olabilir. Sonra yanında kuşu veya kedisi oluyor. İnsanlara hep kötülük yapar. Süpürgeye binip uçuyor. Çocukları kaçırp, onları pişirip yiyor. Ateş koyup ocak yakıyor ve orada çocukları pişiriyor. Çocuk yaramazlık yaptığı zaman çocuğu "Obur seni çalar." diye korkutuyorlar. Beni de küçükken babaannem korkuturdu (KK1).

Buraya kadar ele aldığımız bilgilerden hareketle *Obur* adıyla andığımız bu varlığın belirttiğimiz vampir tanımına tamamıyla uyduğunu söyleyebiliriz. *Obur*, belli bir bölgedeki Türk boylarının mitik tasavvurlarında yer alan ve insanların kanlarını veya yaşam enerjilerini içerek veya emerek onlara zarar veren, geceyle ve korku duygusuyla bağlantılı olağanüstü bir varlık tasavvurudur. Farklı farklı Türk boylarının inançlarında ve anlatmalarında *obur* kelimesinin farklı ağızlara uyarlanmış versiyonlarıyla adlandırılan bu varlık tüm özellikleriyle bir vampir tipidir.

Burada değinmemiz gereken bir diğer nokta da *Obur* veya diğer adlandırmalarıyla *ubır*, *upır* veya *upir* kelimelerinin Batı'daki vampir kelimesinin etimolojik kökeni olduğuyla ilgili noktadır. Çeşitli Avrupalı araştırmacıların da değindiği bu nokta ilgi çekicidir. Herhangi bir etimoloji çalışması yapmak bildirimizin sınırlarını aşacağı için bu özelliğe kısaca değiniyoruz. *Obur*, Türk mitolojisinin vampir tipidir. O ölümden sonra dirilen bir varlıktır veya halihazırda ruhani bir varlık olarak ortaya çıkar. Canlıların kanlarını emer, olağanüstü nitelikleri vardır, çeşitli kılıklara girebilir, genellikle geceleri aktiftir ve bir kişinin *Obura* dönüşmesini engellemek veya var olan bir *Oburu* durdurmak için çeşitli ritüeller gerçekleştirilir.

ORTA ASYA'NIN VAMPİR DEVİ: YALMAVUZ (CELMOĞUZ)

Yalmavuz, Türk Dünyası anlatılarında, özellikle Orta Asya bölgesinde Kazak, Kırgız, Özbek ve Uygur sahası anlatılarında sıklıkla görülen bir tür dev veya cadı tipidir. Bu varlık Yalmavuz kelimesinin farklı şekilleriyle de anıldığı gibi Mıstan Kempir veya Mite gibi farklı ada sahip fakat benzer özellikleri gösteren dev veya cadı tipleriyle de karşılanabilir.

Ertuğrul Yaman, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğünde* Yalmavuz'u Kazakça Jalmavuz, Kırgızca Celmoguz olarak belirtip onun karşısına çıkan her şeyi

yakalayıp yutan efsanevi mahlûk, masal kahramanı olduğunu ve kötü karakterli bir dev tiplemesi olduğunu belirtir (Yaman, 2006: 248).

Hasan Oraltay *Kazak Türkçesi Sözlüğünde Calmavız* ifadesinin karşılığı olarak *obur, doymak bilmeyen ve masallarda geçen cadı kadın, sömürücü, dünya malına gözü doymayan* anlamlarını vermiştir (Oraltay, 1984: 88).

Eset Süleyman “Altay Kültür Dairesinde Yalmavuz Tipi” adlı çalışmasında bu dev tipiyle ilgili detaylı bilgi verir. Onun verdiği bilgiye göre Uygurlar arasında Yalmavuz, Özbeklerde Yalماغız adıyla bilinen bu varlığın ismi Eski Türkçede cin anlamına gelen *yel* kelimesi ve *boynuz* anlamına gelen müngüz kelimesinin birleşmesinden oluşmuştur.³ Yalmavuz genellikle yedi adet olmak üzere çok başlı, yarı insan yarı hayvan karışımı melez, garip, insan gibi davranan, konuşan, düşünen, kurnaz, insanları kandıran, ak saçlı bir nine kılığında görünüp vahşiliğini saklayan korkunç bir varlıktır. İnsan etiyile beslenen Yalmavuz onları canlı canlı yer veya kanlarını emer. Birden fazla ruha sahip olup, ruhlarını nesnelerde saklayabilir. Kan emmek en tipik özelliklerinden biridir (Süleyman, 2002: 378-384).

Uygurlara ait Çın Tömür Batur anlatısı Yalmavuz’un geçtiği önemli anlatılardandır. Bu anlatının bir versiyonunda kör ve yaşlı bir nine kılığında olan Yalmavuz, eski bir evde yaşar, evinde ateşi vardır ve evine gelen Mehtumsula adlı kıza ateş verir. Mehtumsula bu yaşlı kadının yedi başlı canavar olduğunu anlar fakat dediklerini de yapar. Yalmavuz, bu genç kıza bit ve sirkeler verir ve yolda giderken bunları iki tarafına atarak yürümesini söyler. Kız denileni yaptığı zaman sirke dökülen yerlerde dikenler, bit dökülen yerlerde ise çalılar oluşur ve Yalmavuz bu yolu takip ederek kızın evine gelir. Mehtumsula’yı saçından tavana asar ve onun ayak tabanlarını delip kanını içer. Mehtumsula’yı tehdit edip korkutan Yalmavuz her gün kızın evine gelip bu şekilde kanını emer.

3 Yalmavuz kelimesinin farklı Türk boylarındaki karşılıkları ve etimolojik kökeni hakkında detaylı bilgi için bk. (Beydili, 2005: 277-279).

Başka bir anlatıda ise abisinin sözünü dinlemeyen Mehtum Han adlı bir kız evdeki ateş sönünce ateş bulmak için dışarı çıkar ve duman yükselen bir yerden ateş alabilmek için gider. O yere gittiği zaman da iki tencerede ak bit ve gök bit kaynatan yaşlı bir kadın görür. Bu kadın aslında yedi başlı yalmavuzdur ve sıklıkla insan kanı içer. Mehtum Han ateşi alıp giderken kızı gizlice takip eder ve kızın evine geldiğinde onu bayıltarak kızın kanını içer. Aynı anlatının bir başka varyantında ise adı Yelmünüs olan bu varlık, kördür, büyülu bitlerin dökülmesiyle oluşan çalıların ortasındaki bir yoldan kızı takip eder ve kızın evine gelince onu tavana asıp ayağına delik açarak kanını emer (Mehmet, 2011: 171-172, 182, 184, 192).

Yalmavuz ile ilgili *Türk Dünyası Efsane ve Masallarında Bir Dev Tipi Yalmavuz / Celmoğuz* adlı detaylı bir çalışma hazırlayan Alimcan İnayet'in verdiği bilgiye göre hilekâr bir varlık olan Yalmavuz insanların ateşini söndürüp onları kendisine muhtaç bırakır ve insanlar ateşi elde edebilmek için onunla mücadele ederler, bu anlamda Yalmavuz ateşin sahibi, bir tür ateş ilahıdır. Yalmavuz, kendisinden ateş almaya gelenleri yakalayıp kanlarını emer ve ateş ile kan emme onunla ilgili en belirgin motiflerdir. Dağ veya mağaralarda yaşayan Yalmavuz çok başlı, şekil değiştirebilen, insan kanı emen, insan veya hayvan yiyen bir tür dev tipidir (İnayet, 2007, 11-12). İnayet, başka bir çalışmasında Yalmavuz/Celmoğuz'un Obur/Ubir ve vampir ile benzerlikleri üzerinde durur. Yalmavuz ve vampir kan emen veya içen varlıklardır. İkisinin de kurbanları çocuklar veya genç kızlardır. Şekil değiştirirler, tasviri olarak uzun ve sivri dişlere sahiplerdir. Ayrıca ikisinin de öldürülme şekilleri benzerdir (İnayet, 2015: 4).

N. F. Katanov, Yalmavuz hakkında şu bilgileri verir:

Doğu Türkistan Türkleri arasında Aksu masallarında ...yeşil başlı büyücüler ve kötü ruhlar insanların düşmanlarıdır. Büyücüler, insanların etleri ve kanlarıyla beslenen yedi başlı cadı Yalmanuz'a

yardım ederler. Bu cadıya Calmanuz Kempir adıyla Kırgız masallarında da rastlanır (Katanov, 2004: 114).

Kırgızların anlatılarında yer alan bir varlık olan Mıstan veya Mıstan Kempir, Yalmavuz ile benzerlik gösteren bir dev, cadı, vampir tipidir. Yaşlı ve çirkin bir kadın görünümünde olan Mıstan Kempir, yeraltında dünyasında sakladığı insanların to-puklarından kanını emer. Kazakların mitik görüşlerinde yer alan Mite adlı varlık da sözlüklerde “hortlak” anlamıyla karşıla-nır ve tüm özellikleri Jelmoguz Kempir (Yalmavuz) ile benzer-dir. Mite, insanlardan uzak yerlerde yaşar, saf kızları kandırarak evine götürür ve kızlara başındaki bitleri temizletirken onların diz kapaklarından kanlarını emer ve kanını emdiği kız ölünce onu yer (Beydili, 2005: 372, 390).

Özbekistanlı öğrencim Olimdjon Elov’dan yaptığım bir der-lemde Yalmavuz Kempir ile ilgili şu bilgileri vermiştir:

Yalmavuz Kempir ormanda yaşar, evi ağaçtadır. Gelip çocukları kaçıırır, götürür. Çocuk yer. Çirkin bir kadın tipindedir. Çocuklar ondan çok korkar. Çocuklar yaramazlık yaptığı zaman onu Yalmavuz Kempir gelir diye korkuturlar. Rusların Baba Yaga’sı ile aynıdır (KK2).

Özbekistanlı bir diğer öğrencim Alisher Safarov da benzer bilgileri vererek Yalmavuz hakkında şunları söylemiştir:

Çirkin bir kadın, görüntüsü insanı korkutuyor. İn-sanı tedirgin ediyor. 60 70 yaşlarında gibi. İnsanlar-dan ayrı yerlerde yaşadığı anlatılır. Issız yerlerde, kendi başına...bazen ormanlarda yaşıyor. Ruslar-daki Baba Yaga’ya benziyor. Büyü yapıyor, kötülük yapıyor. İnsanlara saldırıyor. Çocukları kaçırıyor. Çocuk yaramazlık yaptığında böcülere vereceğiz derler böcü cin gibidir. Yalmavuz Kempir de onun gibidir. Ben bunları çocukken çok duydum (KK3).

Kazakistanlı öğrencim Laila Amangeldi ise Jalmavuz Kempir/Mıstan Kempir hakkında şu bilgileri vermiştir:

Adı Jalmavuz Kempir veya Mıstan Kempir. Ben bunları küçükken dinlediğim masallardan öğrendim. Genellikle yaşlı, çirkin, uzun tırnaklı, üç dört tane saçı var, dişleri çürük, süpürgesi var. Ormanda yaşayan bir kadın. Kendisine ait, yürüyen bir evde yaşıyor, geceleri çıkıp çocukları kaçırıyor ve insanlara büyü yapıyor. Çocuklar yaramazlık yaptığında Mıstan Kempir ile korkutulurdu (KK4).

Kazakistanlı başka bir öğrencim Murat Onggarbay ise Jalmavuz ve Mıstan Kempir ile ilgili şunları ifade etmiştir:

Yaşlı kadın, havada uçabiliyor. Uzun tırnaklı ve kötü niyetlidir. Kahramanın düşmanıdır. Büyülü bir yüzüğü vardır. Bozkırda yaşar ve geceleri ortaya çıkar. Çocukları kaçıtır ve hapseder. Mıstan qatın diye bir ifade vardır bizde. Kocasını aldatan, akrabalarına kötü şeyler yapan kadınlara denir (KK5).

Yukarıdaki bilgiden de görüleceği üzere Yalmavuz, benzer veya farklı adlarla Türk kültürünün birçok sahasında sözlü kültürde yer almaktadır. Yalmavuz, Yalmavuz Kempir, Calmavuz, Jelmoguz gibi adların yanında Mıstan Kempir ve Mite gibi adlandırmalarla da görülen bu varlık, Türk Dünyası'nın diğer bölgelerindeki dev, cadı, obur(upır) ve hortlak gibi varlıklarla benzerdir ve bu varlığın en tipik özelliği onun insanlara kanlarını emmek veya içmek suretiyle zarar vermesidir. Kötü, korkunç, büyük ve tehlikeli bir varlık olan Yalmavuz olağanüstü niteliklere sahip bir tür dev veya cadıdır ve insanların kanını emmesi/içmesi özelliğiyle bir tür vampir tipidir.

UZAK GEÇMİŞTEN MASALLARA ÜVEY ANNE, BÜYÜCÜ KADIN: CADİ

Cadı, Türk Dünyası'nın tüm bölgelerinde farklı adlarla da olsa bilinen ve hemen hemen tüm anlatılarda kendisine yer bu-

lan şeytani bir varlıktır. Cadı genelde iki tipte görülür. O, ya ölümden geri dönmüş, hortlamış bir ölüdür ya da büyü yapan bir kadın, bir üvey annedir. Aslına bakarsak bu çalışmada ele aldığımız tüm varlıkların cadı tipiyle doğrudan bağlantısı vardır. Hatta bu varlıkların “cadı tipi” etrafında şekillendirilmiş olağanüstü ve kötücül varlıklar olduklarını söylemek yanlış olmaz.

Cadı tipinin bu çalışmayı ilgilendiren kısmı onun kan emme veya içme özelliğiyle alakalıdır. Burada cadı tipinin detaylı bir incelemesini yapmayacağız. Bir başka çalışmamız olan *Türklerin Şeytani Masalları, Türk Masal ve Efsanelerinde Demonik Varlıklar* adlı kitabımızda cadı ile ilgili detaylı bilgiye yer verdik. Bu çalışmamızda yer alan bilgiye göre cadı, Avrupa tarihinde gerçek kabul edilen büyücü kadın tipidir ve özellikle kilisenin yönettiği Engizisyon mahkemeleriyle öldürülen birçok kadının şeytana ibadet ettiği, şeytanla işbirliği yaptığı, büyü yapmayı bildiği, insanlara kötülükler getirdiği iddia edilerek bir cadı (witch) tipi oluşturulmuştur. Türk kültüründe cadı anlatılarda yer alan bir varlıklar olarak yukarıda da kısaca değindiğimiz gibi bir hortlak, üvey anne veya büyücü kadındır. Cadı, Türk kültüründe, küpe binen, büyü yapan, kız kaçıran, çocuklara zarar veren, ara bozuculuk yapan, ormanlarda veya dağlarda yaşayan kötücül bir kadın tipidir.⁴

Burada bizi ilgilendiren noktalar cadının vampir ile ortak özellikleridir. Bu da yukarıdan beridir tanımladığımız üzere cadının kan emme veya içme özelliği gösterdiği anlatılardır.

Ahmet Arı, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğünde* cadı ile ilgili şu bilgiyi verir:

Cadı, Azerbaycan'da caduger veya gulyabanı, Başkurtlarda meskey ebey, ubırlı qarsq, Kazaklarda Jalmawız, jalmawız kempir, mıstan kempir, Kırgızlarda cez kempir, mastan; Özbeklerde cadu, cadugär, yalmağız kämpir, Tatarlarda ubırlı qar-

⁴ Bu konuda daha detaylı bilgi için bk. (Sarpkaya, 2017: 93-99).

çıq, Türkmenlerde jady, jadygöe, Uygurlarda Yalmavuz şeklinde bilinen bir tür sihirbaz, büyü veya hortlaktır (Arı, 2001: 498-499).

Bu bilgide de görüleceği üzere cadı, olağanüstü ve kötücül bir kadın tipi olarak tüm Türk Dünyası'nda benzer veya farklı isimlerle bilinmektedir. Burada ele alacağımız kısımlar bu varlığın cadı adıyla anıldığı anlatmalara aittir.

Pertev Naili Boratav, cadının hortlayan bir ölü olduğu bilgisini verdikten sonra onun genelde kadın olarak tasvir edildiğini fakat bazı tarihi belgelerde onun erkek olduğu yönünde bilgi olduğunu da belirtir. Boratav, Türk kültüründeki cadının Avrupa inançlarındaki vampir ile eş olduğunu belirtirken cadıların mezarlardaki yeni gömülmüş ölüleri yediğini ve geçmişte cadıları etkisiz hale getiren uzman cadılar olduğunu ifade eder (Boratav, 1984: 79). Türkiye sahası masallarına baktığımızda da cadıların evlerine hapsettikleri çocukları yediği görülür. Afyonkarahisar'dan derlenen bir masalda ise cadı, evine hapsettiği kız kaçınca gidip kızın evini bulur ve kızın kapıdan uzattığı parmağından kanını emer (Sarpkaya, 2017: 102).

Osman Saygı, 1962 yılında yayınladığı "Sarıgöl Folklorundan Cadılar ve Cadıcılar" adlı çalışmasında cadının vampir tipi olma özelliklerini ortaya koyan bilgiler verir. Cadılar topraktan veya mezarlardan kalkıp çok yüksek bir sesle korkunç bir şekilde kendilerini gösterirler ve cesetlerdeki kanlarla beslenirler. Cadılar Cumartesi günleri mezarlarını terk edemezler ve Cumartesi günleri cadıcılar tarafından cadının cesedinin tam orta yerine kazık çakılır ve kireç dökülerek cadının bedeni yakılır. Bir cadıyla mücadele edilip cadı alt edilmezse kontrolden çıkarak kan emen bir varlığa dönüşür ve daha çok çocukların kanlarını, ayaklarının altından emerek öldürür. Kan emen bu tip cadılara "Vırkalak" denilir (Saygı, 1962: 2606).

Trabzon'da cadılarla ilgili bilgiye göre en tehlikeli cadılar Kırım Cazısı veya Kırım Kocakarısı'dır. Bu cadılar tarlalardaki

ürünlere zarar verir, bebekleri öldürür. Genellikle yaşlı kadın şeklinde tasvir edilen cadılar küpe binip Kırım'a giderler ve oradaki Cazuluk Merkezi'nden bilgi ve emir alırlar. Bunu genellikle 24 Haziran'da yaparlar ve cadıları tanımak veya engellemek için çeşitli uygulamalar yapılır (Işık, 2004: 226). 13 Mayıs'ı 14 Mayıs'a bağlayan gece cadılar bayramı yaparlar. Bu gece Kırım'a giden cadılar orada toplanır ve dövüşürler (Çelik, 1999: 457-459).

Trabzon veya daha genel bir ifadeyle Doğu Karadeniz'le ilgili verdiğimiz bu bilgilerin devamında Abonoz Küçük'ün derlemelerine değinmek gerekmektedir. Çünkü onun verdiği bilgilerde cadıyla ilgili yukarıda andığımız verilere ek olarak cadıların kan emme ve içme özelliği de vardır. Küçük'ün ifadelerine göre cadılar Doğu Karadeniz bölgesine Rusya'dan gelip çocukların ciğerlerini yerler ve eğer yiyecek bulamazlarsa kayığa binip Rusya'ya giderek çocuk kanı emerler. Ayrıca Şalpazarı Çepnilerinden derlenen bilgiye göre de cadılar çocuk kanı emmek için Kırım'a giderler (Küçük, 2011: 128).

Abdülhakim Mehmet de ismini andığımız Çın Tömür Batur çalışmasında cadıyla ilgili iki anlatıya yer verir. Bu anlatılar Yal-mavuz'la ilgili anlatıların varyantı olmakla birlikte olağanüstü varlık cadı olarak anılır. Bir anlatıda yaşlı nine kılığındaki cadı, tıpkı Yal-mavuz gibi, evine gelen kızlara bir köz ve bir çuval susam verir. Susamlar yolda yere dökülür, cadı bu susamları takip ederek kızların evine gelir ve onların başlarındaki bitleri kontrol etme bahanesiyle başlarından kanlarını emer. Bu nine insan eti yiyip insan kanı içen bir cadıdır. Dokuz başlıdır, Başı kesildikçe yerine yeni bir baş çıkar. İnsan kokusunu alabilir ve tüm başları kesilerek öldürülür. Bir diğer anlatıda cadı bir keçiye binerek misafirliğe gelir. Yere bir kilim koyar. Evdeki kıza ayakkabılarını çıkarıp üzerinde oynamasını söyler. Kilim gül desenlidir fakat sihirli bir şekilde güller dikene dönüşür. Kızın ayaklarından kanlar dökülür. Cadı iğneli kilimi alıp keçisine binerek eve gider. Cadı bu kanları içiyordur (Mehmet, 2011: 171-172).

Türkiye sahasında yapılan derlemelerde halk inançları, masal, efsane veya memorat fark etmeksizin birçok anlatıda cadı yer almıştır. Cadının tasviri, yaptıkları ve benzeri özellikleriyle ilgili birçok veri mevcuttur. Fakat özellikle cadı veya daha genel bir ifadeyle demonik/demonolojik varlıklara özel efsane veya memorat merkezli bir derleme çalışmasıyla çok daha fazla veri elde edilebilir. Burada Muhammet Özdemir'den yaptığımız ve 1950 civarına kayıtlanan bir tür memorata çalışmamızda yer vermek istiyoruz. Yakın tarihe kayıtlanan ve Çanakkale'den aktarılan bu memoratta cadı, doğrudan doğruya hortlak ve vampir nitelikleriyle yer almaktadır:

Çanakkale'nin Yenice ilçesinde Sameteli diye bir köy var. Bizim köyümüze de yakın. Dedemin gençliği 1950'li yıllarda. Köye hiç kimse kız vermiyor. Sebep şu. Köye giden yeni gelinler 6 ay içinde ölüyor. Ölümün sebebini bulamıyorlar. Her giden kız ölüyor. Artık kimse köye kız vermemeye başlıyor. Sonra sebebini şu olduğunu söylüyorlar. Sameteli köyünün mezarlığında bir cadı varmış. Bu cadı yeni gelen gelinlerin kanını emiyormuş. Bildiğimiz vampir olayı. Cesetler sapsarı sabah. Kalkıyorlar ceset sapsarı, kan yok, can yok. Sonra araştırıp eskilere soruyorlar. İşte eskiler "Şu mezar, bilmem kimin mezarı, mezardaki yatan kişi cadı." Ne yapacağız diye düşünüyorlar. Diyorlar ki öncelikle mezarlığın etrafında çit yok, mezarlığın etrafını çitle çevirmeniz lazım. Çitte özel bir bitki var. Yemişen diyorlar bizim orada. Çör de derler. Diken demek. Yemişen ağacının çöründen çit yapacaksınız. Zehirlidir zaten o ağaç. Eline battığı zaman filan uyuşturur. O yüzden biz küçükken çok korkardık. Yemişenden kazık yapıyorlar. Hani vampirlere çakarlar ya. Onun gibi. Gece gidip mezarı açıyorlar. Cadı yatıyor. Vücudu sağlam, hatta gözleri de açık. Oradaki mezarı açan

insanlar yanlarında hocayla beraber gidiyorlar. Dişlerini gösteriyor insanlara. Aynen böyle anlatıyorlar. Bunu yaşayan bir kişi anlatıyor Sameteli'nde. Alıyorlar bu yemişen çörünü tam kalbinin olduğu yere çakıp bunu sabitliyorlar mezara. Üstünü kapatıyorlar, etrafını örtüyorlar. Ölüm kesiliyor. Ben sordum bu nasıl cadı olmuş diye. Cadı olma sebebi de şuymuş. Bir insan öldüğü zaman sabaha kadar biri başında bekler. Eğer ertesi gün defnedilecekse gece mutlaka başına biri bekler. Üstünden kedi geçerse o insan cadı olurmuş. Muhtemelen bu ölen kişinin de cesedinin üstünden kedi geçmiş ve cadı olmuş. Çünkü kimse başında beklememiş. Ondan sonra da köye musallat olmuş. Ben o mezarı gördüm ama etrafı çevrili değil (KK6).

Cadı konusu çok daha geniş çaplı ele alınması gereken bir meseledir. Bunu yukarıda da kısaca dile getirmiştik. Burada bizi ilgilendiren cadının vampir tipi olarak görüldüğü anlatılardır. Cadı büyücü, ölümden geri dönmüş, ara bozucu, üvey anne, çirkin, yaşlı, kötülük yapan ve buna benzer birçok özelliği sahip bir tiptir. Cadı bir masal karakteri olmanın yanında özellikle halk inançları, efsaneler ve memoralarda hortlak ve vampir olarak görülmektedir. Onun kan emme veya içme özelliği gösterdiği anlatılara baktığımızda cadının Türk kültüründeki bir vampir tipi olduğunu söylemek mümkündür.

KORKUNÇ GECELERİN KÂBUSU, LOHUSALARIN LANETİ: ALBASTI

Albastı, tüm dünyada benzer tipleri bulunan ve Türk Dünyası inançları ve anlatılarının ortak tiplerinden biridir. Daha çok kabusla veya geceleri insanı boğan bir tür karanlıkta ilişkilendirilen Albastı bazı anlatılarda veya inançlarda kan emme veya içme özelliğiyle vampir tipi olur.

Albastı, Türk Dünyası'nın farklı bölgelerinde ve boylarında inanılan ve anlatılan bir tür şeytani varlıktır. Kâbus veya karabasan Albastı olarak tabir edilir. Çirkin bir varlık olan Albastı, lohusalara veya çocuklara saldırır (Beydili, 2005: 37). Türkiye sahasında inançlar, masallar ve efsanelerde Alkarısı, Albastı'nın bir versiyonudur. Bu iki varlık birbirinin varyantıdır, hatta çoğu zaman aynı varlık olarak kabul edilir.⁵

Albastı veya Türkiye sahasındaki adıyla Alkarısı aslen gece, uyku, karabasan, kabus, hamilelik, doğum, lohusalık ve yeni doğmuş çocuklarla ilgili, lohusalara ve yeni doğan bebeklere zarar veren çirkin ve kötücül bir olağanüstü varlıktır. Bazı inançlar ve anlatılarda onun kan emme/içme özelliği görülmektedir.

Kazan Türklerinin inançlarına göre kötü bir ruh ve merhametsiz bir güç olan Albastı, terk edilmiş yerlerde, gübreli akarsularda, tarlalarda yaşar ve insanların karşısına farklı şekillerde çıkabilir. İnsanların uykusu esnasında üstlerine çöker ve onları boğmaya çalışır. Köpek veya horoz sesinden korkup kaçan Albastı insanların yanına yaklaşp onları ezerek arka kısımlarından, sırtlarından kanlarını içer (Minnegulov, 2002: 373).

Tatarlardaki diğer inanışlara göre Albastı çok iridir ve kiloludur. Uyuyan insanlara göğüslerini ezip boğmak suretiyle zarar verir. Bazı tasvirlerine sırt kısmında deri yoktur ve iç organları görülür. Gece vakti ortaya çıkar ve şafak vakti kaybolur. Onu kontrol edebilmek için giysisine veya gözüne iğne saplamak gerekir. İnsanları boğmanın yanında onların kanlarını da içer (Zaripova Çetin, 2007: 18-19).

Abdülhakim Mehmet'in yukarıda da ismini andığımız Çin Tömür Batur çalışmasında yer alan anlatılarda iki anlatı Albastı'yla ilgilidir. Albastı yaşlı bir nine kılığındadır, ateş aramaya gelen kadına bir köz verir ve kadının eteğine kül koyar. Kadın giderken küller dökülür ve Albastı bu külleri takip ederek

5 Ayrıntılı bilgi için bk. (Sarpkaya, 2017: 192-210).

kadının evine gelir. Büyük, beyaz bir köpeğe biner. Elinde bir yalak vardır. Birisi büyük, ikisi küçük olmak üzere üç başlıdır, korkunç ve sert suratlıdır. Eve girip kadının karşısına oturur ve gözlerini kapattırır. Saçından bir iğne çıkarıp kadının alnına ve kollarına batırır. Açtığı deliklerden üç başındaki üç ağzıyla kadının kanını emer. Kadın bayılır. Albastı kadının ayaklarına iğne batırıp yalağı kan doldurur ve köpeğine de kan içirir. Bir diğer anlatıda Albastı insan eti yiyerek ve insan kanı içerek beslenir. Bembeyaz bir nine kılığındadır, çadırda yaşar ve siyah beyaz bir köpeği vardır. Yukarıdaki anlatıya benzer bir şekilde bir kadının evine gelir. Üç başlıdır ve dudağından çıkan bir dişi vardır. Kadının başından bir tabakla yarım tabak kan alıp içer, ayağından yarım tabak kan alıp köpeğine içirir ve öbür ayağından da yarım tabak kan alıp yere döker, çadırına geri döner. Her gün gelip kadının kanını içer (Mehmet, 2011: 198, 199, 201, 202).

M. Güner Demiray tarafından yapılan ve Gemerek halk inançlarına yönelik bir çalışmada Alkarısı'nın da kan içmesiyle ilgili bilgi mevcuttur. Bu çalışmaya göre Alkarısı insan kılığında gelip lohusalara musallat olan, lohusaların ciğerlerini çıkaran ve kanlarını içen bir varlıktır (Demiray, 1980: 18).

Özbekistanlı Güzel Narkulova'dan yaptığım derlemede Albastı ile ilgili şunları söylemiştir:

Albastı, çirkin, yaşlı kadın. Saçı başı dağınıktır. Genelde kan emen mahluk, canavar gibi bir şey. Büyü yapar. Batakılıkta yaşar. Küçükken korkutmak için ismi söylenirdi (KK7).

Kazakistanlı öğrencim Murat Onggarbay ise Albastı ile ilgili şu bilgiyi vermiştir:

Çok fazla makyaj yapıp saçını toplamayan, kahkahayla yüksek sesle gülen kızlara 'Albastının apasınday' yani 'Albastının ablası gibi' denilir (KK5).

Albastı veya Alkarısı aslen karabasan, kabus, lohusalık sonrası ölümlerle ilişkilendirilen kötücül varlıklar, demonlar olmalarının yanında çeşitli inançlar ve anlatılardaki bilgidен hareketle Türk kültüründeki bir vampir tipi kabul edilebilirler. Albastı, bu çalışmadaki diğer tüm varlıklarda olduğu gibi, cadı veya dev tipiyle de bağlantılı olarak anlatılabilir ve insanlara zarar verme yöntemi onların kanını emmek veya içmek olan bir varlıktır.

MASALLARIN APTAL VE BÜYÜK KÖTÜSÜ: DEV

Dev, Türk dünyası inançları ve anlatılarında çok yer tutan bir olağanüstü varlık tipidir. Birçok anlatı türünde devler mevcuttur ve genellikle kahramanla düşmanlık içerisinde, insanlara zarar veren, kahramanın önündeki engel ve doğada mevcut bir tehlikenin sembolü halindedirler.

Dev, genellikle olağanüstü boyutlarda büyük, çirkin; çoğunlukla üç, yedi veya kırk olmak üzere çok başlı, bir dudağı yerde bir dudağı gökte şeklinde tasvir edilen; şekil değiştirebilen, ruhunu başka nesnelere aktarabilen, ormanlarda, su kaynaklarında, dağlarda yaşayan, insanlar gibi bir yaşayışı ve davranışları, ailesi ve çocukları olan, su kaynaklarını kontrol altında tutup insanlardan kurban isteyen ve bunun karşılığında su veren, ateşin sahibi, kahramanın yolunda engel olan, insanlara çeşitli şekillerde zarar verip onları yiyen bir olağanüstü varlıktır.⁶

Dev başlı başına bir olağanüstü varlık tipidir ve dünyadaki tüm mitolojilerde ve Türk dünyasının farklı farklı boylarındaki inanç ve anlatılarda yeri vardır. Farklı farklı adlarla anılan birçok dev tipi de mevcuttur. Yukarıda ele alınan Yalmavuz ve Albastı çoğu zaman bir dev tipi olarak da kabul edilir. Çoğu zaman cadı da dahil olmak üzere birçok olağanüstü varlık dev tipinden varlıklar olarak düşünülür. Burada devin yer almasının sebebi onun, Türkiye sahasındaki bazı anlatılarda kan emerek zarar vermesiyle ilgilidir.

⁶ Dev için bk. (Sarpkaya, 2017: 55-85. Ögel, 1995: 561-571).

Dev, Türkiye sahasından derlenen üç masalda tıpkı Yal-mavuz gibi, evine ateş almaya gelen bir kızı, kızın evine kadar takip eder. Kız evden çıkmayınca onun dışarı uzattığı parmağından kanını emer. Yine Türkiye sahasından bir efsanede de dev ya-kaladığı bir kızı önce korkutur, ardından onun parmağından kanını emer (Sarpkaya, 2017: 73-74, 231).

Trabzon'dan derlenen bir masalda ise dev, Yal-mavuz ile ben-zer bir anlatı örgüsünde yer alır ve kan içer. Bu anlatıya göre

Gülizar abilerinin sözünü dinlemez. Bulduğu fındı-ğı kendisi yer, kediye vermez; kedi de ateşi söndürür. Ateş bulmak için evden çıkıp bakar ki ulu bir dağda bir ateş yanıyor. Oraya gider ve bir dev baba vardır. Dev'in kızları, bu kıza kül verir ateş için. Kızın da eteği yırtılmış ve eve gelirken bu kül dökülmüş. Dev baba insan kokusunu almış. Kül izini takip ederek kızın evine gitmiş. Dev baba kapıya gelmiş ve kızı parmağını anahtar deliğinden uzat da altın yüzük takayım diyerek kandırmış. Kız da inanıp parma-ğını uzatmış ve dev, kızın parmağını kesip bütün kanını emmiş (Akgün, 2000: 189).

Bu anlatılarda dev, vampirle benzeyen genel özelliklerinin yanına kan emme özelliğini de ekleyerek temel vampir özelliği-ni sergilemektedir. Buradan hareketle sözlü kültürde devin, bir vampir tipi olarak da yer aldığını söylemek mümkündür.

KAFKASLARIN FANTASTİK DEVLERİ: EMEGEN

Emegen adlı varlık Türk dünyası anlatılarında yer alan bir dev tipidir. Özellikle Karaçay-Malkar Türklerinin anlatılarında sıklıkla yer alır. Emegenler bazı özellikleri dolayısıyla bir dev tipi olmanın yanında bir vampir tipi olarak da ele alınabilir.

Emegen, Karaçay-Malkar Türkçesinde “dev, Kafkas efsanele-rinde insan üstü varlık” olarak açıklanır (Tavkul, 2000: 192). Nart Destanı Debet'te Emegenler Nartlarla savaşıyor, onlara büyük za-rarlar vermek için uğraşan ve dağdan gelen temiz suları kesen varlıklar olarak yer alır (Tavkul, 2004: 316).**

Karaçay-Malkar sahasında destanlarda Emegenler kendilerini şu şekilde tanıtır:

“Biz sizin gibi giyinmeyi bilmeyiz, mağarada yaşarız. Hastalanan olursa insan kanı içirip, insan eti yerdiriz, aşağı yukarı üç yüz yıl yaşarız.” Emegenler insan soyuna düşman varlıklardır (Yıldız, 2010: 44).

Emegenler bir dev tipi olarak kan içmeleri ve kan içmelerine bağlı olarak çok uzun bir ömür yaşamaları gibi özellikleriyle bir vampir tipi olarak kabul edilebilir.

GÜNEY SİBİRYA’NIN ACIMASIZ ŞEYTANI: ERLİK HAN

Türk mitolojisine biraz meraklı bir okuyucu bu tip bir çalışmada Erlik’i ve Erlik’le ilgili bölümün kısa olduğunu görünce kafasında soru işaretleri oluşabilir. Bu soru işaretlerini baştan cevaplamak için birkaç açıklama yapmak durumundayız.

Öncelikle Erlik veya Erlik Han adıyla bilinen kötücül varlık, özellikle Güney Sibiryա bölgesinde yaşayan Türklerin (bir diğer adlandırmayla Altay Türklerinin) anlatılarında şeytana denk düşmektedir. Bu varlıkla ilgili en bilinen ve geniş kapsamlı anlatılar Altay Türklerinin kamlarına ait anlatılar olmakla birlikte Verbitskiy ve Radloff’un derlediği Yaratılış mitleri de Erlik Han’ın aktif olarak rol aldığı ve hakkında bilgilerin bulunduğu anlatılardır. Erlik Han, düalist yaklaşımda iyinin, aydınlığın ve doğruluğun sembolü olan Kayra Han veya Ülgen’in karşısında kötülüğün, karanlığın ve yanlışın sembolüdür (Ögel, 1993: 432-437).

Erlik Han ile ilgili tasavvurlarda onun “eski Türk inançlarının şeytan”ı olarak adlandırmak teknik bir probleme yol açmaktadır. Erlik, Türklerin özellikle Sibiryա bölgesinde yaşayan boylarının mitik tasavvurlarında İslamiyet’teki şeytan sembolüne denk düşer fakat bunu eski Türk inançları diye açıklamak farklı bir çalışma gerektirmektedir. Zira Erlik Han ile ilgili derlemelerin çoğu 19. yüzyılın sonlarına doğru yapılmıştır ve bu tarih de Türk tarihi için son derece erken bir dönemdir.

Bu kısımda Erlik Han'ın kan içmesiyle ilgili bilgiler bizi ilgilendirmektedir. A. V. Anohin *Altay Şamanlığına Ait Materyaller* adlı çalışmasında Erlik Han ile ilgili şu bilgileri verir:

Erlik atletik vücutlu, ihtiyar bir adam olarak tanıtılır. Gözleri ve kaşları kömür gibi kapkaradır, sakalı ise ikiye ayrılarak dizlerine kadar uzanmıştır. Köpeğin azı dişine benzeyen bıyığı, kıvrılarak kulaklarına asılmış haldedir. Çenesi tokmağa, boynuzları ağaç köklerine benzer; saçları ise kıvrıktır.... Yeraltı diyarında kara çamurdan yapılmış sarayda yaşamaktadır. Onun sarayı, insan gözyaşlarından oluşan dokuz nehrin birleşip Toybodım Nehri'ne dönüştüğü yerde abra ve yutpa denilen korkunç su canavarlarıyla dolu olan Bay Tenis'in yanındadır. Erlik küreksiz kara kayıkta gezer; yağız, rahvan ata, yük hayvanına veya kel bir öküze biner. Erlik kızıl, kanlı yemeklerle beslenmekte, akciğer kanı içmektedir. Yeme ve içme zamanı ise akşam üstü, gökyüzünün kızardığı zamandır (Anohin, 2006: 5-6).

Türk Şamanizm'i çerçevesinde hazırlanan birçok kaynakta Erlik Han ile ilgili bilgilerin temel kaynağı Anohin'in çalışmasıdır. Anohin bu çalışmasında Erlik Han'ın özelliklerini belirtirken onun "akciğer kanı içtiği"ni ifade eder ve bu niteliğiyle Erlik Han'ın vampirlik özelliği de gösterdiğini söylemek mümkündür.

ALTAY DAĞLARININ KORKUNÇ CANAVARI: CELBEĞEN

Celbegen, Altay Türklerinin anlatılarında adı geçen bir tür canavar veya dev tipidir. İbrahim Dilek, *Türk Mitoloji Sözlüğü* (Altay-Yakut) adlı çalışmasında Celbegen ile ilgili şu bilgileri verir:

Yeraltıyla ilgili kötülük saçan yaratıklardan biridir. Eril olarak düşünülür. Sözlü anlatılarda

yedi, yetmiş veya yetmiş yedi başlı olarak geçer. Bir ailesi olduğuna inanılır. Kanının rengi karadır. Sakalı gölün suyunu süzecek kadar uzundur. Ay tutulduğu vakit, ayı Celbegen'in yediğine inanılır. Mite göre; Erlik dünyayı yok etmesi için yeraltından Celbegen'i gönderir. Celbegen yeryüzünü yok etmeye başlar. Ülgen yeryüzünü kurtarması için güneşi gönderir. Güneş dünyaya yaklaşırken her şey yanmaya başlar. Güneş geri çekilir. Tanrı onun yerine Ay'ı gönderir. Ay dünyaya yaklaşıp çekim kuvvetiyle Celbegen'i kendine çeker. Celbegen elinde kovası ve tutulduğu ağaçla birlikte Ay'a yapışır. Ay, Celbegen'i gökyüzüne çıkarır. Ay'ın şekil değiştirmesi veya bazen tamamen görünmez olması Ay'la Celbegen arasındaki mücadeleden kaynaklandığına inanılır (Dilek, 2013: 45).

Celbegen, Altay Türklerinin mitik anlatılarında karanlık dünyaya ait bir canavar tipidir. Onun Altay Türklerine ait destanlardan bazılarında kan içme özelliği gösterdiği bilgilere rastlanır. Bir destanda Celbegen'in karısı Altın Targa esir tuttuğu biri tarafından *insan başını kase yapan ve insan kanını su yerine içen* gibi ifadelerle nitelenir. Celbegen ve ailesi Altay masallarında insan eti yiyip insan kanı içer (Türker, 2012: 87).

Celbegen de aslen kötücül bir canavar tipi olmasının yanında kan içme özelliğiyle vampir tipine uygun bir özellik sergilemektedir.

SONUÇ YERİNE BİRKAÇ SÖZ

Türk kültüründe vampir tiplerini belirlemeye ve açıklamaya gayret ettiğimiz bu çalışmanın Türk mitolojisiyle ilgili kabul edeceğimiz bu kısımda sonuç yerine birkaç şey söylemek icap ederse ilk söyleyeceğimiz cümleler şunlar olacaktır:

“Türk kültüründe vampir olarak kabul edebileceğimiz mitolojik varlıklar mitler, destanlar, halk

inançları, efsaneler ve masallarda vardır. Vampir kelimesinin kökeni Türkçedir. Kırım, Batı Sibirya ve Balkanlarda yaşayan Türklerin dilindeki upir ve benzeri ifadeler batıdaki vampir kelimesinin kökenini teşkil etmektedir. Türkçenin ve Türk kültürünün en eski dönemlerinden ve yaşadığı, yaşatıldığı tüm coğrafyalarından gelen birikiminde geçmişten günümüze ve dört yöne doğru, kan içen olağanüstü varlıklarla ilgili tasavvurlar mevcuttur. Batının vampir tasavvurlarında gerek halk anlatılarında gerekse kurgusal edebi metinlerinde, mesela Drakula, Türk kültüründen izler mevcuttur. Özellikle Batı Sibirya'da ve Balkanlarda yaşayan Türk boylarından, Türk kültüründeki obur (upir) ve cadı ile ilgili tasavvurlar batıya aktarılmıştır. Vampir kelimesinin batı dillerinde ilk ortaya çıkış tarihi ve özellikle obur/upir ve benzeri ifadelerin Türkçedeki eskiliği bu bilgiyi güçlendirmektedir.”

Başta da belirttiğimiz gibi Türk kültürü üzerine yapılacak bir çalışma tarihi olarak milattan önceki tarihlere, coğrafi olarak ise Balkanlardan Çin'in içlerine kadar bir coğrafyayı içine alan büyük bir alana uzanmak zorundadır. Türklerin tarih sahnesine çıktığı erken dönemler, Türkçenin yaşı ve Türk kültürünün coğrafi olarak dört yöne dağıldığı alan dikkate alınmadan Türk kültürüne dair net bir söz söylemek mümkün olmayacaktır.

Bu çalışmada bu özellikler göz önünde bulundurularak Türk Dünyası inançları ve anlatıları ele alınıp Türk kültüründeki vampir tipleri belirlenmeye çalışılmıştır.

İlk olarak “vampir” ifadesiyle ne anladığımız veya neyin anlatılmak istendiği ortaya konmuş ve burada yer alan bilgiden hareketle vampir “kan emen veya içen olağanüstü ve kötücül varlık” olarak tanımlanmıştır. Elbette ki vampiri tarif eden bir-

çok özellik olacaktır fakat vampir, birçok olağanüstü varlığı tanımlarken kullanılan sıfat halinde ayırt edici özellik onun kan emmesi veya içmesidir.

Bu bilgiden hareketle Türk kültüründe yek/yeke içecek, obur(-ve diğer adlandırmaları), yalmavuz, cadı, albastı, dev, erlik, celbegen ve emegen adlı varlıkların vampir tanımına uygun nitelikleri olduğu tespit edilmiştir. Bu varlıklar kötücül, olağanüstü, şeytani özelliklere sahip, büyüyle yakından alakalı, çirkin, ölümle ilgili veya ölümden sonra dirilmiş mitik tasavvurlardır ve hepsinin, en azından çeşitli anlatılar ve tasavvurlarda, ortak özelliği insan kanı emmeleri veya içmeleridir.

Türkçe açısından bakacak olursak Türkçenin yaşatıldığı farklı coğrafyalarda ve farklı dönemlerde, farklı veya benzer adlarla vampir tasavvurunu karşılayan varlıkların bulunduğu görülmektedir. Bu da bize şunu göstermektedir: Türk kültüründe tarihi ve coğrafi anlamda geçmişten günümüze hemen hemen tüm Türk Dünyası coğrafyasında dilde ve anlatılarda vampir tipinden varlıklarla ilgili tasavvurlar mevcut olmuştur. Giriş kısmında Gelişme Kuramı ve Yayılma Kuramı gibi kuramsal yaklaşımlardan bahsettiğimiz kısımda da değindiklerimizi hatırlayacak olursak, vampir tipleriyle ilgili ilgili Türkçe ve Türk kültürü bağlamındaki verinin eskiliği ve yayılma özelliği göz önünde bulundurularak vampir tipleriyle ilgili tasavvurun Türk Dünyası sınırları içerisinde ve bu sınırlara yakın coğrafyalarda çıkış noktalarından birinin Türk kültür dairesi olduğunu söyleyebiliriz.

Bu noktada hortlak ifadesinde neden ayrı bir başlık açmadığımızı belirtmek gereklidir. Hortlak bütün bu varlıklar için bir tür sıfat işlevi görmektedir. Hortlamak bir insanın ölümden sonra canlanması, ölümden kötücül bir varlık olarak geri dönmesini ifade eden bir fiildir. Hortlak da bu fiili gerçekleştiren canlının adıdır. Fakat Türk kültüründe vampir tipi iki şekilde karşımıza çıkmıştır. Birincisi hortlak olarak kabul edebileceğimiz ve ölümden geri dönen, kan içen, kötücül varlıktır. Obur ve

cadı tipleri bunu göstermektedir. İkincisi ise aslında inançlarda ve anlatılarda farklı niteliklere sahip bir olağanüstü ve kötücül varlıktıyken kan emme ve içme özelliğiyle vampir tipine dahil edilebilen gruptur. Bunlara da Albastı, dev veya emegen dahil edilebilir. Ayrıca Türk kültüründe tüm bu varlıklar birbirinin yerine, birbirinin varyantı olarak da kullanılmıştır. Bu da Türk Dünyası'nda bütüncül bir vampir tipinin varlığına işarettir.

Vampir tipinin kökeniyle ilgili düşüncelerde veya bir insanın genelde vampir tipi Türk mitolojisi özelinde ise obur / cadı olmasıyla ilgili örneklerde göreceğimiz üzere iyinin ölümden sonra iyi kötünün ise ölümden sonra kötü olmasında bir tür adalet mekanizması işlemektedir. Gerçek hayatında kötü olan bir kişinin öldükten sonra obur veya cadı olması ölümden sonraki yaşam düşüncesiyle ilgili adaletin işlemesiyle alakalıdır.

Vampirin kan emmesiyle ilgili özellikleri çeşitlidir. Kan içme veya kan emme, insan eti yemekten veya diğer bir deyişle yamyamlıktan ve dolayısıyla ölümden farklı bir korku ve tehlikeyle de ilgilidir. Vampir öldürmeyebilir. Albastı ve yalmavuz her gün gelip kanını emer. Cadı veya obur Cumartesi günleri mezarından çıkamaz ama diğer günler gelip kişilere saldırabilir. Burada vampir tipinin sürekli veya devam edebilen / sürebilen / zamana yayılabilen bir tehlikenin, sömürünün ve korkunun sembolü olduğunu görebiliriz. İçgek veya emegen adlarında da gördüğümüz üzere bu varlıklar içme veya emme eylemini bir alışkanlık haline getirmişlerdir ve uzun süre veya sürekli yapmaktadırlar.

Obur veya Albastıyla ilgili tasavvurlardan hareket edecek olursak sırt / arka sembolizmi ilgi çekicidir. Birer vampir tipi olarak Obur ve Albastı'nın tasavvurlarında sırt kısımları yoktur. Ayrıca bu varlıklar kurbanlarının kanını sırt bölgelerinden emerler veya omuriliklerinden yaşam güçlerini emerler. Burada sırt / arka / omurilik yaşamın, varlığın ve insan mevcudiyetinin birlik ve bütünlüğüyle ilgili bir semboldür. Eski Türk inançlarında öldürülen düşmanın yeniden dirilmemesi için

belkemiğinin kırılması, öteki dünyada yaşam bütünlüğünün sağlanması için kemiklerin bir arada tutulması, kurban hayvanının diğer dünyadaki yaşam bütünlüğü için kemiklerine zarar verilmemesi, şamanın şamanlık niteliğinde kemiklerin önemli rol oynaması, çeşitli gibi destanlarda göreceğimiz üzere kahramanın bedensel gücü ve bütünlüğünün kemiklerinin ve omurgasının tamlığı ve sağlamlığı gibi örneklerden hareketle genelde kemiklerin özelde ise sırt ve omurga bölgesinin yaşamla eşdeğer tutulduğu görülür. İsmi andığımız varlıklar ölümle, ölümden sonrasıyla ve ölümsüzlükle ilgilidir. Sırtın veya omurganın bu sembolik niteliği semantik kategoride bu varlıkların tam olarak yaşama sahip olmaması ve aynı zamanda tam olarak ölü de olmamasıyla alakalıdır. Burada Türk mitolojisinin geçmişten günümüze sembolik bir tasavvurunun müstakil örneklerdeki yansımaları görebiliriz. Belli bir zıtlık içerisinde sırta sahip olmayan bu varlıklar yaşamlarını / ölümsüzlüklerini devam ettirebilmek için sırtın, omurganın sağladığı yaşam gücüne ihtiyaç duyarlar. Obur'dan korunmak için yapılan muskanın enseye konulması da yine sırt ve arka / omurga sembolizmiyle alakalıdır. Bu sembolik tasavvurda Türk kültürünün yaşam ve ölüme dair son derece genel ve geniş bir anlam kategorisinin bütüncül bir örneğini görmemiz mümkündür.

Bu varlıkların özelliklerindeki sembolik nitelikler çok daha geniş bir şekilde ele alınabilir ve farklı kuramsal yaklaşımlarla Türk kültürüne dair birçok sembolün ve kodun yardımıyla açıklanabilir.

Son olarak Türk dünyasından halk inançları ve anlatılarında yer alan varlıklardan Yek/Yek İçkek, Obur, Yalmavuz, Cadı, Albastı, Dev ve Emegen de çeşitli özellikleriyle vampir tipi olarak kabul edilebilecek varlıklardır. Bu varlıklar tasviri olarak çirkin, korkunç, şekil değiştirebilen, çeşitli hayvanların kılıklarında veya hayvan insan karışımı görülebilen varlıklardır. Genellikle gece vakti aktiftirler, harabe ve terk edilmiş yerlerde ortaya çıkıp insanların dünyasına ve mekanına gelebilirler. Bu varlıklar

mekan hem ölümden sonraki öteki dünyayla hem de insanların mekanına geldikleri dışarıdaki, karanlık ve öteki dünyayla ilişkilidirler. Bu varlıkların tüm eylemleri insanlara ve hayvanlara yani kısaca canlılara zarar vermek üzeredir. Saldırmak, engellemek, korkutmak gibi çeşitli şekillerde zarar veren bu korkutucu varlıkların spesifik olarak zarar verme yollarından biri de canlıların kanlarını içmesi veya emmesidir. Bu varlıklar insanların vücudunun çeşitli yerlerinden onların kanlarını içerler veya emerler. İsmi anılan tüm bu varlıklar yaşam ve ölüm arasındaki ilişkiye dair karmaşık bir yapıdadırlar. Hepsi yaşamın kaynağı olan kanla ilişkilidir. Kanın kaybı ölümle eşdeğerdir ve bu haliyle ölüm dünyasına, karanlık dünyaya ait bu varlıklar insan dünyasına da ölüm getiren ve bunun insanların yaşam kaynağını sömürerek yapan varlıklardır.

İKİNCİ BÖLÜM

SON GULYABANI'NİN KALEMİNDEN TÜRK TARİHİNDE VE EDEBİYATINDA VAMPİRLER

MEHMET BERK YALTIRIK

*“Lisân-ı Tatar’da “obur”, cadûya ve sihirbaz avrete ve mezâr-
da dirilene derler.”*

Evliya Çelebi, **Seyahatname** (XVII. yüzyıl)

*“Cadu: (Farsça) büyücü, sehhâr (sihir yapan), sihirbaz”;
“Cadı: (Farsça “cadu”dan) Avamın itikad-ı cahilanesince (hal-
kın cahilce inanışlarına göre) güya mezardan çıkub geceleri bir
suret-i mahufede (korkunç bir şekilde) ve cin gibi gezen hayal,
vampir, karakoncolos.”*

Şemseddin Sami, **Kâmûs-i Türki** (1901)

*“Cadı: Mezardan çıkan gûl, karakoncolos, vampir, cadı, seh-
hâr, bed-lika (çirkin suratlı, kötü yüzlü), bed-hû (huysuz, kötü
huyly), kocakarı, kulyabani, gulyabani.”*

Ahmet Vefik Paşa, **Lehce-i Osmanî** (1876)

*“Hortlak: Yaban hayvanı, hort hort edüb seslenmek, avam
zannınca günahkâr adam mezarda cadı olup hort hort etmek,
mezar azabı çekmek.”*

Şemseddin Sami, **Kâmûs-i Türki** (1901)

*“Hortlamak: yaban hayvanları (gibi) hort hort edip seslen-
mek, mezarda saadetsizlerin azabını çekmek.”*

Ahmet Vefik Paşa, **Lehce-i Osmanî** (1876)

*“Vampir: (Fr. Vampire) 1. Güya öldükten sonra cin gibi me-
zardan çıkub, halka mazarat-ı isal eden ve dehşet veren hayali
mevhum, cadı, karakoncolos.”*

Şemseddin Sami, **Kâmûs-i Türki** (1901)

OSMANLI TARİHİ METİNLERİNDE VAMPİRLER

Bu çalışmanın hazırlanmasından yıllar önce doksanların sonlarına doğru, hafta sonları geceleri televizyon kanallarında korku filmi kuşağı olurdu. Eski, yeni birçok korku filminin birkaç ayda bir tekrar tekrar yayınlandığı bu dönemin bizim kuşağımızın korku merakı üzerinde etkisi büyüktür. O dönemlerde benim için '97 sonbaharında sanırım TRT 3'te yayınlanan Kontes Drakula (Countess Dracula, 1971) filminin etkisi ise daha büyüktür. Film meşhur Kontes Bathory ile ilgilidir. Filmin bir sahnesinde baş karakterler bir Macar hanında eğlenirken birden tanıdık bir ezgi işitilir (Muhammed Abdülvahab'ın meşhur "Azize"si) ardından bir dansöz ve (hemen hemen) Osmanlı kılığına bürünmüş çalgıcılar görünür. Sahnenin akabinde sarıklı ve yüzü boyalı bir seyyar satıcı karakterlere yanaşarak onlara "Türk hançeri" satmak ister.

Bu sekans benim için yabancı bir filmde Türk imgesine rastlamanın verdiği hayretten de ötesini ifade etmektedir. Bu sahneyle birlikte: "Osmanlı topraklarına yakın bir yer demek?" diye düşünmüş, o dönemin ulaşılabilir bilgi kaynaklarından Büyük Larousse'dan önce Macar Krallığı'na, ardından evimizdeki bir tarih atlasından Osmanlı haritasına bakmıştım. O sekansın bana verdiği fikir (hemen hemen) şuydu: "Osmanlı'nın burnunun dibiye hem de Balkanlar da o tarihte bizdeyse, acaba vampir inancı Osmanlı zamanı insanların var mıydı?" Peki, beni bu soruyu sormaya iten neydi? Neden merak ediyordum?

Eğer o dönemlerde korku filmlerine vb. ilgi duyuyorsanız ve filmlerden öykünerek kendinizce hikâyeler yazıyorsanız, çevrenizden sıkça: "Niye hep yabancı karakterler yazıyorsun?" şikâyeti gelirdi. Yaş ve dönem itibarıyla sınırlı bilgi kaynaklarından ötürü ilk başta karşılık veremediğim bu soruyu geçiştirirdim. Bilgiden uzak olunca ahkâm kesmesi kolay olur, ben de: "Bizde olsa ben de yazardım!" cevabıyla savuştururdum hep. Biraz da üzerimize yapışan oryantalist bakış açısı belki de, dedemden, anneannem-

den, babaannemden pek çok anlatı ve varlık duymuştum ama onların hikâyeleri yazılamaz, işlenemez gibi geliyordu.

“Dedelerimiz nelerden korkardı?” sorusunun ilk yanıtını yine Büyük Larousse’da denk geldiğim “Cadı” ve “Hortlak” maddeleriyle çocukluk senelerimde bulmuştum. Maddelerden birinde Evliya Çelebi’nin meşhur cadılar savaşı anekdotu, diğerinde “cadıcılar” (Osmanlı’nın vampir defedenleri) yer alıyordu. Bu bilgilerden yola çıkarak daha farklı araştırmalara, derlemelere ulaştım. Bir yandan da öyküler yazmaya devam ettim. O Macar hanı sahnesinin ardından seneler seneleri kovaladı. Pek çok bilgiye ulaştım, birçoğunun hatalı ve eksik olduğunu gördüm. Ekseriyetle yazıp sildim. 2013’te nihayet önce bir makale kaleme alabildim (“Türk Kültüründe Hortlak-Cadı İnanışları”), ardından bu çalışmaya dâhil oldum.

Vampirler yahut hortlaklar hâlâ araştırdığım ve kurgulamaktan da zevk aldığım bir başlık. Alelade bir film sahnesinin neden olduğu küçük bir merak kıvılcımı, insanın hayatını etkileyerek araştırmaya, yazmaya sevk edebiliyor, hem folklor alanına hem de edebi alana savrulmasına olanak sağlayabiliyor.

Nitekim 20 yıl sonra bugün o film sahnesi şu an okumakta olduğunuz satırları yazdırmıştır. Ancak tek etken olduğu söylenemez.

Haziran 2013’te sosyal medya aracılığıyla Seçkin Sarpkaya ile tanışmam araştırmalarımın ve hatta edebi çalışmalarımın seyri üzerinde hayli müspet etkide bulunmuştur. Bir tez araştırması için Türkiye’deki modern korku edebiyatı üzerine sorular ve cevaplarla başlayan tanışma, sonradan sonra yazılan öykü dosyalarının değiş tokuş edilip üzerinde konuşulduğu sohbetlere, yeni araştırma konularına ve ilerideki çalışmalara değinen bir arkadaşlığa dönüştü. Bir gün Seçkin’le yine vampirlerle ilgili folklorik ve tarihi anekdotlarla ilgili bir sohbet, Seçkin’in: “Neden bunları bir araya getirmiyoruz?” önerisiyle şu anda elinizde tutmuş olduğunuz bu kitaba dönüştü. Sosyal medyadan ricamı

kırmayarak aktardıkları memoratlarla bu çalışmayı kıymetlen-diren kaynak kişilerin yardımıyla çocukluk hayalim olan bir çalışma vücut bulmuş oldu.

Günümüzde (2010'ların ortaları itibarıyla) artık Osman-lı'nın korkulu hortlak-cadı anlatıları edebiyat eserlerinde de akademik çalışmalarda da yer bulabiliyor. Beyaz perdede bir karşılık bulamasa da edebiyat alanında verimli bir kısırtı var. Peki, Osmanlı kaynaklarındaki vampir inancına (hortlak, cadı) ilişkin bilgiler ne yönde? Her ne kadar hakkında bazı makaleler yazılmışsa da Osmanlı dönemine ait metinlerdeki vampir-hortlak-cadı anlatıları popülerleşene kadar uzak ve yabancı addedilen bir konudur. Günümüzde gerek bu tür araştırmaların artması gerekse edebiyattaki cesur hamleler sayesinde dikkat çekmesi bu önyargıyı zayıflatabildi. Ancak yine de gözden kaçan bazı hususlar söz konusu.

Mesela Balkan coğrafyasının “upirini”, “global” vampir tasavvuruna dönüştüren ve edebiyat başta olmak üzere pek çok sanat dalında etkisi görülen Dracula figürü, popüler kültürün bilindik öğelerindendir. Ancak günümüze kadar es geçilen bir detay Balkanlar'da neredeyse 500 yıllık Osmanlı döneminin kültürel etkisi ve Dracula ile bağıntısıdır. Ünlü Kont Dracula karakterinin ilham kaynağı olan Eflak Voyvodası Vlad Drakula'nın isyan edene değin Osmanlı'ya tâbi prenslerden biri olması aslında bilinen ancak sonradan sonraya fark edilerek göz önünde bulundurulmuş bir husustur⁷. Osmanlı döneminde kaleme alınmış çeşitli metinlere baktığında, Osmanlı Balkanları ile popüler kültürdeki gotik anlatılarla bezeli Balkanların aslında pek de birbirine uzak olmadığı görülmektedir. Bu çalışma edebi yönde yapılan çalışmaların yanı sıra hem folklor hem de tarihsel anlamda bu olguyu ele almaktadır.

7 1992 yapımı “Bram Stoker's Dracula”, tv filmi olarak çekilen Jack Palance'ın Dracula rolünü oynadığı 1974 yapımı Dracula ve 1953 yapımı “Drakula İstanbul'da” filmleri gibi örnekler vardır. Drakula'nın ilham kaynağı olan “Kazıklı Voyvoda”ya yönelik ilgi sonradan sonraya ortaya çıkmıştır.

Başlık okura biraz garip gelmiş olabilir. “Gerçek vampir mi var?”, “Arşive hortlak mı kaydetmişler?” gibi sorulara neden olabilir. Hele ki vampirleri yakın dönemin romantik çok satan kitaplarından tanıdıysanız “Hayal ürünü karakterlerin orada ne işi var?” da diyebilirsiniz. Konunun aşınası olmayanlar için şöyle tarif edelim, bu inançsal bir olgudur ve sadece bize özgü bir husus değildir.

Tarihi metinlerdeki “vampir” bahisleri, eski dönem insanların inanç ve kültür dünyasının yazılı kaynaklara aksetmiş izleridir. Mübalağalı bir anlatıma sahip olsalar da dönem insanının bakış açısını, kabullerini, yargılarını gösterir. Hattı zâtında eğer bir destana yahut halk ağzında herhangi bir anlatıya girmemişse (yani halk edebiyatı haricinde ki bunu sözlü edebiyat ürünleri olarak da biliriz) 18. yüzyıla kadar (hatta Gotik edebiyatın şaheserleri [Carmilla, Dracula, The Vampyre vb.] açısından bakılırsa 19. yüzyıla kadar) vampirlerin edebi eserlere girdiği de pek görülmemiştir.⁸

Konuyla ilgili önemli çalışmalar yapmış olan Giovanni Scognamillo, bu hususla ilgili önemli bir noktaya parmak basarak vampirlerin 19. yüzyıl öncesinde kurgusal bir malzemedan ziyade, adli vakaların, inceleme ve araştırmaların, dinsel tartışmaların, Engizisyon Mahkemeleri’nde kullanılan el kitaplarının ortak ve o dönemlerde inanılan konusu olduğunu söyler. (Scognamilo, 1995: 41) Nitekim batı dillerinin “vampir” kelimesini aldıkları “upir” (upyr) tabiri de ilk olarak XI. yüzyılda bir pagan inancı olarak Eski Rusça veya Eski Doğu Slavcası ile yazılmış *Aziz Grigoriy’in Lafzı* (Word of Saint Grigoriy) adlı paganlık karşıtı dinsel metinde geçmektedir. (Comden, 2015: 81)

8 İnternet üzerinden podcast şeklinde yayın yapan, Anadolu Korku Öyküleri serisinin yazarlarından Işın Beril Tetik, Galip Dursun ve Demokan Atasoy tarafından hazırlanan “Gerisi Hikaye”nin, dünyadaki vampir inanışları ve Drakula’yla alakalı üç bölümlük kayıtları konuyla ilgili bilgiler vermesinin yanı sıra, kaynakça da içermektedir. Bkz. Gerisi Hikaye Sezon 1 Bölüm 11 - Vampirler I - Gecenin Çocukları, Gerisi Hikaye Sezon 1 Bölüm 14 - Vampirler II, Efsanelerden Edebiyata, Gerisi Hikaye Sezon 2 Bölüm 11 - Vampirler III - Bram Stoker ve Drakula.

Sadece dinsel metinlerde mi? Bazı kanunnamelerde dahi kendilerine yer bulabilmişlerdir! Ancak bunlarda varlık olarak kabul edilmekten çok mezar tahribatından toplu histeriye pek çok suça teşne olduğu için “vampir avlamanın yasaklanması” yahut belli açılardan kontrol altına almak için “legalize edilmesi” söz konusudur.

19. yüzyıla kadar bazı kanunlarda, mezarlara zarar vermemeyi önlemek vb. amaçlarla bazı inanışların yasaklanması çeşitli örneklerde karşımıza çıkar. En çarpıcıları günümüzde dahi bu inanışın kısmen rastlandığı Sırbistan’a aittir. Mesela 1349’da Sırp İmparatoru Stefan Dušan (d.1308 - ö.1355), meşhur Kanunnamesinde (*Code, Dušan’s Code, The Code of Tsar Stefan Dušan, Dušanov zakonik* yahut *Zakonik cara Stefana Dušana*) Ortodoks rahiplerin vampir zannıyla cesetleri mezardan çıkarıp yok etmeye çalışmalarını yasaklamıştır. Merkezi otoritenin baskısı, taşranın alışkanlıklarını değiştirmede etkili olamamıştır ki ondan asırlar sonra bir kere daha yasaklama girişiminde bulunulmuştur. İlk Sırp İsyanı’nın (Prvi Srpski Ustanak) lideri Kara Yorgi’yi öldüren ve İkinci Sırp İsyanı’nın (Drugi Srpski Ustanak) lideri olan Obrenović hanedanının (Sırbistan ve Yugoslavya’yı farklı dönemlerde yönetmişlerdir) atası meşhur Sırp prensi Miloş Obrenović (hükümdarlığı: 1815-1839, 1858-1860), 1820’de aynı şekilde mezarların açılıp vampirlerin defedilmesini yasaklamıştır. (Bijedić, 2010: 227)

Aydınlanma Çağı’na giden süreçte hem dinsel tartışmalar bağlamında, hem de Balkanlarda vuku bulan adli vakalar nedeniyle doğrudan vampirlerle alakalı bazı eserler de kaleme alınmıştır. Mesela 1575’te Cenevre’de Girolamo Tartarotti, üç ciltlik *Lamiaların Gece Toplantıları* (Del Congresso Notturmo delle Lamie) adlı eserinde bu salgınların ülkeden ülkeye nasıl yayıldığı, ne denli geçerli olduklarını eleştirmiştir. Ancak bu inanış üzerine pek çok vampir olaylarından bahseden, gerçekmiş gibi ele alan eserler o dönemde çoğunluktadır. XVI. yüzyılda Fransız D’Aubigne, *Evrensel Tarih* (Histoire Universelle) adlı

eserinde Dijon ve Rouen kentleriyle Navarre bölgesinde görülen “yaşayan ölülerden” bahsetmektedir. 1733'te Johannes Zopfius, *Sırp Vampirleri Hakkında Deneme* (Disertatio de vampiris Serviensibus) adlı eserinde Sırbistan vampirlerini incelemektedir. Floransa Piskoposu Giuseppe Davanzati, 1744'te *Vampirler Hakkında Deneme*'yi (Dissertazione sui vampiri) yazmıştır. 1751'de Antoine Augustine Calmet, *Treaty on the Apparitions of spirits and Vampires or ghosts of Hungary, Moravia and c.* (Ruhların, vampirlerin veya hayaletlerin Macaristan, Moravya ve diğer yerlerde Zuhur Etmelerinin Mukavelesi) adlı eserinde 1746'da Macaristan'da vuku bulan vampir olaylarından bahsetmektedir. Voltaire'in 18. yüzyılın aydınlıkçı ortamında *Felsefe Sözlüğü*nde (Dictionnaire Philosophique) vampir inancıyla alakalı bu ön kabul için alaylı bir şekilde “en iyi kanıtlanmış batıl inanç” tanımlamasını yapmasının nedeni budur. (Scognamillo, 1995: 87-88; Tulga, 2010: 61)

Batı literatürü için geçerli bu durum Osmanlı topraklarını da ıskı geçmemiştir!

Osmanlı dönemine ait bazı tarihi metinlerde de (o dönemdeki yerli ve yabancı seyahatnameler, fetvalar, adli ve idari mektuplar, yazılar vb.) “hortlak-cadı” tabiri kullanılarak vampir inanişından bahsedilmektedir. Bahsi geçen vakaların “vampir” başlığı altında değerlendirilemeyeceği yönünde bir söylem varsa da, hortlak ve cadı tabirinin “vampir”le bağdaştırılması, çalışmanın ilerleyen safhalarında görülecek Osmanlı kaynakları haricinde bazı batı kaynaklarında bile söz konusudur. Hatta konuyla alakalı bağlantıların fazlasıyla vurgulandığı görülmektedir.

1880 basımlı Redhouse'un İngilizce-Türkçe Sözlüğü'nde vampir kelimesinin anlam kısmında “cadı” kelimesi kullanılmıştır. (Redhouse, 1880: 359) Yine Redhouse'un 1884 basım Türkçe (Osmanlı Türkçesi) içerikli İngilizce sözlüğünde de vampir kelimesi için “cadı” ve “cadu” kelimesi kullanılmıştır. (Redhouse, 1884: 795) 1890 tarihli *Portatif Türkçe Fransız-*

ca Sözlüğü'nde "cadı" kelimesinin anlamı olarak "büyücü" ve "vampir" kelimesi kullanılmıştır. (Youssouf, 1890: 170) Faik Ömer'in 1896'da yazdığı *Almancadan Türkçeye Lügat Kitabı* (Deutsch-Türkisches Wörterbuch) adlı Almanca sözlükte de "vampir" ve "vampyr" kelimelerinin açıklama kısmında, vampir kelimesinin "Sırpça kan emen cadı" anlamına geldiği, İtalyancaya buradan geçtiği, cadı, umacı ve kan içici hayal anlamında kullanıldığı yazılmıştır. (Faik Ömer, 1896: 594)

Osmanlı dönemindeki vampir inanışlarının bazı edebiyat eserlerinde ve korku edebiyatıyla ilgili çalışmalarda kendine yer bulması dahi söz konusudur. Bizden önce Gotik edebiyat ürünlerinin verildiği dönemde üstelik!

Frankenstein (1818) romanının yazarı Mary Shelley'in romanıyla ilgili yaptığı bir tartışma sırasında "*Türklerin, insanların toprağa verildikten sonra mezarda bir tür hayat sürdüklerine dair bir inancı*" üzerine konuştuğu kayıtlara geçmiştir. (Frayling, 2009: 37) Bram Stoker'ın Batı korku edebiyatının önemli eserlerinden sayılan *Dracula* (1897) adlı romanını yazarken, ünlü Türkolog Arminius Vambéry'den edindiği bilgilerden faydalandığı bilinmektedir. (Stoker, 1998: 521; Florescu, 2000: 265) 1884'te, Budapeşte Üniversitesi Öğretim üyelerinden ve "Şarkiyat" akademisinin kurucusu Profesör Arminius Vambéry de kendi yaşam öyküsünü anlattığı kitabında, Türklerdeki bazı vampir inanışlarına değinmiştir. Macar dilinin kökenlerini araştırmak amacıyla Orta Asya'ya kadar derviş kılığında yolculuk eden Vambéry, Osmanlı Türkleri arasındaki yaygın bir inancı göre vampirlerin ağaç kovuklarına gizlendiklerini, oralarda avlanıp ele geçirilen vampirlerin kelleleri kesildikten sonra bir çuvala konup denize atıldıklarını aktarmıştır. (Frayling, 2009: 30-31) Sheridan Le Fanu da *Carmilla* (1872) isimli vampir romanında (Stoker'ı hayli etkilediği bilinmektedir), karakterler arasında geçen bir konuşmada Türk hâkimiyeti altındaki bölgelerde "*bu yöreleri vampirlerden temizlemek için özel birliklerin kurulup, bir takım uzman kişilerin burada yıllarca uğraştığından*" bahsetmiştir. (Le Fanu, 2000: 132)

Osmanlı tarihi metinlerinde konuyla ilgili aktarılan bilgilerin bir diğer yönü de vampir inancıyla alakalı bölgesel etkileşimleri ortaya koymasıdır. Aynı zamanda farklı inançların ve varlıkların tasavvuru hakkında da önemli bilgiler içermektedir. Böylece folklor derlemeleri neticesinde elde edilen memoratların olası kökenlerini de aydınlatmaktadır. Çalışmamızın ikinci bölümünde söz konusu anekdotları ve bunlarla alakalı bilgilerin mukayesesini okuyacaksınız. Bahsetmek istediğim bir diğer husus ise bu bölümde başvurduğum kendi yaptığım folklor derlemeleriyle alakalıdır. Şu mesele göz önünde bulundurulmalı ki ulaştığım kişiler aktaranın aktaranı konumunda olan ve istem dışı internet, televizyon ve sinema gibi farklı unsurların etkisinde bulunan kimselerdir. XXI. yüzyılda kendi yaptığım bir-iki derlemede bu nedenle dikkatli olunması gerektiğini belirttim. Nitekim bir sohbet sırasında Bulgaristan göçmeni bir arkadaşım sorduğum zaman kötücül varlıklara karşı tuz, sarımsak vb. gibi şeylerin kullanıldığını bir çırpıda sayınca: *“Tam bir Balkan insanı. Yöresinin inanışlarını biliyor.”* şeklindeki esprili yorumuma, *“Hepsini Supernatural dizisinden öğrendim!”* diye karşılık vermişti.

Folklorun artık sinemadan dizilerden aktarıldığı bir çağdayız malum. Biz bu kitap boyunca bir süreliğine folklorun ağızdan ağıza yayıldığı, oradan da parşömenlere sıçradığı dönemlere uzanacağız. Bakalım yazılı kaynaklarda “kan emen ürkünç varlıklar” ne şekilde tasvir edilmiş?

EBUSSUUD EFENDİ’NİN HORTLAK FETVALARI

“Batıl addedilen hortlak efsaneleri bugün bile Balkanlarda ve bilhassa Karpat Dağlarıyla muhat arazide meskûn birçok insanlar tarafından derin bir imanla kabul edilmektedir. Bilhassa Transilvanya folklorunda Dragula veya Kazıklı Voyvoda ismi burada yaşayan birçok kimseleri dehşetten titretir. Çünkü bugün şurası sabit olmuştur ki ilmin izah edememesine rağmen öldükten sonra yaşayan

ve kan emen hortlaklar mevcuttur. Bugün dahi Romanya köylüleri buna inanırlar. Eski Kont Dragula'nın şatosunda hâlâ yaşayanlar bulunduğunu iddia ederler. Hortlakların bütün gıdasını kurbanlarının kanları teşkil eder. Bazılarının vampir dedikleri bu cins mahlûkların köpek dişleri kan gördükleri zaman fevkalade sivrilir ve kurbanlarının şah damarlarını açarak oradaki kanı emerler. Romenlerin Dragula dedikleri hortlak yirmi insan kuvvetindedir ve pelerini sayesinde şekil değiştirme, kalıptan kalıba girmek gibi bir sürü kabiliyete haizdir. Bir hortlağın kanını emdiği insan kadın olsun erkek olsun yeni bir hortlak namzedidir. Bunlar tıp ölçülerine göre öldükleri halde geceleri mezarlarından çıkarak kanını emecek kurban ararlar. Buldukları avları da hemen kendi hüküm ve iradeleri altına alıverirler. Hortlakları öldürmek hem çok kolay hem çok zordur. Onlara tabanca bıçak kâr etmez. Bir hortlağı ancak bir daha dirilemeyecek hale getirmek için şu hususlara dikkat etmek lazımdır...

Drakula İstanbul'da, 1953

Gözünüzün önüne bir anlığna izlemiş olduğunuzu korku filmlerindeki klasik vampir avı sahnelerini getirin. Göğse çakılan kazık ve kafa kesme sekanslarının (her ne kadar yerini günümüzün daha aksiyon dolu sahneleri almışsa da) hayli yaygın olduğu görülecektir. Bu sahnelerin de kaynağını büyük oranda edebiyat eserlerinden aldığı muhakkaktır.

Edebiyat eserlerinin de folklorla borçlu olduğu bu kanlı sahneler, köklerini giriş kısmında bahsedilen bir takım tarihi kaynaklardan almışlardır. Bunlardan biri de Osmanlı kaynaklarına ait dini bir metindir.

Devlet-i Aliyye'nin meşhur şeyhülislamlarından Ebussuud Efendi'nin ilk duyuru hayli şaşırtan, içeriğinde geçen "vampir kazıklama" bahsi ile okurken pek çok açıdan Gotik dönemin romanlarını ve sinemanın korku klasiklerini anımsatan fetvaları olarak bilinen bu kaynak, kendisinden sonraki dönemlerde de doğrudan ve dolaylı atıflarla bir döneme değin güncelliğini korumuştur.

Bu nedenle Osmanlı döneminde hortlak-cadı hadiselerinde hem inancın belli unsurlarını belirtmesi, hem de sıklıkla atıfta bulunulması nedeniyle XVI. yüzyıl Osmanlı şeyhülislamlarından Mehmed Ebussuud Efendi'nin hortlaklarla ilgili fetvalarının ayrı bir yeri vardır. (Öktem, 2010)

Şeriatın hükümlerine göre cevaz veren bir âlimin, İslam fıkhnına pek girdiği söylenemeyecek bir konuyla (hortlama) ilgili fetvasının bulunması ilk bakışta hakikaten şaşırtıcı gelmektedir.

Bilindiği gibi “fıkhi bir meselenin şer’i hükmünün beyanı” anlamına gelen bir terim olan fetva, sorulmasında sakınca olmayan din konusundaki herhangi bir soruya görevli olan kişinin verdiği resmi cevaptır. (Pakalın, 1983: 615) “Fetva-i şerife” olarak da zikredilir. Fetva verme yetkisine sahip olan görevliye “müfti-müftü” denilmekte olup, kadıların da fetvalara göre yargılarda bulundukları malumdur. (Sakaoğlu, 1985: 41) Fetvaların tavsiye niteliğinde olduğu da bilinmektedir. (Örsten, 2005: 1) Ancak genellikle soru-cevap şeklinde olduğu ve daha aktüel meselelere değindiği için diğer fıkıh kitaplarına göre daha kullanışlı addedilmiştir. (Özen, 2005: 253) Bu nedenle Osmanlı hukukçuları devletin hâkimiyet yılları sürecindeki Osmanlı müftülerinin fetvalarını derleme, tasnif etme ve nakletme çalışmaları içerisinde bulunmuşlardır. (İnanır, 2008: 64)

Elbette şer’i nitelik taşımaktadır fetvalar ancak bazı konularda “ulu’l-emr’e göre yani “örf” ve âdât’a göre verilmesi de söz konusudur. (Ortaylı, 2012: 200-201) İşte Ebussuud Efendi'nin meşhur hortlak fetvaları da bu bağlamda verilmiştir.

Ancak yine de İslam inancında hortlak inanışının yer bulması gibi bir durum söz konusu olmadığından (çünkü ölünün dirilmesi Kıyamet kavramıyla birlikte zikredilmektedir) (Bulgen, 2011: 86-87), bir İslam âliminin mezar açılmasına ve ölü üzerinde bazı işlemler gerçekleştirilmesine izin vermesi haliyle ilginçtir. (Aycibin, 2008: 58)

Bahsi geçen fetvaların tam metni şu şekildedir:

Mes'ele: Bazı kimseler fevt olup defn olunduktan sonra, kabrinde kefenin yudup, a'zâsına kan gelip, bedenini humret ihata etmiş bulunsa, bu vech üzere olmasına bir sebep var mıdır?

Elcevap: Vâki' ise, müessir Hak te'âlâ hazretinin irâdet-i şerîfesidir. "Hayatında a'mâl ve ahlâkta kendine müşârik nüfûs-i şerîrenin ba'zı cesedine ta'allûk edip efa'il-i dâireye âlet edinir" demek vardır. Kudret-i rabbaniyyeden ba'id değildir.

Bu Surette: Vech-i meşrûh üzerine bulunduğu takdirce, zikr olunan meyyit nice olmak gerektir?

Elcevap: Öрте komak gerektir, müslim adına ise zararı olmaz.

Bu Surette: Ba'zı kimseler makberes inden çıkarıp ihrâk etmeğe şer'an kadir olurlar mı?

Elcevap: Olmazlar.

Mes'ele: Rumeli'nde, Selanik tevâbi'inden bir karyede, nasâra taifesinden bir kâfir mürd olup, göm-düklerinden bir kaç gün mürur ettikten sonra nısf-i leylde akrabasının ve gayrın kapılarına gelip "bre filân gel seninle falana gidelim" deyip, yarınki gün ol kâfir dahi mürd olup ve bir kaç günden sonra birine dahi nida edip, ol dahi mürd olup ve-l-hâsıl bu üslûb üzerine hayli kâfir mürd olduklarında, keferenin böyle kırıldıklarını görüp, ehl-i İslâm'dan ol karyede sakın ba'zı kimseler, vehimlerinden firar etmek dilese, şer'an caiz olur mu?

Elcevap: Olmaz, ale-l-husus ki bu, kasaba-i küffar hususunda müsâhere ettiklerinden sonra, mü'mine lâftın olan emrin mâlik-ül-umûra tefviz etmektir.

Mesele: Husûs-i mezkûrun hikmetin ve illetin ve define olan çarenin işaretin beyân ve iyân buyurmak bâis-i ecr ile ihsan buyurula.

Elcevap: Bu makûle “umurun hikmet ve illetini beyânda lisan âciz ve ezhân kasıradır, ve erbâb-i tahkikin ettikleri beyân tatviline mahal müsâid değildir. Define çâre oldur ki: Vâki’ olduğu gün varıp evvel mücerred bir asâ bile, bi-haseb-it-teyemmün göynüne vâsıl olacak yere kakalar, me’mûldür ki mündefi’ ola. Eğer olmazsa, levninde humret olacak olursa başın kesip ayağın canibine atalar. Ba’zı mevzi’de beyân olunmuştur. Nice kabre koyup ol hâl üzre bulursa, boğazlayıp hâli üzerine koyalar. Eğer tegayyür-i vaz’ etti ise başın kesip ayağı ucuna koyalar. ‘Ala külli hâl bu mertebeler ile mündefi’ olmazsa, çıkarıp ihrâki bi-ni-nâr edeler. Selef-i sâlihîn zamanlarında ihrâk kirâren ve dâren olmuştur.”(Düzdağ, 1972: 197-198)

Günümüz Türkçesiyle:

“Mesele: Bazı kişiler ölüp gömüldükten sonra, mezarında kefenini yutup(?), uzuvlarına kan gelip bedeni kızıllaşmış olursa, (cesedin) bu şekilde olmasında bir neden var mıdır?

Elcevap: Olmuş ise bu Hak Teâla’nın mübarek isteğidir. “Hayatında yaptıkları işlerde ve ahlakta kendilerine ortak olan şeytani nefisler bazı (günahkâr kişinin cesedine) ilişip ortak işlere alet edinir [Yani bedenini kullanır]” demek vardır. Allah’ın kudretinden beklenmedik değildir.)

Bu Sûrette: Açıklanmış (bu) nedenin takdirince, sözü geçen ölüye ne olmalıdır/ne yapılmalıdır?

Elcevap: Yeniden gömmek gerektir, Müslüman adına ise zararı yoktur.

Bu Sûrette: Bazı kişiler (ölüyü) mezarından çıkarıp yakmakta şeriata göre kudret sahibi olurlar mı?

Elcevap: Olmazlar.

Mesele: Rumeli'de, Selanik'e bağlı bir köyde, Hristiyanlardan bir kişinin ölüp gömülmesinden birkaç gün geçtikten sonra gece yarısında akrabasının ve diğer insanların kapılarına gelip "bre filan gel seninle falana gidelim" deyip, ertesi gün o kişinin de ölüp ve birkaç günden sonra birine daha seslenip, o kişinin dahi ölüp sözün kisası bu biçimde birçok kişi öldüğünde, Müslüman olmayanların böyle kırıldıklarını görerek Müslüman ahaliden o köyde bulunan bazı kişilerin korkularından firar etmek istemeleri şeriata uygun mudur?

Elcevap: Olmaz, özellikle bu Müslüman olmayan kasaba konusunda (kendi aralarında) görüştükten sonra, Müslümanların (yapması gereken) işlerin sahiplerine (bu meselenin) görev olarak verilmesidir.

Mesele: Adı geçen konuda hikmetin ve illetin de ortadan kaldırılması için çarenin belirtilerini izah etmek ve açık hale getirmek (için), icab eden [yapılması gereken] sebebi ile bağışlana [söylene].

Elcevap: Bu takım işlerin hikmet ve illetini açıklamada dil aciz ve zihinler kusurludur ve araştırmada ehil olanların uzun uzadıya açıklamalarına uygun değildir. Ortadan kaldırılmasına çare şudur: Olayın olduğu gün mezara gidip önce çıplak bir sopayla (yani kazıkla) [uğurlu sayarak] kalbine ulaşacak şekilde yere çaksınlar, beklenendir ki [hortlak/ölü] defedilsin. Eğer olmazsa, benzinde kızıllaşma

olursa [yani teni kandan kırmızılaşmışsa] başını kesip ayağının olduğu yere atsinlar. Bazı yerlerde açıklanmıştır. Eğer bozulmayı bırakmışsa [yani ceset çürümemiş ise] başını kesip ölünün ayağının ucuna koysunlar). (Yapılanlara rağmen) bu aşamalarla ortadan kaldırılamamışsa, cesedi çıkarıp ateşte yaksinlar. Selef-i sâlihın zamanlarında [yani İslam'ın ilk yüzyılında yaşayan Müslümanların döneminde] ateşte yakmak pek çok kez olmuştur.”

Fetvalardaki Selanik ve Rumeli vurgusu (bu bölgelerin vampir inancıyla alakalı oynadıkları role sonraki bölümlerde değinelecektir) hayli dikkat çekicidir. Hortlağın tâbi tutulduğu işlemler açısından bakıldığında da Balkan inanışlarından meşhur bir tasavvurun, bu şekilde metinlerde yer aldığı görülmektedir.

Ebussuud Efendi'nin fetvası (diğer pek çok fetvası gibi) güncelliğini korumuştur ve kendisine atıf yapılmasa bile bazı metinlere kaynaklık ettiği de anlaşılmaktadır.

XVII. yüzyılda, IV. Murat zamanında (1623-1640) yazılmış bir akaid kitabından Necdet Sakaoglu'nun aktardığı şu satırlar, Ebussuud Efendi'nin “hortlak” fetvalarına yıllar geçse bile atıfta bulunulmasının (metinde doğrudan yer almasa da) örneklerinden biridir:

“Merhum vaiz Şeyh İbrahim anlatmıştır ki: Rum ikliminin (Anadolu'nun) bazı yerlerinde, ölenler ekseriya cazu olurmuş. O mahalde ve o günde gece cazular gelip burunlarından girip yüreklerini çıkarıp yutarlarmış. Sabah oldukça bu kimselerin ölüsü kabrinin dışında bulunurmuş Daha sonra hayattakiler gelip kabirleri birer birer açarak cazu olanı yaktarlarmış. Ama bu caiz değildir. Her hangisi cazu olduysa onu ardıc kazığıyla göbeğinden kazıklayıp gene kabrini örtmek gerekir. Eğer yine gelir adam öldürürse başını kesip ayağı ucuna bırakmalıdır. Bununla da defolmazsa yakmakta sakınca yoktur.” (Sakaoglu, 2009: 66)

Ciddi bir âlimin hortlaklık ile ilgili fetvalarının mevcudiyeti sadece “örf ve âdât ile” mi açıklanmalıdır?

Yine bilindiği gibi Ebussuud Efendi’nin hukuki çalışmalarına dair en çok vurgu yapılan hususlardan biri şer’i hukuk çerçevesinde örfi hukukun ve kanunlaştırmının gelişmesine imkân sağlamasıdır. (Akgündüz, 1994: 367)

Yani toplumsal örf ve ihtiyaçları dikkatle takip ederek Kitap ve Sünnet’in açık ifadeleriyle çelişmediği sürece maslahat ve geleneklerinden yana tavır aldığı belirtilmektedir. (Düzenli, 2007: 409)

Hortlak fetvalarına bakıldığında ilk anda akla gelebilecek düşünce, özellikle Balkan coğrafyasında o dönemlerde de etkili olduğu anlaşılan bir batıl inanışla ilgili olarak, insanları büyük paniğe ve toplumsal histeriye⁹ sevk edebildiği bilinen bir meseleye ilişkin çözüm üretilmesidir. Yani bu düşünceye göre söz konusu fetvalar olası bir mezar açma hadisesini kontrol altına almak ve yapılacaksa dahi hukukun gözetiminde icra edilmesini sağlamak için verilmiştir.

İlk uyandırdığı tedainin yanı sıra başka görüşler de öne sürülebilir ancak fetvaların içeriği incelendiğinde aslında veriliş nedeninin üstü kapalı da olsa belirtildiği görülmektedir. Metinde geçen:

“Müslüman ahaliden o köyde bulunan bazı kişilerin korkularından firar etmek istemeleri şeriata uygun mudur?” sorusuna karşılık, “Olmaz, özellikle bu Müslüman olmayan kasaba konusunda (kendisi aralarında) görüştükten sonra, Müslümanların (yapması gereken) işlerin sahiplerine (bu meselenin) görev olarak verilmesidir.” cevabının verilmesi, fetvanın veriliş nedeninin Osmanlı Devleti’nin iskân ve şenlendirme konusundaki hassasiyetiyle alakalı olduğuna işaret etmektedir. (Düzdağ, 1972: 198)

9 Vampir inanışı ve toplumsal histeri hususuna ilerleyen bölümlerde değinilecektir. Şimdilik kısaca açıklamak gerekirse, bir yerde hortlama yahut vampir söylencesi türediğinde, oradaki sakinlerin huzursuzluğa kapılması ve genellikle o bölgeden uzaklaşma eğiliminin başlamasıyla alakalı olduğu bilinmelidir. MBY

Toprağın değerlendirilmesi ve nüfusun belli bölgelere yerleştirilmesinde, (Barkan, 1953: 56) ekonomik açıdan mevcut üretim teknolojisi ve organizasyonunun sağlanması, kaynakların ulaşımı amaçlanmaktadır. (Çelik, 1999: 108-109) Bakıldığında taşradaki toprakların ve köylerin boş kalmasının, vergi tahsilatında düşüşü ve vergi yükünün ağırlaşmasını da beraberinde getirdiği görülmektedir. (Tabakoğlu, 1998: 175) Dolayısıyla bir köydeki nüfus dengesinin ve ekonominin gözetilmesinin, hortlaklarla ilgili fetva verilmesinde etkili olması kuvvetle muhtemeldir.

Ancak 16. yüzyılın İstanbul'una ait Ebussud Efendi fetvasını asıl ilginç kılan husus sadece içerdiği bilgiler değildir. Filmlerden ve romanlardan da aşına olunan “ölünün kafasını kesip ayakucuna koyma” (“...*Then we cut off the head and filled the mouth with garlic.*”) uygulamasının (Stoker, 2012: 226), Polonya'nın Gliwice köyünde bulunan kesik başları ayakucuna konmuş ceset kalıntıları ve biri 20. yüzyılın başlarında Ardahan'da geçtiği diğeri 19. yüzyılda Erivan, Kafkasya taraflarında geçtiği rivayet edilen Türkiye'den derlenen iki hortlak memoratında fetvadaki işlemlerin benzerlerinin kendisini göstermesidir. Folklor araştırmalarına göre benzeri motif (kafayı kesip ayakucuna koyma) Hırvat vampir inançları arasında da (Pijavica) görülmektedir. (Bane, 2010: 115)

Polonya'nın güneyindeki Gliwice kasabasında, bir yol yapım çalışması esnasında başları vücutlarından ayrılıp bacaklarının üzerine yerleştirilmiş cesetlerden oluşma bir mezarlığın ortaya çıkarıldığı 2012'de, folklor araştırmalarında ve romanlarda yer bulan bir uygulamanın örneklerinden birini kalıntılar üzerinden görebilmek mümkün olmuştur. (Radikal, 2013) Bu buluntu folklor ve inancın tarihi seyrine ilişkin noktaları saptamada hayli belirleyici olmuştur.

“Kafa kesip ayakucuna/bacak arasına koyma” uygulamasına Türkiye’den iki memorata (biri Ardahan’da diğeri Kafkasya, Erivan taraflarında) Polonya buluntuları misali tesadüfen, aile büyüklerinden dinlenilmiş doğaüstü anlatılarla ilgili yaptığım derlemeler esnasında denk geldiğimi belirtmeliyim.

Bahsi geçen memoratlar şu şekildedir:

(Ardahan): “Dedemin babası; Şahismail bu kişi, köy dışına çıkmış çalışmaya. O arada üvey amcasının oğlu vefat etmiş, imamla cemaat de gömmüşler. O gece üç gibi mezardan çıkmış köye gelmiş ama hareket yok, sabit ilerliyor, el kol hareket etmiyormuş. Direkt bizim kapıya gelmiş dedem evde yok tabi. İki gece mi üç gece mi gelmiş. Gelişinde nenem kapıyı kilitliyor, dua edip yatıyor ama bu gece geliyor, kendini sürekli kapıya vuruyormuş. Dedem köye gelince söylemişler, senin üvey amcaoğlu her gece geliyor kapıya vuruyormuş kendini diye. Dedem babayiğit adam; kavgacı, gitmiş köyün imamına camiye söylemiş durumu, demiş ki imama “Gece kullanılmamış bir kürek bul gel”, gece geliyormuş çünkü. Gece oluyor, imam kürekle geliyor dedemle mezarlığa gidiyorlar, bekliyorlar. Yine üç sularında kalkıyor, dedem hortlağa sarılıp yere yıkıyor, imama bağırtıyor: “Küreği ver” diye. İmam yok, kaçmış. Zar zor kürekle cenazenin kafasını kesiyor, bacaklarının arasına koyup tekrar defnediyor. Köye geliyor. Zaten o geceden sonra imamı gören yok köyü terk edip kaçmış. Hortlama nedeni, amcamın oğluna üvey diyerek tarlasını satması, karşı çıkınca da dövüp bir süre ahırda tutması.” (Yaltırık, 2013: 221)

(Erivan-Kafkasya tarafları) “Alacama lohusa varlıklara saldıran bir varlık. Bu olay babaannemin anlattığına göre Kafkasya’da Erivan taraflarında

dedelerimin başına gelmiş. Söylentiye göre bu alacama cadılıkla uğraşmış. Bir gün iki tane yeniçeri ölmüş, bu kadını onların mezarının önünde görmüşler. Sonra bir gece yeniçeriler dolanmaya başlamış, sokaklarda insanlara saldırıp kan içiyorlarmış. Haliyle herkes bu cadı kadından şüphelenmeye başlamış. Kadının başını kesmişler ama aynın yere gömülmüş kafasıyla, oda dolanmaya başlamış. Gece herkes yatarken pencerelere tahta çakılmış açılmasın diye, hamile kadınlar gece yalnız bırakılmazmış o gelir diye gerisi çok belli değil. Sonunda kadını yakmışlar mezardan çıkarıp, yeniçerilerin de başını kesip kadının başıyla birlikte ayrı bir yere gömmüşler.”¹⁰ (Yaltırık, 2013: 221-222)

Bu tür uygulamalar çoğu kültürde görülebilecek, bir bedenin yeniden kalkmasını engelleyecek her pratik tedbire dayanmaktadır.

Peki, aralarında bir bağ bulunması normal midir? Elbette!

Adına obur, upir, vampir, hortlak, cadı-cadu densin, bu varlığa dair inanışın ağırlıklı olarak görüldüğü bölgeler Kafkasya'dan Karadeniz havzasına¹¹ uzanan, Doğu Avrupa'yı ve Balkanları kapsayan sahadadır. Dolayısıyla bağlantı olsun olmasın ritüeller arasındaki benzerlikler şaşırtıcı gelmemelidir. (Yaltırık, 2016b) Nitekim kitabın ilk bölümünde bahsedilen obur-upir-vampir etkileşimindeki Kıpçak etkisinden bahsedilmiştir. (User, 2010: 119-130)

¹⁰ Gırızgâhta bahsettiğim gibi bu memoratı ben aktaranın aktaranından öğrendiğimden, aktara birkaç kez sormama rağmen bu şekilde hatırladığı belirtildi. Bahsi geçen kişinin Kafkasya'da dedelerinin başından geçtiği şekilde aile içinde aktarıldığını bildirdiği bu memoratta bazı tarihsel hatalar ve başka anlatıların tesiri olabilir. Nitekim gırızgâhta internet ve sinema gibi birçok değişkenin hafızadaki anlatıyı etkileyebildiğini vurgulamıştım. Yine de derlemeye müdahale edemeyeceğizden şahsın bana aktardığı şekilde bıraktım. MBY

¹¹ Bahsi geçmiştken burada yıllar önce Giresun'da yaptığı saha çalışmaları sayesinde Çepni kültürü ve hortlak motifi hakkındaki bilgileri bana ulaştıran, yazdığı *Bir Çepni Köyü Tarihi ve Kültürü* (2007) ile *Çepniler Tarihi* Serüveni ve Giresun-Espiye Yöresinin Kültür Kökenleri (2011) adlı çalışmaların müellifi Giresun Üniversitesinden Mevlüt Kaya'ya teşekkürlerimi sunarım. MBY

Hem Ebussuud'un fetvasındaki hortlak defetme usulünü içeren hem de Kafkaslara (Kıpçak etkisine) atıfta bulunup Polonya'daki inanışa da işaret eden Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâmesi*, konuyla ilgili en önemli kaynaklardan biridir ki bir sonraki bölümde ele alınmıştır.

EVLİYA ÇELEBİ'NİN UYUZLARI, OBURLARI

*“Bir sarmaşık saracak yine genç bir fidanı,
Ben ölürsem ruhumu boynunda kement tanı!
Bir batı rüzgârıyla kımıldadıkça perde
Bil ki omuzlarımdan sıyrılıyor kefenim.
Okşayan çiçek benim yüzünü bahçelerde,
Kırlarda topuğunu dişleyen yılan benim...
Akacak bir damardan bir damara varlığım
Yaslandığın göğüste benim kalbim atacak,
Çıkacak her tarafta karşına mezarlığım,
Her sırtan iskelet beni hatırlatacak!
Her gece taş kesilmiş bir yatak üstündesin,
Çıtırdayan ölümler çevirir dört yanını:
Korkudan haykırırken ağzına sığmaz sesin,
Nefesin taşmak için parçalar gerdanını...
Bir sarmaşık saracak yine genç bir fidanı,
Ben ölürsem ruhumu boynunda kement tanı!”*
Faruk Nâfiz (Çamlıbel), *Hortlak*, 1928

Osmanlı dönemindeki hortlak-cadı anlatılarının sosyal medya paylaşımları neticesinde hayli popülerlik kazanan mevzularından biri Tırnova cadıları¹² ise diğeri de Evliya Çelebi'nin Kafkas topraklarından aktardığı meşhur cadılar cengidir. (Yaşar, 2014: 80-81) Metinde bunlardan “uyuz” (yahut Balkanlardan Kafkaslara “kan içici varlık” olarak zikredilen “obur” tasavvuruna binaen obur) diye bahsetmektedir müellif. (Diniz, 2017: 29-30) Nitekim Balkanlarda Şıpka Dağları yakınlarında “Oburça” isimli bir köyden bahsederken “Tatarca'da obur cadıya, sihirbaz avrada ve mezarda dirilene” derler tanımlamasını yapar. (Kahraman, Dağlı, 2016: 6/107)

12 İlerleyen bölümlerde ele alınacaktır. MBY

Kafkaslar, Evliya Çelebi zamanında Osmanlı Devleti'nin pek de yabancı olduğu bir coğrafya değildir. Daha Evliya'dan çok önce Fatih Sultan Mehmed zamanında (d. 1432 - ö.1481), Gedik Ahmet Paşa'nın 1475'te 70 bin askerle Kırım yarımadasındaki Kefe'yi, ardından Don Nehri'nin Azak Denizi'ne döküldüğü yerde bulunan Azak Kalesi'ni zapt etmesi, Kırım Hanlığı'nın Osmanlı idaresine bağlanmasını sağlamıştır. Kırım Hanlığı'nın idaresinde bulunan Kuzey Kafkasya böylece Osmanlı nüfuz bölgelerinden biri haline gelmiştir. (Fedakâr, 2014: 2)

Nitekim Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Devleti'ne bağlanması padişahların, "Ben ki el-sultan el-selatin" diye başlayan ve Osmanlı'ya bağlı memleketlerin zikredildiği elkabında¹³ şu şekilde yer bulmuştur:

"...ve Türk ve Tataristan ve Çerakise (Çerkesler) ve Kabartıyan (Kabardeylerin mıntıkası) ve Gürcüstan ve Deşt-i Kıpçak ve eyalet-i Tatar'a dair ol havalilerde vaki umum Suğnak ve vilayet-i Kefe ve etrafında vaki cümle oymakan (oymaklar, kabileler) ve muzafatı (şubeleri, kısımları) ile..." (Kurat, 2002: 228)

Kırım Hanlığı, Osmanlı'nın Kafkasya politikasında bilhassa askeri seferlerde karşımıza çıkar. Sonradan da 1578'de Özdemiroğlu Osman Paşa (d.1526 - ö.1585), yeni kurulan Şirvan Eyaleti'ndeki beylerbeyliği esnasında Dağıstan, Kafkasya ve Hazar kıyılarında Osmanlı hâkimiyetini tesis eder. (Sungur, 2012: IX) Aynı şekilde Kırım Tatar süvarilerinin bu seferler esnasında düzenli kuvvetlerin bulunamadığı mıntıklalarda, Kafkasların kuzeyinde ve güneyinde faaliyet gösterdikleri görülür. Kafkasya'ya Kırım atlılarının hayli aşına olduğu görülmektedir ki seyahatnamede de meşhur cazular cengine çıktıklarını söyleyen Evliya Çelebi, bu yolculuğu esnasında Kırım hanlarından birine eşlik etmektedir.

Evliya Çelebi (ö. 1684) bilindiği gibi kırk yılı aşan gezilerini aktardığı on ciltlik meşhur Seyahatnamesi'yle (İlgürel, 1995:

¹³ Lakaplar ve namlar, fermana muhatap olan şahısların lakapları.

529) sadece tarih çalışmaları açısından değil gerçekleştirdiği derlemelerle folklor araştırmaları açısından da kıymetli (Tezcan, 2009: 17) bir nice anlatıyı bizlere ulaştırabilmiştir. Bunlardan birisi Kafkasya'da¹⁴ Hatukay Çerkez memleketindeki Pedsi (Fedz) isimli bir köyde yaşandığını rivayet ettiği Abaza ve Çerkez cadılarının korkunç savaşıdır.

Filmleri aratmayacak kanlı “obur” cengini aktarmasının yanında, Balkanlardan epey uzakta Kafkas topraklarında inanılan bir başka “hortlak” inancıyla ilgili bazı hususlar da Seyahatname’de yer almaktadır. Burada da “oburlar”, kazıklararak ve yakılarak def edilmekte, tıpkı Slav folklorundaki (Scognamillo vd., 2011: 43-44) gibi kişiyi vampirlikten kurtarmak için vampirin kanı hastaya sürülmektedir. Bazı Çerkez ihtiyarlarına (obur/uyuz tanıtıcılar) kan emici mahlûkların bertaraf edilmesi için başvurulduğu da aktarılan inanışlardan biridir. Bu satırları okuyunca akıllara ister istemez birtakım sorular üşüşecektir. Balkanların, Rumeli’nin vampirinin ta Karadeniz’in öbür ucunda Kafkasya’da ne işi var? Evliya Çelebi’nin bu tür bir anlatıyı eserine dâhil etmesinin sebebi nedir?

Evliya Çelebi’nin 1666 yılında Osmanlı Devleti tarafından Kırım Hanlığı’ndan azledilen IV. Mehmet Giray Han (d.1610-ö.1674) ile Kafkasya’ya yaptığı seyahati (Erkan, 1999: 31) esnasında aktardığı cadılar rivayeti pek çok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Başak Öztürk Bitik, Stefanos Yerasimos’un bu anlatıları egzotizmin cazibesi şeklinde yorumladığını, Robert Dankoff’un ise “yabancı” topluluklara ait anekdotlarla “anlatıyı renklendirme” yorumunda bulunduğunu, Jean-Louis

¹⁴ Evliya Çelebi’nin bu muntukadaki yerleşim bölgelerinin asıl halleri ve onlarla ilgili bilgiler hususunda Ceyhun Karatay’ın kıymetli aktarmalarının katkısı olmuştur. Habeş Dağı’nın Habez Dağı olup bir yerleşim yeri olduğunu ve günümüzde Kabardeylerin yaşadığını, Pedsi köyünün de Fedz olduğunu (Ruslar sonradan değiştirip Khodz haline getirmişler) Hatukayların ve Kabardeylerin karışık olarak yaşadığını, bu köyden göç edenlerin Bolu ve Kayseri’de Petsiye adlı iki köy kurduklarını o aktardı. Kendisi ayrıca Kafkas halklarının batıl inanışları arasında kan emen varlık motifinin pek görülmediğini de ifade etti ki, aşağıda bahsi geçen Nogay göçlerinin kültürel etkisiyle alakalı önemli bir hususta bizleri aydınlatmış oldu. Bu vesileyle kendisine buradan teşekkürlerimizi sunarım. (MBY)

Bacqué-Grammont'un da Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'ndeki cadı anlatılarının Drakula başta olmak üzere geleneksel vampir edebiyatındaki anlatılarla arasındaki uyuma dikkat çektiğini aktarır ve kendisi de Evliya Çelebi'nin bu unsurlara yer vermesini anlatıyı edebi bir üslupla parodileştirmesi şeklinde açıklar. Ayrıca Ebussuud Efendi'nin meşhur fetvasından da haberdar olabileceğinin muhtemel olduğunu belirtir. (Bitik, 2011: 65, 66-71.)

Bir önceki bölümde Ardahan'dan aktarılan memorattaki kafa kesme motifinin ve Polonya'daki vampir mezarlarıyla ilgili buluntuların Ebussuud Efendi'nin fetvalarıyla olan uyumunu, Karadeniz havzasında tesirleri görünen bir batıl inanışın, bazı unsurlarını coğrafi ve tarihsel faktörlere rağmen belli oranda muhafaza edebilme ihtimaliyle açıklamıştım. Dolayısıyla Evliya Çelebi'nin anlatılarının sadece renklendirme maksadı taşımadığı, gittiği bölgelerin folklorunu da aktardığı şeklinde bir çıkarım yapmak mümkündür.

Bu noktada Rumeli bölgesindeki Çalikkavak'taki şekil değiştiren cadı olayı haricinde (Özay, 2013: 300-302), ne için Balkan folklorunu yansıtan anlatılara yer vermediği sorulabilir. Muhtemeldir ki Balkanlarda gezdiği yerlerde o an anlatılmakta olan ve bir ölçüde toplumsal histeriye dönüşebilen vakalara seyahatleri esnasında (Çalikkavak hariç) denk gelmemiştir. Ancak anlatıda uyuzların özelliklerinden bahsederken aktardığı kazıklama motifi için Çek, Leh (Polonya) ve Rus kültürlerine atıfta bulunarak aradaki benzerliği vurgulaması ilgi çekicidir ki Slav kültürü içindeki etkisini gözler önüne serer bir anlamda. Ebussuud Efendi'nin fetvasını yahut o fetvayı atıf olmadan aktaran herhangi bir bilgiye ulaşmış olsa da, Evliya Çelebi'nin bahsettiği bölgelerdeki folklorik ve bazı arkeolojik hususların işaret ettiği "inanç havzası" hayli dikkat çekicidir.

Evliya Çelebi'nin cazular cengini anlattığı esnada bulunduğu bölgeden bahsederken zikrettiği Heyhat Sahrası'nın diğer adı o dönemde de Deşt-i Kıpçak (Kıpçak Çölü yahut Kıpçak Bozkırı) olarak anılmaktadır. Nogaylar burada bulunmaktayken Kalmuk

yayılması sonucunda (Yücel, 2001: 267) İdil Nehri'nin Kırım tarafına ve Kafkas Dağlarına doğru çekilmişlerdir. Burada (Kuzeybatı Kafkasya'da, batısında Karadeniz sahil şeridinin, güneyinde Gürcistan'ın, kuzeyinde ise Kuban Nehri'nin bulunduğu bölge) Çerkes topluluklarıyla (Duman, 2015: 33) kültürel bir etkileşim söz konusu olmuştur. En önemli nokta ise Kalmuk baskısı neticesinde gerçekleşen bu süreç Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde yer almıştır. (Başer, 2011: 119-122)

Bu noktada şu soru sorulabilir: Nogayların gelişi 1660'ları bulmuşsa birkaç yıl içinde bölgedeki halklara inanç bakımından nasıl tesir edebilmiştir?

Nogayların, Kafkaslara doğru daha önceki dönemlerde de çeşitli nedenlerden ötürü kayması söz konusudur. Astrahan'ın 1556'da Ruslar tarafından alınması yani Rusya Çarlığı'nın İdil Nehri sahasındaki tahakkümü Nogay kabilelerinin çoğunu İdil Nehri'nin batı tarafına göçe zorlamıştır. 1557-1558 yıllarında bölgede meydana gelen açlık ve kıtlık da bu göç hareketini hızlandırmış, kendi içlerindeki siyasi ayrılıklar ve Rusya kaynaklı nüfuz mücadelesi sonucunda büyük bir Nogay topluluğu buradan ayrılarak Kırım Hanlığı'na iltihak etmiştir. I. Devlet Giray Han (d. 1512-ö. 1577) kendisine sığınan Nogay kabilelerine Kafkasya'nın kuzeyindeki bozkırları, Kabardey ülkesi ile Azak Kalesi arasındaki göç sahasını tesis etmiş, bunlara "Kiçi (Küçük) Nogay Ulusu" denilmiştir. (Tavkul, 2003: 39)

Daha sonra XVII. yüzyılın ilk yarısında Kalmuk baskısı Nogayların yerlerini terk ederek dağılmalarına yol açınca birbirinden kopan Nogay ordalarının bir kısmı da Kırım Hanlığı'na iltihak etmişlerdir. (Berber, 2014: 354) Bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda bölgedeki Nogay kültürünün etkisinden ve diğer kültürlerle etkileşiminden bahsedebiliriz.

Kafkas mıntıkasındaki Nogayların bahsi ve kültürel etkileşimin üzerinde durulmalıdır. Çünkü Kıpçak kökenli halklardan (Alpargu, 2007: 202) olan Nogaylarda (tıpkı Kırım Tatarları,

Kazan Tatarları, Başkurtlar, Gagavuzlar ve Çuvaşlarda olduğu gibi) “obur” adı verilen “kan emici vampir” inancı bulunmaktadır. (User, 2010: 124) Bu bağlamda Evliya Çelebi’nin tasvir ve anlatılarında renklendirici unsur olarak “obur”u seçmesi bölgedeki kültürler arası folklorik bağıntıyı gözler önüne sermektedir.

Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesindeki cazular cengi bahsine geçmeden önce bir hususa daha değinilmelidir. Metinde geçen “uyuz” kelimesi ile birlikte bazı araştırmacıların (bu çalışma da dâhil) “obur” tabirini de kullandığı görülmektedir. Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi’nde “uyuz” hem hastalık anlamında (Ertaş vd., 2011: 86) hem de kan emen varlık anlamında da kullanılmaktadır. Bu nedenle “obur”-“uyuz”, “oburât”-“uyuzât”, “obur illeti”-“uyuz illeti”, “obur tanıtıcı”-“uyuz tanıtıcı” şeklinde kullanmanın bir sakıncası yoktur. Nitekim Kafkas bölgesindeki Nogay etkisi ve Nogay inançları içerisindeki “ubır-obur” tasavvuru göz önünde bulundurulduğunda bu kullanım hayli anlamlı olacaktır.

Evliya Çelebi’nin bahsi geçen obur-uyuz cenginin tam metni¹⁵ şu şekildedir¹⁶:

“Kabak-ı Pedsî: Bu dahi Hatukay Çerkezi ülkesinde Uyuz (Obur) Dağı dameninde (eteğinde) vaki olmuş üç yüz haneli mamur kabakdır (köydür) ve bu mezkûr (adı geçen) Uyuz Dağı Abaza ile Çerkez mabeyninde yaz ve kış karı eksik değil bir uluca kayalı kûh (dağ) belindedir kim bir ucu Kûh-ı Elbruz’a (müteselsildir) (Elbruz Dağı’yla bağlantılıdır) şimalisi tarafı beş konak yerde Heyhat Sahrasıdır. Bu cibâl-i bâlâ her taraftan beşer ve altışar konak nâmiyandır.

15 Burada Necib Asım (Yazıksız) tarafından Türk Tarih Encümeni Külliyyatı adı altında 1928’de neşredilen Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nin 7. cildinden faydalanıldı.

16 Transkripsiyonu kontrol eden ve önerilerde bulunan İSAM’dan Dr. Mustafa Demiray’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. MBY

"Der-Beyân-ı Acâibât ü Garâyibât-ı İbret-nümâ-yı Cenk ü Cidâl-i Sehhâre-i Oburât" (yahut Uyuzât): Bu hakir bu kabakda (Pedsî, Hatukay Vilayeti) iken Çerkez ile Abaza kavminin uyuzları (oburları) yani sehhâr ve sehhâreleri bin yetmiş altı mah-ı Şevval'i-nin yirminci gecesi (24 Nisan 1666) kıyamet kopub yıldırımlar şakıyub saikalar kopup evc-i asuman-da (gökyüzünde) haşr u neşr eden bir şeb-i muzlim (karanlık gece) olmuşken gökyüzünü ateş dutup ol şeb-i muzlim zail olup bir ruz-ı ruşen (aydınlık gün) oldu ki her Çerkes avretleri nakış işleseler mümkün idi. Çerkeslerden sual etdik "Vallahi yılda bir kere bu Karakoncoloz gecelerinde bizim Çerkez uyuzları ile Abaza uyuzları gökyüzünde uçub birbirleri ile ceng-i azim (büyük savaş) ederler. Şimdi taşra çıkub korkınayub temaşa edin (seyredin)" dediler. Meğer uyuz (obur) demek sehhar cadulara derlermiş. Biz dahi yetmiş seksen kişi silahlarımızla konaklarımızdan taşra çıkub sehl azm ettik (kolayca hareket ettik). Anı gördük hemen Uyuz (Obur) Dağı ardından Abaza sehhâreleri köklerinden kopmuş dıraht-ı azamlar üzre ve küpler ve baltalar ve hasırlar ve araba tekerlekleri ve fırın süngüleri nice bin gune eşyalara biniüp berhava uçarak Uyuz (Obur) Dağı üzre geldiler. Heman biri bizim Çerkezin Habeş Dağı içinden nice yüz aded saçların dağıtmış fil dişleri gibi dişleri taşra çıkmış gözlerinden ve burunlarından ve kulakları ve ağızlarından gemi direkleri gibi ateşler havaya saçılub her biri bir ağaçtan oyulmuş balık çırnıklarına ve at leşlerine ve sair leşlere ve gemi direklerine deve ölülerine biniüp ellerinde yılan ve evrengleri ve ipleri ve at ve deve kelleleriyle havada uçarak Abaza sehhâreleri ve bu Çerkez uyuzları gökyüzünde birbirlerine girüb ol gece bu iki kavmin caduları berhava ile cenk

ü cidâl ü kıtâl eylediler kim nice bin güne gıltı
 (gürültü) sahh-ı elemelerden (acı çığlıklardan) ku-
 laklarımız sağır olup cümlemize bir dehşet el verüb
 kâmil altı saat kırma kırım ceng-i azim mütemadi
 olup üzerlerimize keçe ve hasır ve sırık pâreleri düş-
 meye başladı. Ardı sıra adam ve at ve deve kelleleri
 ve leşleri düşmeye başladı. Andan küp kırıkları ve
 balta pâreleri ve araba tekerlekleri pâreleri ve fı-
 rın silecek süngü sııkları ve aba ve keçe ve yapağı
 (yahud pösteki) ve yine serler düşmeye başlayınca
 taşrada olan atlarımız azim feryad ve fûruğ ve ce-
 zu'dan ve ateş-i azim yere yağub saçıldığından nice
 atlarımız boşanub güç ile zapt ettik. Andan yedi
 dane Çerkez uyuzu ile yedi dane Abaza caduları
 birbirine sarılıb birbirlerinin gerdanları altlarına
 başların sokub yere düşdüler. Çerkesler seğirdüp
 birbirlerinden ayırdılar. Ama iki Çerkez uyuzunun
 gerdanından Abaza uyuzu Çerkesin kanın içüb öl-
 müş ama beşi sağ ve yedi aded Abaza cadularının
 beşi yine yerden berhava olup gitdiler. Çerkez uyu-
 zunun kanın emerken Abaza caduların ol mahalde
 Çerkezler ateşte yakdılar. Velhasıl ol gece iki kavim
 uyuzlarının ta horoslar ötmeğe başlayıncaya seyr
 ve temaşaların idüb evc-i semada ol kadar savaş-ı
 perhaş olmamışdır kim ne diller ile tabir ve kalem-
 ler ile tahrir olmayub ol gece gırv ü feryad ve râd
 u berk sayhasından (yıldırımın gürültüsünden) ve
 havf u haşyet ü dehşetimizden asla gözümüz hab-ı
 rahat görmeyüb horoslar ötdükten sonra cümle
 cadular tarumar olup gaib olurlarken bir kütürdü
 daha kopub gökten yere ve orman ve dağlara azim
 şeyler düştü. Ba'dü alessabah bir hayli yârân pür
 silah eyleyüb (olub) havada uyuzların cenk ettiği
 mahall-i zemine vardık. Yeryüzünde at ve eşek ve
 hınzırlar bulub ve küp ve davullar ve tekne ve balta

ve uçları sııklı fırın paçavraları ve birkaç tane fil-i mengeros leşleri ve mezardan çıkmış adam leşleri ve bardak ve çanak ve hasır ve yılan ve çıyan ve keçiler ve koyunlar ve ayuların ölüleridir ve nice yüz bin güne bunların emsali mevhuş şeylerden zemin-i çemenzâr görünmez olmuş ve bazı ayağı demirli esir adam leşleri ve gunagun şişmiş ve bed rayihalı hayvanat leşleri çok idi. Velhasıl hakir bu usûl şeylerle gayet münkir idim ama bizimle olan askerin nice bini görüp hayretde kaldılar ve mukaddemâ anlarda bu ahvalat-ı garîbeyi görmüş adamlar çok idi. Ama Çerkez kişileri yemin idüb “Kırk elli yıldan beru bu mertebe ve siret üzre uyuzların cenklerin görmemiş idik” dediler. “Ama gayrı zaman beş on danesi birbirleriyle yerde ve arabalarıyla ve küpleriyle cenk iderlerken havaya çıkarlardı ama bu gece acayip temaşa oldu” dediler.

Diğer temâşâ-i ibretnâme-i azîm: Bu diyarda asla taun (veba) olmaz. Heman bir adam sehl hasta (ağır hasta) olsa yahud olmasa Karakoncolos Geceleri olunca o gece uyuzlar (oburlar) bir kabakta (köyde) veya bir pişkövde istediği hastanın yahud sağ adamın kanın içüb öldürüb uyuz uyuzluğundan (obur oburluğundan) halas olur. Ama gözle-rinde uyuz alameti elbette kalır. Bu diyarda obur tanıtıcı (yahut tanıyıcı) yani cadı sihirbaz bilici hasebî'n-neseb (babadan kalma yani ocaklı) hekim şekilli adamlar Çerkez adamları (ihtiyarları) vardır. Anlara ölü sahibleri virüb mukaddema ölmüş uyuz mezarlarına gelüb görürler ki henüz bu gece uyuz mezarından çıkub toprağı bozulmuş fi'l-hâl halk açub uyuz mezarın kazub görürlerkim gözleri tas-ı pür hûna (kan dolu tasa, kan çanağına) dönmüş yüzü adam kanı içdiğinden kıpkırmızı

olmuş. Heman melun uyuzun laşe-i murdarın (murdar leşini) kabrinden(?) çıkarub böğürtlen nam çalının kazığını uyuzun göbeğine kakub yere saplayub biemrillahi teala uyuzun sihri batıl olub kalır ve kanı içilüb merhum olan adam biemrillahi teala ölümden halas olur. Eğer ol kimsenin (hiçbir kimsesi) olmayub uyuz tanıtıcı (obur tanıtıcı) bulunmazsa ol kanı emilüb hasta olan adam hakikat üzre mürd olub (ölüp) gider. Ama bazı adamlar bu uyuzları mezarında buldurub göbeğine kazığı kakdırdığından mevta-i hastası şifa bulur. Belki bir daha bu uyuz olursa hayatta olan bir diğer uyuz bu lâşe-i murdara hulul etmesin deyu göbeğindeki kazığıyla melun uyuzun cîfe-i murdarın (murdarın cesedini) ateşte yakarlar. Andan cümle ibadullah anın şu(?) şerrinden halas olurlar. Ama hikmet-i Huda ol melun uyuzların leşleri asla yerde çürümez.

Nev-i diğer ibretnâme-i uyuz: Bir uyuz dahi hayatta gezerken anı kimse bilmez. Ama vakti gelüb kudurdukta bir adamı yahud evladını uyuz bulup yahud suya girmiş üryan bulup ol adamı kucaklayıp kulağından kanın emüb koyuverir ve heman ol adam günden güne hasta olub “Bre meded beni uyuz dövdü ve kulağımdan kanım içti” deyu haber edüb uyuzlama(?) sehhârelere (uyuzun devasını bulan sihirbazlara yani uyuz tanıtıcılara) mal verüb tanıtıcılar şehir-i pişkövleri ve kabakları gezerken görürlerkim adam kanı içmeden uyuz olup gözleri tas-ı pür hûna dönmüş. Heman ol anı dutup birkaç gün zincirler ile bağlayub ve boğazına ve ayaklarına hasır ipleri bağlarlar zira gayrı bağ (ve badrak ?) dutmazlar. Üç günde hapis iken uyuzluğu günden günde zahir olub “Filan adamın kanın ben içdim. İşte kulağım ardında kanı vardır. Bana

sürdüm ki uyuzda görünmek ve uyuz atalarımın yanına gömüldüğüm zaman vücudum çürümeyüb yine birkaç kere dirilüb gökyüzünde cenk etmek için ve çok yaşamak için itdim” dedikde cümlelerin icazetiyle bu uyuzun göbeğine yine böğürtlen kazığın saplayub kanından hasta olup kanı içilen adamın yüzüne gözüne uyuz kanın sürünce biemrillahi tealâ hasta şifa bulup uyuzu ateşte yakarlar. Ama bu uyuz sehârları ve sehâreleri başka bir soydur. Anlardan hazer edüb (çekinip) kavm-i Çerkez’den kimse adama kız virüb kız almaz. İşte bu diyarı Çerkes’de gerçi taun yokdur. Ama bu uyuz derdi hakikat taun-ı ekberden (büyük vebadan) üstedir. Ekser (genellikle) diyar-ı Moskov’da (Ruslarda) ve Kazak’da (Kozaklarda) ve Leh (Polonya) ve Çek’de olağandır. Neüzübillah ama Rum’da (Anadolu’da) karakoncoloz olması mukarrerdir (şüphesizdir) vesselam.” (Necib Asım, 1928: 735-738)

Günümüz Türkiye Türkçesi’ne göre daha sadeleştirilmiş hali için Seyit Ali Kahraman’ın hazırladığı: “Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi” adlı çalışmanın 7. cildine bakılabilir. (Kahraman, 2011: 623-627) Özetle Evliya Çelebi 1076 Şevval ayının yirminci gecesinde Pedsi Köyü’nde iken Abaza sihirbazları ile Çerkez sihirbazları gökyüzünde cenk ederler. Bu sihirbazlar çeşitli nesnelerin üzerine binmiş vaziyette gökyüzünde dövüşürler. Sabah olup horozlar ötünce sihirbazlar kaybolur ve Evliya Çelebi ile yanındakiler yere çeşitli eşya kırıkları, hayvan leşleri düştüğünü görürler. (Dülger: 2006: 75) Bunun dışında Evliya Çelebi o bölgede inanılan uyuz (obur) inancı hakkında bilgiler verir, Karadeniz havzasında gelişmiş bir motifin yayılma alanına işaret eder. Burada hatırlatmalı ki obur tabirinin hortlak ve cadı anlamında Rize yöresinde de kullanıldığına dair memoratlar söz konusudur. (Kabak, 2016: 309-323)

Seyahatnamedeki kazıklama, kafa kesme ve cesedi yakma motifi hayli enteresan olup Balkanlardaki vampir inanışını da zihinlerde çağrıştırmaktadır. Ayrıca ilerleyen bölümlerde değinilecek olan “vampir öldüren” (vampir avcısı, cadı, cadı ustası) inanışına ilişkin anekdotları da aktarmaktadır ki bu da Balkanlardaki inanışları çağrıştıran bir diğer husustur. Ebussuud Efendi’nin meşhur fetvaları ve Evliya Çelebi’nin aktardıklarının ışığında kendini sürekli çağrıştıran Balkan halk inançlarına ve bu inanışın kaynaklardaki diğer izlerine bir sonraki bölümde değinilecektir.

EDİRNE’NİN HORTLAKLARI MANASTIR’IN VAMPİRLERİ

“-Hocam bu asırda insanlar aya çıkarken, nasıl olur bu cin, peri hortlak hikâyeleri?

-Var abi var, ölenler niye ölüyor?

-Vallahi ölenler ecelden ölür. Ama benim gördüğüm bildiğim bir olay var.

-Yaşadın mı bizzat?

-Evet.

-Hortlağı gördün de hâlâ yaşıyor musun hocam?

-Bilirsiniz bu hikâyeler Balkan memleketlerinde geçer. Biz Varnalıyız. Gençliğimde kasabaca sürek avına giderdik. Rüstem Bey kasabamızın en ileri geleniydi. Fakat her av sonu bir kişi eksilirdi aramızdan. Sonra din adamlarına danıştık. Aramızda yaşayan bir ölünün olduğunu söylediler. Deli Rıza demir kazığı ateşte kızdırıp, Rüstem Bey’in cesedinin kalbine sokmayı başardı. Böylece hortlaktan kurtuldu bizim kasabamız. Ama yazık oldu Rüstem Bey’e.

-Desene bir demir kazıkla bir Deli Rıza lazım bize...”

Ölüler Konuşmaz Ki, 1970

Bram Stoker, “Dracula” romanında Avukat Jonathan Harker’ın ağzından: “Okuduklarımdan, dünyada bilinen tüm batıl inançların Karpatlardan çıktığını öğrendim, burası tıpkı bir gir-

dap gibi kaynıyordu” tespitiinde bulunur. (Stoker, 1998: 22) Ali Rıza Seyfi’nin “Dracula” adaptasyonu olan “Kazıklı Voyvoda” (sonradan “Drakula İstanbul’da” adıyla filme uyarlanacak, bu isimle 1997’de bir basımı yapılacaktır) romanında da, Avukat Azmi Bey buna benzer şekilde şöyle der:

“Birtakım eserlerde okuduğuma göre cihanın dört köşesinde mevcut olan batıl itikadlar, cin, peri itikatları Karpat Dağları’nın teşkil ettiğı at nalını andırır muntika dâhilinde toplanmıştır. Sanki burası hayali bir girdabın tam merkezidir.” (Seyfi, 1928: 10)

Stoker da Seyfi de bu hususta haklılardır ancak biraz eksiktir. Aynı tabiri tüm Balkan yarımadasına teşmil ettiğimiz zaman daha yerinde bir tespit olacaktır.

Vampir inancıyla az çok ilgilenenler için Balkanlardan ismen anmak yeterlidir. Daha sonra örnekleriyle bahsedilecek ama Balkan folklorunda hayli derin izler bıraktığı şimdiden belirtilmelidir. Sosyal medya üzerinden gerçekleştirdiğim hikâye derlemeleriyle ilgili bazı geri dönüşler hayli dikkat çekicidir. Bunlardan birinde tanınmış sanatçılardan Aylin Aslım, Makedonya taraflarında dedesinin babasının başına geldiği anlatılan bir memorat aktarmıştır:

“Dedemin babasının da Üsküp, Vinica’ya bağı Trsino köyünden bir vampir hikâyesi var. Bir düğün esnasında insanların arasında fark edilmiş. Üsküp’ün dağ köylerinden birinde, 1800’lerin sonu ya da 1900’lerin başı civarı köylüler düğün için toplanmış. Geleneksel Balkan danslarını bilirsiniz, kadın-erkek el ele çember oluşturmuş, oynuyorlar. Gelin de ortalarında, beyaz bir atın üstünde. Dedemin babası da izleyenler arasında. Bir anda izleyenlerden bir köylü adam, atın üstündeki geline tüfeğini doğrultuyor. Köylüler fark edince panikliyorlar, “Dur, nâpıyorsun?” diye tüfeği indirmeye çalışıyorlar. At huzursuzlanıyor. Adam “Çekilin”

diyor, namluyu doğrultuyor. Silah sesiyle beraber beyaz atın üzeri, gelinin gelinliği, her yer kıpkırmızı oluyor kandan. Gelin hayatta ama. Adam geline değil, gelinin arkasına nişan almış. İzlerken atın huzursuz hareketlerinden kuşkulanıp, silahına davranmış."¹⁷ (Silah atınca görünür olan vampir motifi için bkz. Yaltırık, 2016a)

Yine bir okuyucu "Kate Katerino" adlı bir Bulgar şarkısından beni haberdar etmişti. Bu eski halk şarkısında türküyü yakan kişi, başkasıyla evlenecek olan sevdiği kıza evleneceği kişinin evi olmadığını, köy köy gezdiğini ve o köylerde de vampir olduğunu söylemektedir. Buna göre eskiden köy öğretmenlerinin (daskalçeto) gezici oldukları, köylerde bir dönem kalıp başka köye gittikleri, bir delikanlının sevdiği kız öğretmene âşık olunca âşık gencin türkü yazdığı ve uluyan kurtlarla vampir hikâyesini de türküyek eklediği görülmektedir.¹⁸

Sadece popüler kültüre haiz herhangi birisi bile vampir denildiği zaman doğrudan Doğu Avrupa'ya dair imajları anımsar. Bu tasavvurda Osmanlı'nın Rumeli'si (*Countess Dracula*'da giriş kısmında bahsettiğim sahne ve meşhur 1992 yapımı *Bram Stoker's Dracula* filmi'nin açılış sahnesindeki Türklere karşı savaş bahsi gibi istisnalar hariç) pek yer almıyor gibi görünür. Hatta bundan hareketle bu tür inanışların Osmanlı dünyasında yeri olmadığı dahi düşünülebilir.

Bu durum yüzeysel bir bakış açısından kaynaklanmaktadır zira asırlarca Balkan tarihinin bir parçası olan Osmanlı'nın Balkanların folklor ve kültürüyle teması bir yana, vampir inanışıyla ilgili bazı bilgi kırıntılarının Osmanlı dönemine ait belgeler-

¹⁷ Aylin Aslım'a aktardığı bu anlatı için teşekkürlerimi sunarım. MBY

¹⁸ Şarkının Bulgarca sözleri: Кат' се жениш Кате, мен да вземиш леле Кате мен да вземиш Да не вземиш, Кате, даскалчето, леле Кате даскалчето даскалчето Кате, къща нема, леле Кате къща нема Ке те кара от село на село, ке те лаят Кате кучинята Кате кучият Ке си викат, Кате, селаните Вампир оди Кате из селото. Türkçe tercümesi: "Kate Katerino lele/onunla evlenme bana cevap ver/onu alına o öğretmeni/O öğretmenin evi yok/o seni köyden köye götürecek/o köylerde kurtlar uluyor/Diyor ki köylüler vampir geziyor o köylerde/" Şarkıda haberdar ettiği ve çevirisi için Twitter üzerinden tanıştığım cvtvrn'a teşekkür ederim.

den aktarılması yukarıdaki popöler kùltür tasavvurunun biraz eksik oluşturulduğunu açıkça gösterir.

XIV. yüzyılda ilk büyük fetihlerini Balkanlarda gerçekleştiren Osmanlılar bu bölgede hızla genişlemişlerdir, (Jelavich, 2015: 32) bu açıdan devletin aslında doğduğu ve temel siyasi organizasyonunu sağladığı bölge Rumeli'dir. Fetret Devri'nin (1402-1413) çalkantılarında Anadolu'daki topraklar kısa sürede devletin elinden çıkarken devlet varlığını Rumeli'de sürdürebilmiştir. (Afyoncu, 2006: 14) Rumeli adı, Osmanlı Türklerinin Balkanlar için "Rum-ili" şeklinde Bizanslılardan fethettikleri topraklar için kullanılan bir tabirdir. Doğu Roma'nın yani Bizans'ın kendi idaresindeki yerlere verdiği "Romaioi", "Romania" tabirinden gelmektedir. Anadolu'ya Selçukluların hâkim olduğu dönemdeki gibi "Rum" denilirken, Balkanlara da "Rumeli" denilmiştir. (İnalcık, 2008: 111) İskân politikasıyla buraya önemli miktarda Türk nüfusunun yerleştirilmesi (Köprülü, 1991: 104) neticesinde bölge dillerindeki bazı kelimelerde ve yer isimlerinde fark edilebilen (Birinci, 1995: 83-84) bir Türk kùltürü etkisi söz konusu olmuştur.

Bir görüşe göre Türk tesirinin inanç boyutundaki etkilerinden biri Osmanlı-Türk akınları nedeniyle bölgedeki nüfusun belli yerlerde yoğunlaşması ve 1300'lerden sonra bu nedenle bölgede dinin ağırlığını daha fazla hissettirmesi olmuştur ki vampir inanışlarının bu denli yaygın olmasının nedeni budur. (Dramalı, 2003: 9)

Balkanların vampir efsaneleriyle dolup taşmasında politik ve kùltürel çalkantıların sınırlı bir coğrafyada yoğun bir şekilde cereyan etmesinin rol oynadığı düşünülebilir. Neticede bugün dünya üzerinde vampir inanışının kaynağının Slav halk inanışları olduğu (upyr-vampire) yönünde bir kabul vardır. (Karg vd., 2011: 9-10, 12-13)

Bu inancın yayılmasında ve çıkışında tesiri bulunan Kıpçak kùltür havzası ve Slav kùltürüyle etkileşim hususları da göz önünde bulundurulduğunda, vampir inanışının neden bu böl-

gede bu kadar yoğun rastlandığı sorusunun cevabı da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Mark Mazower, Balkanları anlattığı eserinde bölgeden bahsederken oraların “hem iyi hem de kötü ruhların kol gezdiği bir yer” olduğunu, bazı ailelerin vampir ailesi olarak bilindiğini, bu nedenle kimsenin onların yanına yaklaşmadığını ifade etmektedir. Köyleri, kasabaları saran inanç histerisi olan vampir salgınlarından da bahseden Mazower, Agia örneğinde vampirlerin “ellerinde lambalar etrafta dolanırken” ahalinin dehşete kapıldığını aktarmaktadır. (Mazower, 2014: 101)

Osmanlı kaynaklarında ölümden sonra dirilen varlık tasavvuru olan “hortlak”, çoğunlukla “cadı” olarak zikredilmektedir. Bugünkü kullanımda “cadı” kelimesi büyücü, yaşlı kadın olarak kullanılmaktadır (Duvarcı, 2005: 130) (hatta günümüz Kırım Tatarcasında dahi “obur”un “yaşlı kadın, sihirbaz” anlamında kullanıldığını öğrendim) ancak takriben XX. yüzyıla kadar Türkçede cadı aynı zamanda geceleri mezarından çıkan ve insanı boğarak kan emen hortlak anlamında kullanılmıştır. (Pakalın, 1983: 253) Yani cadı, Osmanlı döneminde batı inanışlarındaki vampiri karşılamaktadır.

(Scognamillo, 2006: 27-28) Mesela Âşık Paşa’nın 1329’da yazdığı “Garipnâme” adlı eserde geçen:

“Dirilüp ol servere eytdi bular (Dirilip o yüce öndere [söyledi bunlar]) / Cümle işün câdulıkdur ser-teser (Bütün işin cadılıktır baştanbaşa)” (Âşık Paşa, 2000: 33) beyitte sihirbazlıkla birlikte “dirilme” vurgusu da görülmektedir.

Osmanlı dönemine ait seyahatname, kadı sicili, mesarif defteri, mektup, folklor derlemesi şeklinde sınıflandırılacak çeşitli kaynakların yanı sıra İbar vadisinde XIX. yüzyıla ait bir Sırp halk hikâyesindeki cadıyı defeden Subaşı Ali Ağa (Aycibin, 2008: 58) örneği misali yazıya geçirilmiş sözlü kaynaklarda da Türk inançlarına ve bu inanışlardaki Türk izlerine dair atıf-

lar söz konusudur. Kaynaklarda olayların Ege adalarındaki bir inanın dışında ağırlıklı olarak eskinin (1820'lere dek) Rumeli Eyaleti olan Osmanlı topraklarında (Edirne Eyaleti, Manastır Eyaleti ve Selanik Eyaleti'nde) geçtiği görülmektedir. Kaynaklarda "kan emen hortlakların" zikredilmesinde vakalar kadar bu vakaların çözümü için çoğu zaman devletçe kiralandığı da görülen "cadıcıların" yahut "cadı üstatlarının" yani vampir avcılarının da bahsi söz konusudur.

Farklı yöntemlerle cadıları yani vampirleri kovduğuna ve yok ettiğine inanılan cadıcıların çoğunlukla¹⁹ "ocaklı" kimseler olduğu görülmektedir. Yani cadıları öldürebilmek için uygulanan yöntemlerin, büyü söz ve duaların sadece babadan oğula geçmesi şeklinde bir kabul söz konusudur. Bir kâğıda gerekli sözler yazıp küllerini çevreye üfleyip, büyük parçaların gittiği yönde ana cadının, küçük parçaların bulunduğu yönde de yavrularının bulunduğu inanarak bu yönere uzunca bir şişi saplar gibi yaparlar, böylece cadıların öldürüldüklerine inanılır. Özellikle Batı Trakya Türkleri arasındaki inanışlarda görüleceği üzere cadıların cumartesi günleri mezarlarından çıkamadıkları kabul edildiğinden cadılar genelde o günlerde kabirlerin üzerinde ateş yakarak onları etkisiz hale getirdiğine inanılır. Yine bu bölgelerdeki inanışlar da Balkan inanışlarından, Ebussuud Efendi'nin fetvasındaki ve Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'ndekine benzer bir öldürme metoduna sahiptir. Cadıyı öldürmenin en etkili yolu olarak mezarı açarak cadının cesedinin karnına kazık çakmak, yüreğini kaynar suda haşlamak, bu da etkili olmazsa tümünden ateşe vermek... (Büyük Larousse, 1986: 2113-2114).

Osmanlı vampirleri pek popüler olmasa da cadıcıların farklı isimler altında bazı korku edebiyatı eserlerinde de kullanıldığı

19 "Dhampir", "Krsnik-Krusnik", "Lampijeroviç", "Vampijeroviç", "Vampirci", "Vampirdzhija", "Vampirdzia", "Vapirdzija" ve "Vapirdzii" gibi bir vampirin tecavüzü sonucu dünyaya gelip onların güçlerini taşıyan, ancak gün ışığı, kutsal nesneler vb. unsurlardan etkilenmeyen, vampirleri öldürebildiklerine inanılan kimselere dair inanışlar da Balkan folkloruna yer almaktadır. (Bane, 2010: 86, 91, 116, 139-140, 154.)

görülmektedir. Kastettiğim sinemaya dek sirayet eden Abraham Van Helsing (pek çok *Dracula* uyarlaması), Peter Vincent (*Fright Night*, 1985 ve *Fright Night-2*, 1988) ve Dr. Naci Bey (*Drakula İstanbul'da*, 1953) gibi folklor uzmanıyken zorunlu olarak vampir avcılığına sürüklenen karakterler değildir. Yukarıda bahsettiğim Osmanlı kaynaklarında geçen, Balkan inançlarında görülen cadıcıların bizzat kurgusal eserlerde karşımıza çıkması söz konusudur.

Sheridan Le Fanu'nun, *Dracula*'nın (1897) yazarı Bram Stoker'a da ilham verdiği bilinen *Carmilla* (1872) adlı meşhur vampir romanında karakterler arasında geçen bir konuşmada (ismin zikredilmeseler de) Balkanların vampir avcılarıyla ilgili şöyle bir anekdotun bahsi geçer:

"Eminim Aşağı ve Yukarı Styria'da, Moravya'da, Silezya'da Türk hâkimiyeti altındaki Sırbistan'da, Polonya'da ve hatta Rusya'da hayli yaygın olan bir batıl inanıştan, vampirlerden bahsedildiğini duymuşsunuzdur. Bazılarınız buna inanmayabilir, ama şunu iyice bilmek gerekir ki bir zamanlar bu yöreleri vampirlerden temizlemek için özel birlikler kurulmuş ve birtakım uzman kişiler buradaki bu felakete son vermek için yıllarca uğraşmışlardır. Bütün bunlardan sonra vampir denilen yaratıkların varlığından şüphe duymak, onların varlığını inkâr etmek hayli güçtür²⁰." (Le Fanu, 2000: 132)

Yerli korku edebiyatının ilk örneklerinden biri olan ve ilk yerli Drakula adaptasyonu olan, Ali Rıza Seyfi'nin meşhur

²⁰ İngilizcesi: "You have heard, no doubt, of the appalling superstition that prevails in Upper and Lower Styria, in Moravia, Silesia, in Turkish Serbia, in Poland, even in Russia; the superstition, so we must call it, of the Vampire. If human testimony, taken with every care and solemnity, judicially, before commissions innumerable, each consisting of many members, all chosen for integrity and intelligence, and constituting reports more voluminous perhaps than exist upon any one other class of cases, is worth anything, it is difficult to deny, or even to doubt the existence of such a phenomenon as the Vampire." (Le Fanu, 2010: 114)

Kazıklı Voyvoda (1997’de Drakula İstanbul’da adıyla Kamer Yayınları’ndan yeniden basıldı) adlı romanında da, Rumeli folklorundaki hortlak-cadı tabirinin yanı sıra cadıcıların bahsi geçmektedir. Hatta folklorda olmayıp romana özgü olarak muhtemelen Seyfi’nin türettiği “hortlakçı” tabiri de romanda kullanılmaktadır. Üstelik Türklerdeki hortlak-cadı inanışlarının ağırlıklı görüldüğü bölgelere de²¹ atıfta bulunur. Bu tabirler romanda şu şekilde kullanılmıştır:

“...Şadan uykuda gezer halde dolaşırken, bizim Rumelililerin de “Vampir” dedikleri “doğuda ve batıda anlamlarının aynı olması dikkat çekicidir” ve kendi dilimizde “Cadı” daha doğru bir deyimle “Hortlak” denilen varlık tarafından ısırıldı... Sen gerçek bir İstanbullusun... Eğer Rumelili olsaydın, eğer Trabzon ve çevresindeki (folklor) dediğiniz hikâyelerle uğraşsaydın hatta bugün Rumeli’nin Üsküp ve çevresindeki yerlerinden gelmiş insanlarla bu konuda görüşebilseydin hortlak ya da cadı kelimesi hakkında, hiç olmazsa “İnsanların ilkel inançları tarihine hediye edecek bazı bilgilerin olurdu. Ve anlardın ki, hele hortlaklara dikkat et cadı sözcüğü bu konuda yanlış olarak kullanılır ve asıl içinde bulunduğumuz olayın kaynağı olduğuna emin olduğum Rumeli insanların verdiği genel anlamı ile vampirlere karşı koymak için “cadıcı”, “hortlakçı” adı altında bir topluluğun varlığını bilirdin...” (Seyfi, 1997: 147-149)

Osmanlı kaynaklarında bugün Makedonya’da kalan bölgelerin yanı sıra Manastır, Doyran, Selanik’e bağlı köyler, Tırnova, İstanbul yakınlarındaki Yeniköy ve Edirne’de de vampir-hortlak hadiseleriyle alakalı örneklerle rastlanmaktadır. Buralardaki

21 Seyfi’nin zikrettiği bölgeler Balkanların ve Slav memleketlerinin yanı sıra Kafkasya, Türkiye’nin doğu illeri ve ismen zikretmese de Karadeniz havalisidir. Anadolu’da hortlak-hortlama memoratlarının gerçekten de en çok derlenebileceği yerler burasıdır ki Seyfi’nin folklorla ilgili atıflarına en son bölümde değinilecektir. MBY

inancıları aktaran kaynaklardan bazıları resmi belge olurken, diğerleri farklı dönemlerde kaleme alınmış folklorla ilgili çalışmalardır. 1600'lerin sonlarından 1900'lere uzanan bir dönemde hortlak-vampir inanışlarının dönüşümünü ve sınırlarını gösterir.

Rumeli bölgesindeki hortlama inanışlarının tarihe yansıyan örneklerinden biri, Stephan Gerlach'ın 1570'lerde Osmanlı topraklarında yaşadıklarını anlattığı günlüğünde yer bulmuştur. Bahsi geçen anekdot şu şekildedir:

“19 Ağustos'ta tercümanımız Dominic'in anlattığına göre, Bulgaristan'da ve Yunanistan'da inançsız oldukları için kilisenin reddettiği bazı insanların bedenleri öldükten ve gömüldükten sonra çürümüyormuş ve ölümler mezarlarından çıkarak insanları korkutuyorlarmış, bazen de onları zehirliyorlarmış. Bu sebeple bu ölümler mezarlarından çıkarılıp yakılıyormuş. Herkes oraya bir veya iki odun parçası götürüp ateşe atıyormuş, din adamları da orada durup tütsüler yakıyor, “Tanrımız, bize merhamet et! Tanrımız, bize merhamet et!”²² diye yakarıyorlarmış.” (Gerlach, 2006: 625)

Osmanlı döneminde kayıtlara geçmiş vampir hadiselerinden ilk ikisi aynı döneme aittir. Edirne'de Hicri 1110'da (Miladi 1698-99) meydana gelen iki cadı vakasının bahsi (biri bugün Yunanistan'da bulunan Maraş köyünde diğeri şehir içinde muhtemelen Yıldırım semtindeki Hacı Sarraf Mahallesi'nde) anonim bir Osmanlı tarihinde geçmektedir. (Öktem, 2009) Burada metine (aynı şekilde Yeniköy'deki vakada) hem cadı hem de “ervah-ı habise” yani “habis ruh”, “kötü ruh” yahut “pis ruh” tabirinin kullanıldığı görülmektedir. Ebussuud Efendi fetvasında olduğu gibi mevzu cinlerin, daha doğrusu Allah'a isyan eden kötücül varlıkların eseri olarak değerlendirilmektedir. Bu da Osmanlı topraklarındaki hortlak hadiselerinin nasıl yorumlandığını göstermesi açısından mühim bir noktadır. Yine cadı için metinde kullanılan bir diğer tabir de “vahşet”tir.

22 Yunanca: “Kyrie Eleison”.

Bu vakalarla ilgili ilam ve buyrulduklar (Edirne Kadısı Mirzazade Mehmet Efendi ile Veziriazam Hüseyin Paşa arasında) şu şekildedir:

“Cadu maddesi için Edrene kadısının ilamı: maruz-i dai-i devletleri budur ki mahruse-i Edrene’ye tâbi Maraş nam karye ahali meclis-i şer’de takrir-i kelam edüb hâlâ karye-i mezburede vaki makberede mukaddimen fevt olan Bıyıklı Ali nam kimesne-nin kabrinden ervah-ı habise alaimi zahir-ü müşahade olunub ol vech ile ahali-i karye-i merkumeye vehm-ü havf müstevli olmuştır deyu iştika etmeleriyle, fi’l-vaki vilâyet-i Rumelinde kefare taifesinden helak olan zımminin makberesinde ol makule alaim zuhuri muhakkak olur ise bir kazık ile göbeğinden mihlana. Mündefi olmazsa makberesi açılıb kabra vaz’ olundığı gibi olmayub tagayyür-i vaz’ ile levninde humret müşahade olunur ise başını kesüb ayagı canibine koyalar. Yine mündef’i olmaz ise çıkarub ihrak edeler deyu merhum Ebussuud Efendi hazretleri husus-i mezkûr-ı kefare hakkında iftâ buyurmuşlar deyu yazılmış lakin Arabî kitaplarda biz yerini bulmamışız deyu arz eylemiş.

Suret-i buyuruldu: Edrene kadısı faziletli Efendi! Ahal-i karyenin vahimesin def’ için taraf-ı şer’den bir mu’temed ve ahval bilir na’ib koşub ta’yin olunan çavuş ma’rifetiyle mahalline varsunlar. Tekrar suâl edüb haber verdikleri üzere ervah-ı habise aaimi zahire oldı deyu ittifak ederler ise mezar-ı açıp kabre vaz’ olundığı gibi olmayub tagayyür-i vaz ile levninde humret müşahade olur ise i’lam eyleyesiz.

Bir def’a daha vaki oldukda yazılan buyruldu: Suba-ş! Edrene’de el-Hacc Sarraf Mahallesi ahali meclis-i şer’e varub mahalle-i mezbure kurbinde vaki’ meka-

bir-i müsliminde üç ay mukaddem vefat eden Cennet nam hatunun kabrinde cadu alaimi zuhur edüb cümlemize vehm arız olmuştır deyü iştika ve taraf-ı şer'den na'ib ta'yin olundukta mezburenin kabri üzerine varılub dört nefer hatun müteveffat-i mezburenin azasına nazar etdiklerinde fi'l-vaki cesedi münfesihi olmamış ve levni dahi humret iken mütegayyır olduğu muhakkak ve evsaf-i mezbure cadu alaimidir deyü ihbar olunmağla kabri mezbureyi açub def'i vahşet için ne vech ile def'i mu'tad ise ahal-i mahallenin vahimeleri def'inde ihtimam eylesiz.” (Köhbach, 1979: 84-85)

Günümüz Türkiye Türkçesine aktarılırsa:

“Cadı meselesi için Edirne kadısının ilam²³: Devletlerine duacı (olan) arz eder ki Edirne şehrine bağlı Maraş denilen köyün ahalisinin mahkemede ifade verip, halen adı geçen köyde bulunan mezar da daha önceden vefat etmiş olan Bıyıklı Ali adlı kişinin kabrinde kötü ruh alametleri görüldüğüne şahit olmaları nedeniyle adı geçen köy ahalisi vehim ve korku altındadır diye şikâyet etmeleriyle, vakıa Rumeli vilayetinde kâfirlerden helak olan bir zımminin²⁴ mezarında bu çeşit alametlerin meydana gelmesi söz konusu olmuşsa bir kazık ile göbeğinden (toprağa) çakıla. Defetmeye yeterli gelmezse kabri açılıp mezara konulduğu gibi olmayıp değişik bir hal ile benzinde kırmızılaşma görülür ise başını kesip ayak tarafına koysunlar. Yine defedilemezse çıkarıp yakalar diye merhum Ebussuud Efendi hazretleri adı geçen kâfir hususunda fetva buyurmuşlar diye yazılmış lakin Arapça kitaplarda biz (Edirne kadısı) yerini bulamadık diye arz ederiz.

²³ Bir davanın mahkeme tarafından nasıl bir hükmle bağlandığını gösteren resmi belgedir.

²⁴ Osmanlı tebaasından gayrimüslim.

Buyuruldu²⁵ sureti: Edirne kadısı faziletli efendi! Köy ahalisinin korkusunu defetmek için mahkemeden bir güvenilir ve olayları bilen bir naiپ görevlendirilip (bu vazife için) belirlenen çavuş aracılığıyla (olay) mahalline varsınlar. Tekrar sorup haber verdikleri üzere kötü ruh alametleri görüldüğü hususunda ittifak ederlerse mezarı açıp kabre koyulduğu gibi olmayıp değişmiş bir halde benzinde kızıllaşma olur ise hüküm veriniz.

Bir defa daha vaki olan (cadı hadisesi ile ilgili) yazılan buyruldu: Subaşı! Edirne'de el-Hacc Sarraf (muhtemelen Yıldırım, Hacı Sarraf) mahallesinin halkı mahkemeye gelip adı geçen mahallenin yakınında bulunan Müslüman mezarlarında üç ay önce vefat eden Cennet nam hatunun kabrinde cadı alametleri meydana geldiğinden hepimizde korku (hali oluşmuştur) diye şikâyet ve mahkemeden naiپ vazifelendirildikten sonra (adı geçen hanımın) kabrine varılıp dört nefer hatun adı geçen kimse'nin uzuvlarına baktıklarında hakikaten cesedinim çürümemiş ve benzinin de kızıllaşmış olduğu muhakkak olduğundan bu vasıflar cadı alametleridir diye ihbar olunmuş, adı geçen kabri açıp vahşetin defedilmesi için ne şekilde kovulması âdet edilmiş ise mahalle ahalisinin korkularının giderilmesine özen gösteriniz."

1700'den ama bu sefer bir yabancı kaynak, Osmanlı topraklarındaki hortlak inanışlarının Ege adalarında da görüldüğünü aktarmaktadır. Fransız Joseph Piton de Tournefort, Mykonos adasında rastladığı ilginç bir vakayı seyahatnamesine kaydetmiştir. Buna göre adada bilinmeyen bir neden ötürü öldürülen bir köylünün gömülmesinden iki gece sonra dirilip köyde

²⁵ Osmanlı devlet teşkilatında sadrazam, beylerbeyi, kaptauderya ve bu gibi devlet erkânı tarafından verilen yazılı emir.

hızlı hızlı dolaştığı, evlere girerek eşyaları devirdiği, lambaları söndürdüğü, insanlara saldırdığı dedikodusu çıkmıştır. İlk bu iddia ciddiye alınmamış, sonradan köyün ileri gelenlerinin de şikâyetçi olması üzerine, on gün beklenip sonuncu gün bir ayın yapıldıktan sonra ölünün bedeni, mezarından çıkarılmıştır. Tournefort, bu esnada ölünün kalbi sökülürken insanların inanışlarının tesirinde kalarak ayindeki buhurdanlıklardan çıkan dumanların ölüden çıktığını zannederek “hortlak” diye homurdanmalarını, kalbi yerinden çıkaran kasabın cesedin hâlâ sıcak olduğunu ve kanının kıpkırmızı aktığını iddia etmesini detaylarıyla aktarmıştır. Deniz kenarında cesetten sökülen kalp yakılmış, ancak ölünün hâlâ geceleri evlere musallat olup ahâliyi rahatsız ettiği söylentileri devam etmiş, insanlar o bölgeden uzaklaşmaya başlamış, sonunda söylentilere neden olduğu düşünülen birkaç serseri hapse atılmış, evler ve cesedin mezarı dualı sularla kutsanmıştır. Ahâli; olayların önüne geçilemeyince mezara önce Hristiyan, ardından Türk kılıçları saplamış en son da tamamen sona ereceğini düşünerek ceset başka bir adaya taşınarak yakılmış, dedikodular böylece son bulmuştur. Tournefort başka ilginç bilgiler de aktarmaktadır. XVII. yüzyılda uzunca bir süre Thira adasında Peder François Richard’ın kalmasından ve benzeri hortlak inanışının bu adada da görünmesinden bahsedilmekte, gelenek gereği bu adalarda hortlak olduğu düşünülen yakılacak bedenin başka adaya sürüldükleri belirtilmektedir. Mikonos Adası’nda bir buruna “Vurvulakas” (hortlak) adını verdikleri bilgisi de burada geçmektedir. Adalardaki genel inanışa göre ipten kazıktan kurtulma kişilerin ya da kutsanmadan ölenler hortlamakta olup bunların çıplak bir halde, solgun ve bozuk bir yüzle hızlı hızlı yürümelerine ahali şahit olmaktaydı. Kimi adalarda bu gibi durumlarda ya ceset tamamen yakılıyor yahut cesedin kalbi sökülerek her yeri deliniyordu. Tournefort bunlarla birlikte benzeri bilgileri Lehistan (Polonya) bölgesinde vampirlerle ilgili olarak duyduğunu, Thira ahalisinin bu varlıklara “vurkolakas” adını verdiklerini de belirtir. Bunları da Robert Sauger’in 1698’de yayımlanan *His-*

toire nouvelle des anciens ducs et autres souverains de l'Archipel (Ege Adalarının Eski Düklerinin ve Diğer Hükümdarların Yeni Öyküleri) adlı esere atıf yapılmaktadır. (Tournefort, 2005: 117-121)

1700'lerin ortalarına gelindiğinde bir başka cadı vakasının bahsi geçer kaynaklarda. 1156 Cemâziyelâhır sonlarında (Ağustos 1743) Terkos'a bağlı Yeniköy mezarlığında geçtiği öne sürülen bu vaka, Terkos naibi ile merkez arasındaki bir yazışma sayesinde (Aycibin, 2008: 61-62) şu şekilde aktarılmaktadır:

“Yeniköy mezarlığında cadı tabir olunan ervah-ı habisenin men ve def'i ve bunların bulunup yakılmasına dair hükmün yenilenmesi için ilâm üzere hüküm: Terkos naibine hüküm ki, bundan akdem Yeniköy mezaristanında cadı ta'bir olunur ervah-ı habisenün ta'yin olunan bostancı marifetiyle ve marifet-i şer'le ve Yeniköy zabiti marifetiyle ervah-ı habisenün yirini bulup şer'a müracaat olunmayub sair vilayetlerde men'u def' eyledükleri misillü ih-rak eyledüklerin haber vormeleriyle ol babda emr-i şerifüm virilmek recâsına vâki' hâli bi'l-iltimas i'lam eyledüğün ecilden i'lamun mücebince amel olunmak emrüm olmuştur. Fi evâhir-i Cemaziyülahır sene 1156 (12-20 Ağustos 1743)” (Kala, 1997: 102)

Günümüz Türkiye Türkçesine aktarılırsa:

“Yeniköy mezarlığında cadı denilen kötü ruhların engellenmesi ve def edilmesi, bunların bulunup yakılmasına dair hükmün yenilenmesi için ilâm üzere hüküm: Terkos naibine hüküm ki, bundan önce Yeniköy mezarlığında cadı denilen kötü ruhların görevlendirilen bostancı aracılığıyla ve mahkeme aracılığıyla ve Yeniköy zabiti aracılığıyla kötü ruhların yeri bulunup mahkemeye müracaat edilmeyip

pek çok memleketlerde (cadıyı) engelledikleri ve defettikleri gibi yaktıkları haber verildiğinden bu meselede kutsal emrimin verilmesi ricasına, kayırma hali ile kararı geciktirdiğinizden kararın gerektirdiğinin yapılması emredilmişti. Cemaziyülahır 1156'da."

1800'lere gelindiğinde ise karşımıza meşhur "Tırnova Cadıları" vakası çıkmaktadır. Dönemin resmi gazetesi "Takvim-i Vekayi'de geçmesi hasebiyle bu gazetenin 21 Cemaziyülevvel 1249 (6 Ekim 1833) tarihli nüshasında geçen, o zamanlar Türk idaresinde bulunan Bulgaristan'ın Tırnova şehri kadısı Ahmet Şükrü Efendi'nin hükümete yolladığı rapor (Duvarcı, 2005: 130; Koçu, 2004: 441-443) özellikle internette hayli yayılmış ve popüler olmuştur. Buradaki paylaşımlarda "vampir yeniçeriler" olarak da isimlendirilmektedir.

Vakanın tam metni şu şekildedir:

*"Tırnova Naibi müderrisin-i kiramdan Ahmed Şükrü Efendi'nin Der-Aliyye'ye takdim eylediği ibret alacak ilamıdır ki aynıyle tab olunmuştur. Der-i Devlet-mekine arz-ı da'i-i keminelere ki Rume-
li arzında mesbuk bi'l-misl olduğu üzere medine-i Tırnova'da cadu zuhur ve bade'l-gurub menazil ve büyütda ibadullaha musallat olarak hane derununda zahireye dair dakik ve revgan ve asel gibi eşyayı kâh birbirine halt ve kâh derununa türab imla ve büyütda bulunan yasdık ve boğça misillü emtiayı olduğu mahalden ahar mahalle ve hatta dört beş aylık henüz bi-nefsihi meşy ü harekete adimü'l-iktidar olan bir nefer sagiri validesi firaşından oda kapusuna değin keşide ve bulunan insan üzerine taş ve türab ve tabak ve çanak ve sahan gibi eşyayı mahall-i mürtefiden zire endahıve uyunda asla bir nesne müşahede olunmayarak çend nefer rical ü nisvanın üzerlerine hamle edüp bi-hamdihi*

teala zararı olmamış ise de ol kimesnelerden istifsar olundukda keennehu üzerlerine bir camus tahmil olunmuş mertebe sıklet görmüş olduklarını takrir etmişlerdir ve bu cihetleriyle iki mahalle ahali bi-huzur olarak hanelerini terk ve mahall-i ahara nakl ve bi'l-cümle ahaliye havf tari olarak keyfiyat-ı mezkûrenin vukuu mesbuk bi'lmisl olduğu üzere cadu dedikleri ervah-ı habisenin tasallutundan neşet etmiş olduğunu ahali-i belde bi'l-ittifak ihbar ve tedbirini iltimas eylediklerinde İslimiye kazasında Voynugan reayasından caducılık ile meşhur Nikola nam zimmi medine-i mezkûre voyvodası Elhac Derviş Beyefendi bendeleri marifetiyle celb ve sekiz yüz guruh pazar olunarak caducı-yı mersum dahi tedbir ve def'e müteahhid olduktan sonra yedinde bir musavver tahtayı parmağı üzerinde tahrik ve tahta kangı mezara müteveccih olur ise cadu ol mezarda olduğu caducunun mücerrebi olduğundan cem-i gafir ile mezaristana varub zikr olunduğu üzere tahta ile amel eyledikde sağlıklarında ocağ-ı mülga havenelerinden Tetikoğlu Ali Alemdar ve Abdi Alemdar nam iki nefer şekavetpişenin mezarlarında olduğu anlaşılarak mezarları küşad edildiklerinde cesedleri sağlıklarında cesedlerinin iki zi'fı olmuş ve şa'r ü tırnakları üçer dörder parmak uzamış ve gözlerini dem ihatasıyla ateş gibi mehibü'l-heykel oldukları halde cem-i gafir müşahede etmiş ve merkuman sağlıklarında havene-i mülga dan enva-i fesadatı yani nehb-i emval hetk-i i'raz ve katl-i enfas misillü şenaati mürtekib guruh-ı mela inden ise de emsali olan havene-i eşkıyanın saye-i tuba-vaye-i hazret-i Zillu'llahide kahr ü tedmirlerini görüb ve sinleri dahi kemale reşide olduğundan küşe-i ye's ü hezlanda fevt olmuşlar ve habisan-ı merkuman sağlıklarında ruy-ı arzda mütecasir ol-

dukları fazahat ve mefsedet misillü mematlarında dahi ervah-ı habisenin merkumana hululıyla ibadu'llahı bi-huzur etmeleri ibret-nüma bir keyfiyet ve havene-i merkume hakkında derkâr olan inkişar-ı hazret-i Şehinşah-ı keramet-menkıbet iktizası idüğü karin-i bedahet olub bu makule ervah-ı habise hulul eden ecsadın göbeğinden ağaç kazık vaz olunarak yüreği kemaliyle kaynar su ile haşlandığı suretde bi-hikmetu'llahi teala mündefi olduğu caducunun mücerrebi olmağla habisan-ı merkumanın yüreklerini bir kazgan su ile haşladıkda kat'a tesir etmediği anlaşılmış ve bu suretde mutlaka ihraka mütevakkıf olmuş idüğünü caducı haber vermiş olduğundan Fetava-yı Surre'nin mesail-i şettasında Su'ila Şeyhü'l-İslam Sadeddin ibni Hasan Can an ihraka'l-cazu ve acâba iyazen bi'llahi teala in zaharat alaim hululu'l-ervahi'l-habiseti fe-la beşe bihi intiha deyü buyurulub ihraka mesağ-ı şer'i olmağla ber muceb-i ruhsat-ı şer'iyye habisan-ı merkuman ihrak olunarak bi-hamdihi teala el-haleti hazihi şerr ü mazarratlarından ahali-i belde tahlis olundukdan sonra bi'l-cümle ahali-i belde voyvoda-i muma ileyh huzurunda makud meclis-i şer'e fevç fevc vürud ve takrirlerinde beldemiz ahaliileri öteden berü fermanber-i hazret-i padişahi ve muti'-i münkad-ı emr ü irade-i hazret-i şehinşahi ve melain-i güruh-ı mülga cümlemizin menfuru ise de bu defa habisan-ı merkumanı keyfiyet-i mahudeleriyle müşahede eylediğimizde melain-i mezkûreden tenfir-i âmme-i ahali izâf olub keramet-i hazret-i Zill-ı Yezdani lâmi' ve tahir ve cümle indinde şems gibi bahir olarak an ü evkatimiz masruf-ı dua-yı şevket ü nusret-i tacdari olduğu ilam olunmak muradımızdır deyü istida-yı inayet eyledikleri ol ki vaki'ü'lhaldir paye-i serir-i a'lâya arz ü ilam olun-

du. Baki emir hazret-i men lehü'lemrindir Harrara fi'l-yevmi'l-tasi' aşer fi Rebiyü'l-ahir sene tisa ve erbain ve miyeteyn ve elf." (Eldem, 2009: 6)

Günümüz Türkiye Türkçesi'ne aktarılmış hali şöyledir:

"Tirnova Naibi yüce müderrislerden Ahmed Şük-rü Efendi'nin İstanbul'a takdim ettiği ibret alacak ilamı olup aynen basılmıştır. Yüce devlet kapısına bu kıymetsiz duacının arz ettiği şudur ki Rumeli toprağında örneğiyle görülmüş olduğu üzere Tirnova şehrinde cadı ortaya çıkmış ve gün batımından sonra hanelerde ve evlerde herkese musallat olarak ev içinde erzak türünden un ve yağ ve bal gibi eş-yayı kâh birbirine karıştırarak ve kâh içine toprak doldurarak ve evlerde bulunan yastık ve bohça gibi malları olduğu yerden başka yere ve hatta dört beş aylık henüz kendi kendine yürümeye ve harekete kabil olan bir bebeği annesinin yatağında oda kapısına kadar çekerek ve bulunan insanların üzerine taş ve toprak ve tabak ve çanak ve sahan gibi eşyayı yüksek yerlerden aşağı atarak ve gözlere asla bir şey gözükmeyerek kaç kişi erkek ve kadının üzerlerine saldırıp Allah'a hamd olsun zararı olmamış ise de o kişilere sorulduğunda sanki üzerlerine bir manda yüklenmiş kadar ağırlık hissetmiş olduklarını bildirmişlerdir ve bu durumdan dolayı iki mahalle ahalisi huzursuz olarak evlerini terk ve başka yerlere nakil ve bütün ahaliye de korku düşerek anlatılan durumun olmuş olduğu örneğiyle görülmüş olduğu üzere cadı dedikleri kötü ruhların saldırısından doğmuş olduğunu belde ahalisi anlaşılarak ihbar ve çare bulunmasını rica eylediklerinde İslimiye kaza-

sında Voynuklardan²⁶ cadıcılığı ile bilinen Nikola isimli Hristiyan söz konusu şehrin voyvodası Elhac Derviş Beyefendi kulları tarafından getirtilerek ve sekiz yüz kuruşa pazarlık olunarak adı geçen cadıcı da çare bulmayı ve onları kovmayı taahhiüt ettikten sonra elinde bir resimli tahtayı parmağı üzerinde hareket ettirip ve tahta hangi mezara yönelir ise cadı o mezarda olduğu cadıcının tecrübesiyle sabit olduğundan büyük kalabalık ile mezarlığa gidilip anlatıldığı üzere tahta ile işini yaptığında sağlıklarında ortadan kaldırılmış olan Yeniçeri ocağının hainlerinden Tetikoğlu Ali Alemdar ve Abdi Alemdar isimli iki eşkıyalığı adet edinmiş kişinin mezarlarında olduğu anlaşılarak mezarları açıldığında cesetleri sağlıklarındaki vücutlarının iki katı olmuş ve saç ve tırnakları üçer dörder parmak uzamış ve gözlerini kan bürüyerek ateş gibi korkutucu bir şekilde olduklarına büyük kalabalık tanık olmuş ve adı geçenler sağlıklarında ortadan kaldırılmış hainlerden her türlü kötülüğü yani mal gaspetme, ırza saldırma ve insan öldürme gibi kötülükleri eden nefretlikler takımından ise de benzeri olan eşkıya hainlerinin Allah'ın gölgesi [Padişah] hazretlerinin iyilik veren sayesinde kahredilmelerini ve yok edilmelerini görüp ve yaşları da olgunlaşmış olduğundan ümitsizlik ve yalnızlık içinde ölmüşler ve söz konusu kötü kişiler sağlıklarında yeryüzünde cesaret ettikleri alçaklık ve kötülük gibi ölümlelerinden sonra da kötü ruhların bedenlerine girmesiyle herkesi huzursuz etmeleri ibretlik bir durum ve adı geçen hainler hakkında kerem dolu Padişah hazretlerinin bilinen kızgınlığı gereği olduğu apa-

26 Slav dilinde "asker" anlamına gelen "voynik"ten mülhem voynuk, Osmanlı döneminde Rumeli'de oluşturulan bir asker teşkilat olup, Rumeli fetihleri esnasında Osmanlı ordusuna katılan filorici ve martoloslar misali Hristiyan askeri gruplardan biridir. (Kayapınar, 2013: 126)

çık ortada olup bu tür kötü ruh giren cesetlerin göbeğinden ağaç kazık çakılarak yüreği tam kaynar su ile haşlandığı takdirde yüce Allah'ın hikmetiyle kovulduğu cadıcının tecrübesiyle sabit olmakla sözü geçen kötü kişilerin yüreklerini bir kazan suda haşladıklarında hiç tesir etmediği anlaşılmış ve bu durumda mutlaka yakılması gerektiğini cadıcı haber vermiş olduğundan Surre Fetvalarının dağınık meselelerinde 'Şeyhülislam Hasan Can oğlu Sadeddin'e cadının yakılması soruldu ve cevabında dedi ki yüce Allah korusun kötü ruhların girdiğinin alametleri belirdiyse engel yoktur. Bitti' diye buyurulup yakılmasına şer'i izin olmakla şer'i izin uyarınca adı geçen kötü kişiler yakılarak yüce Allah'a hamd olsun artık kötülüklerinden ve zararlarından belde ahalisi kurtulduktan sonra bütün belde ahalisi adı geçen voyvodanın huzurunda toplanan şer'i meclise dalga dalga gitmiş ve beyanlarında beldemiz ahali- leri öteden beri Padişah hazretlerinin fermanına uyan ve fermanber-u hazret-i padişahi ve Şehinşah hazretlerinin emrine uysal bir şekilde uyan ve ortadan kaldırılmış takımın melunlarından hepimiz nefret edenler isek de bu defa sözü geçen kötü kişileri bilinen halleriyle gördüğümüzde söz konusu melunlardan bütün ahalinin korkusu zayıflamış olup Allah'ın gölgesi [Padişah] hazretlerinin karameti parlak ve saf ve herkesin gözünde güneş gibi apaçık olarak bütün vaktimizi Padişahın şevket ve galibiyetine sarf ettiğimizin yazılması isteğimizdir diye yardım talebinde bulundukları gerçeği yüce tahtın ayağına arz edildi. Bu konuda emir, emir sahibi hazretlerindir. Bin iki yüz kırk dokuz senesinin Rebiyülahirinin on dokuzuncu günü yazılmıştır (5 Eylül 1833)." (Koçu, 1962: 2727-2728)

Osmanlı kaynaklarının yine 1830'lardaki örneklerinde benzeri vakalar karşısında kiralanan cadıcılar yahut bir diğer deyişle "cadı üstatları" görülmektedir. Makedonya Arşivi'ndeki 1836-39 yılları arasındaki üç ayrı masarîf defterinde bunların isimleri "cadıcılar" yahut "cadı üstatları" olarak geçmektedir. (Aycibin, 2008: 63) Bunlar belgelerde şu şekilde anılmaktadırlar:

"...Tikveş'den cadu def'ine gelen adamlara ta'yinat 100 guruş. ...Cadu zuhurında def'iyçün Köprülü'den celb olunan caducılara ücret 252 guruş. ...Bazı mahallarda zuhur eden cadu nam (?) men' ve def'ine âher kazadan üç def'ada celb olunan cadu üstadlarına cânib-i kazadan olarak verilen hizmet 980 guruş..." (Ursinus, 1992: 359-360)

Günümüz Türkiye Türkçesiyle:

"Tikveş'ten cadı kovmaya gelen adamlara (erzak)... Cadı ortaya çıktığında defedilmesi için Köprülü'den çağrılan cadıcılara ücret... Bazı yerlerde ortaya çıkan cadı denilen (?) engellemek ve kovmak için başka kazadan üç defa çağrılan cadı üstatlarına kaza tarafından verilen hizmet..."

Ayrıca yine Michael Ursinus'un Bulgar folklor araştırmacısı Marko Cepenkov'un bu hususla alakalı araştırmasına atfen "cadıcı" ile birlikte "vapirdzija-vapirdzii" isminin de Makedonya havalisinde vampire verilen isimlerden "vapir"den hareketle vampir avcılarına verilen bir isim olduğunu belirtmektedir. (Ursinus, 1992: 372) Bu birkaç kelime bize halk içinde ocaklı olduğu bilinen kimselerin, o işin halli için geçici bir süre için kiralandığını göstermektedir ki Tırnova vakasına da bakıldığında böyle bir usulün olduğu görülmektedir.

1800'lerin sonlarına gelindiğinde de Balkanlarda toplumsal histeriye teşne vampir inanışlarının devam ettiğini gösteren bazı kaynaklar vardır. Abdülaziz İbn Cemaleddin'in (1858-1918) *Eski Osmanlı Adetleri, Merasimleri, Tabirleri ve Davra-*

nışları adlı eseri sadece kıymetli folklor bilgilerine değil, vampir inanişinin Edirne ve Manastır'daki tesirlerine de haizdir.

Bahsi geçen kitaptan bu inanişlarla ilgili olarak verilen bilgiler şöyledir:

*“Eskiden halk arasında ‘hortlak’, ‘vampir’ adı verilen, vehim ve hayal ürünü bir cismin varlığına inanılıyordu. Bu hayalin esası ise ölenlerin ruhlarıydı. Batıl inanişe göre ölenlerin bir kısmının ruhu kötü ruhlara karışarak ve onların şekline girerek bir süre sonra kabirlerinden çıkar, şuna buna ve özellikle kendilerinden farklı yaratılıştaki olanların hanelerine gelerek onlara musallat olur, fırsat bulursa boğarlar-
mış. Bunlar siyah kılı tulum şeklinde olup gidecekleri yere kimseye sezdirmeden, yuvarlanarak giderler-
miş. Ölülerin böyle hortlak şekline girmelerinde tamamen gömüldükleri yerin etkisi olduğuna inanılır-
dı. Bazıları kötü ruhlara karışmış bile olsalar hortlak olarak ortaya çıkmaz, kabirleri içinde kalırlarmış. Eğer toprağın cinsi ve kabrin şartları hortlamalarına müsait ise kabirlerinden çıkma kuvvetini bulurlar ve istedikleri yere kadar giderlermiş. Hortlak çıkan en müsait yerler Edirne ve Manastır civarı derlermiş. Edirne’de ortaya çıkanlara oranın tabirince hortlak, Manastır’da vampir adı verilirdi. ...Bunların saldırı ve kötülüklerinden korunmak için ocaklı olarak ta-
bir edilen birtakım okuyuculara da başvurulur, on-
ların aldığı tedbirlerle kurtulmak mümkün olurmuş. Bu okuyucular kendilerince bilinen izleri takip eder, hortlağın hangi mezardan çıktığını kükürde benzer bir koku duyarak anırlarmış. Keşfedilen bu hortlak mezarına çok miktarda sönmemiş kireç ve su dö-
külür, üstüne kazıklar çakılıp, çalılarla da örtülürse hortlağın bir daha çıkmasının mümkün olmayacağı-
na inanılırdı.” (Akın, 2011: 144)*

Edirne bölgesi vampir inanışlarıyla alakalı adı sık geçen yerlerden biridir. Nitekim Mark Mazower'ın M. E. Durham'ın *Some Tribal Origins, Laws and Customs of the Balkans* adlı araştırmasına atfen aktardığı bir vaka 1872 tarihlidir. Edirne'de Müslüman bir hoca ile Hristiyan bir papaz şehri vampirlerden temizlemeyi başaramayınca "okuyup üfleyen bir Türk" çağırılmış, vampirler yok edilene kadar şehir halkını yatıştırmak mümkün olmamıştır. (Mazower, 2014: 101) Burada bahsi geçen vakada muhtemelen devreye bir "cadı" girmiş olmalıdır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde Rumi 5 Mayıs 1312 (17 Mayıs 1896) tarihli olup Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemünde yer alan bir belgede İşkodra'nın Boyiçe karyesinde ortaya çıkan ve cadı olduğunu itiraf eden Ankö adlı kadının yakalanarak vilayet merkezine getirildiği ve kendisinin orada tutulmayarak bir sene süreyle İzmir vilayetine sürüldüğü bildirilmektedir. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), 1312 (1896): 191)

16 Haziran 1904'te Selanik'e bağlı Doyran kazasında yaşanan bir cadı hadisesi, Abdülaziz İbn Cemaleddin'in aktardığı folklor hususiyetlerini doğrulamaktadır. Dönemin Doyran Kaymakamının Rumeli Vilayetleri Umumi Müfettişliğine gönderdiği bir mektupta cadı olduğuna inanılan iki kişinin mezarının açılarak cesetlerinin yakıldığı anlatılmakta ve bunu yapanların cezalandırıldığı söylenmektedir. Bahsi geçen mektubun içeriği şu şekildedir:

"Rumeli Vilayetleri Umumi Müfettişliğine; Devletlü efendim hazretleri, Doyran kazasının Köşklü ve Savcılı köylerinde, cadı diye tabir olunan hayali bir cismin ortaya çıkması dolayısıyla, bahsedilen köyler ahali tarafından yeni defnedilmiş iki cenazenin kabirlerinde yakıldıklarının haber alınması üzerine yapılan tahkikat sonucunda; bundan kırk gün önce vefat eden Ali Onbaşı ve Hanım Ali isimli kişiler güya cadı veya buradaki tabiriyle vampir olup önce halasının kızı Fatma'nın evinde gece saat

bir sıralarında süt pişirirken tenceresine kum atıldığı ve evdeki tencere ve sahanların karıştırıldığı ve bu halin beş-on gece devam ettiği gibi ölen kişinin kendi evinde de aynı durum meydana geldiğinden, bundan ölen kişilerin cadı olduklarına inanılarak mezarları açılıp yakıldıkları anlaşılmış ve yapılan bu hareket, medeniyetle ve insanlık şerefiyle izah edilemez olduğu gibi esasen hükümete malumat verilmeksizin kabirler açılıp, gömülmüş cenazelerin yakılması kanunen ceza gerektiren fiillerden olduğundan, bunu yapanlar hakkında kanuni takibat yapılmak üzere evraklarıyla adliyeye sevk edildikleri bilgilerinize arz olunur. Doyran Kaymakamı Nuri.” (Albayrak, 2009: 67)

XX. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Rumeli muhacirlerinden 1900’lerin başındaki cadı-hortlak inanışlarına dair memoratların derlenebildiğini, Osman Saygı’nın Sarıgöl (Selanik tarafında Kayalar’da) folkloru ile ilgili kıymetli makalesinden öğrenmekteyiz.

Rumeli bölgesinde bir dönemler Selanik Sancağı’na bağlı Vodina’ya bağlı bölgelerden olan Sarıgöl’deki (Kayalar) Çor ve Kırımşah köyleriyle, yine Selanik’in Ağustos kazasında bazı cadı ve cadıca anlatıları şu şekilde derlenmiştir:

“Cadılar daha çok, Sarıgöl’ün Çor ve Kırımşah köylerinde görülürmüş. Cadı; topraktan, damardan, mezardan kalkarmış, ses halinde, korkunç şekilde, kendini belli eder, tahribat yaparmış. Eve, ahıra girer, küpleri devirir, hayvanların üzerine binermiş. Telaş ve ağırlıktan hayvanlar ter içinde kalırlarmış. “Gel seni, düğüne götürüyim” diye insanı evinden alır, atının arkasına biner ve o kimseye hayli eziyet yaparmış. Sarıgöl’ün Muralar köyünden Abdurrahman ve Murad kardeşler, dededen kalma, cadılarla mücadele ederlermiş. Cadıyı toprak besliyormuş,

cesetteki kan besliyormuş. Cadılar cumartesi günleri mezarlarını terk edemezlermiş. O günde gidip cadı olanın mezarı açılırmış, kızılıcak sopası ile pelte biçimindeki cadının karnı orta yerinden yere mıhlansın, kireç dökülüp yakılırmış. Tabii bu işleri cadılar görürmüş. Sarıgöl'ün Uçana köyünden, Mehmet Bölükbaşılardan, bir Hristiyan çobanları varmış. Öldüğünde cadı olmuş. Cadı ile mücadele edilmeyince, cadı azılaşır, sömürgeci yani "Virkalak" olurmuş. Çocukları, ayaklarının altından emer öldürürmüş. Bazen insan şekline de girermiş. Bölükbaşılardan Hristiyan çobanı eve gelmiş; bakırını, kebesini, değneğini almış, "Sürgüven" yaylasındaki, koyunların yanına gitmiş ve oradaki, Ali Çambar'ın İsmail Ağa'ya: "Geldim geldim" diye seslenmiş. Çobanı köpekler tanımışlar, üzerine atlamaya başlamışlar, Valibelif tarlasının üzerine çıkınca "Kurtyesi" cadıyı yakalamış ve yemiş, gitmişler, bir bakmışlar ki çobanın yalnız yamçısı, bakır ve elbisesi kalmış. Kurtyesi'ne "üşek" de denirmiş. Üşek, aynı kurt gibi üzerinde beni olan bir çiçekmiş, otmuş. ...Birinci Cihan Harbi sıralarında Selanik'in Ağustos kazasında "Hâkime" isminde bir cadı türemiş ve bütün o ilçe halkını rahatsız etmiş. Ve Muralı Murat Ağa'yı, kasabaya çağırmışlar ve cadı öldürülmüş. Kayalarlı Uçanalı Behzat Ağa, Halis Ağa, Ağustoslu Şükrü dayılarda misafir imişler. O semtin muhtarı da Yusuf Efendi imiş. Camiden çıkan cemaat Hâkime cadının olduğu yere toplanmış. Orada, elektrik şeraresi şeklinde bir kıvılcık hareket gözüküyormuş." (Saygı, 1962: 2606)

Kitabın ilk bölümünde, vampir inancıyla alakalı folklorik ve mitolojik bilgilerin verildiği kısımda değinildiği için burada bazı meseleleri tekrarlamaya lüzum yok, ancak XX. yüzyıl iti-

barıyla Türkler arasından hortlak memoratları derlenebilmekle birlikte bunların eski dönemlere ait olması, “hortlak” yahut “cadının” artık korkuyla anılan bir varlık olmaktan çok sinema ve edebiyat unsuru olarak görülmesi hususu hatırlanmalı.

Özetle İslam inancının Türkler arasında yaygınlaşmasından sonra Kur'an-ı Kerim'deki cinlerle ilgili ayetlerin, gelenekteki bazı kabullerin dini bir dayanak bulmasına neden olması, zaman içerisinde de bu yerel inanışları kendi içerisinde dönüştürmesi, cin-peri inanışları haline gelmelerine neden olması söz konusudur. (Duvarcı, 2005: 137) Trakya, Karadeniz ve Doğu Anadolu'daki bölgeler haricinde hortlak artık “ölü kılığına girmiş cin”dir. (Cinlerin kılık değiştirebilme motifi için bkz. eş-Sibli, 1972: 32-33; Scognamilo vd., 2003: 144) Bu bölgelerde de inanış artık bu yönde seyretmektedir. Zaten cinler doğaüstü varlıklar içerisinde özel bir grup olarak zikredilseler de zaman içerisinde mensup oldukları gelenek çerçevesinde bütün olağanüstü varlıkların genel adı hâline dönüşmüştür. (Çobanoğlu, 2003: 83) Bir sonraki bölümde günümüzde Balkanlarda vampir inancının ne şekilde sürdüğüne ve tarihteki yerlerine değinilecektir.

Nitekim halk bilim alanında önemli çalışmalarıyla tanınan Özkul Çobanoğlu'nun şu tespiti, Türk halk inançlarındaki dönüşümü tafsilatıyla aktarmaktadır:

“(Türk halk kültüründe varlığına inanılan olağanüstü yaratıkların) Muhtemelen geçmişteki işlevleri ve kökenleri itibariyle birbirinden tamamen farklı varlıklar iken günümüzde bir yandan gelenek çevreleri daralıp yerelleşirken diğer yandan da işlevleri daralarak neredeyse hepsi aynı varlığın yerel varyantlarına dönüşmüş gibidirler. Türk sosyo-kültürel yapısı içinde Cumhuriyet'in düzenli ve yaygın eğitiminin neticesinde oluşan aydınlanmaya paralel epistemik cemaat değişimlerinin getirdiği yenilenmenin din alanında da, sanıldı-

ğının aksine kitaba bağlı dinin veya resmi dinin, halk dininin pek çok unsurunu ortadan kaldırdığı gözlemlenmektedir. Bir başka ifadeyle Cumhuriyet ile birlikte Ortodoks İslam'a ait bilgilerin geniş halk kitleleri arasındaki yayılımı, eğitim ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla, din eğitiminin standardizasyonunun yükselmesiyle, "hurafe" olarak nitelendirilen ve başta din görevlilerinin hışmına uğrayan halk dini ve halk inançlarının gelenek çevresinin daraldığı rahatlıkla gözlenebilir. Öte yandan meydana gelen boşluğun Ortodoks İslam'ın onayladığı inançlarla doldurduğu görülmektedir. Nitekim Kur'an'ın onayladığı "cin" ve "cinliler" inancının daha önce pek çok çeşitliliğe ve işlevselliğe sahip olağanüstü varlıkların yerini alarak yayıldığı kanaatindeyiz. ...Cin geleneğiyle hiçbir ilişkisi olmayan "al karısı" veya "al basması" adlı varlığın bile çok büyük ölçüde "cin geleneği" içinde asimile edilmekte olduğu görülmektedir. Kısaca toparlayacak olursak, Ortodoks İslam'ın kabul ettiği inançlarla, heterodoks olarak da nitelendirilen halk inançları arasında bir merkezkaç ilişki vardır ve bu ilişkiden cin geleneği, diğer olağanüstü varlıkları ya asimile ederek ya da onların yerini alarak her geçen gün gelenek çevresini genişletmektedir." (Çobanoğlu, 2003: 131)

Nitekim günümüzde Trakya bölgesinde "kan emen" varlık motifi, yerini, artık "hayalet gelin" yahut "ölü gelin" motifine bırakmıştır. Söz konusu motifle ilgili derlemelere bu çalışmanın kaleme alındığı esnada Edirne'de Trakya Üniversitesi'nde Berk Demiroğlu tarafından halk bilim alanında hazırlanan "Yakın Tarihteki Trakya'da Doğaüstü Varlıklara Olan İnanç Sistemi ve Korku Hikayeleri" adlı bitirme tezi çalışmasında yer verilmiştir.

AVRUPA'DA VAMPİR AVI VE KALINTILARI

“-Hortlakların nasıl yok edildiklerine dair yazılı olan kısım Drakula tarafından koparıldığı için maalesef okuyamamıştım. Bu hususta bizi tenvir eder misiniz?

-Bir hortlağı hakiki olarak öldürebilmek için kalbinden geçip toprağa saplanan uzun bir kazıkla yere çakmak, sonra da başını kesip ağzına sarımsak doldurmak lazımdır. Ruhunun sükûna kavuşmasını temin için maalesef Şadan Hanım'a da aynı şeyi yapmamız lazım!”

Drakula İstanbul'da, 1953

Önceki bölümlerde bahsi geçen tarihi kaynakların “eski inanışlar” olarak değerlendirilmesine rağmen vampirlere yer veremelerinin nedeni, bu habis mahlûkların varlıklarına yönelik inanıştan ziyade bu inanıştan kaynaklı toplumsalkrizlerle alakalıdır.

Herhangi bir yerde kontrolsüz nüfus hareketine, sosyal çalkantılara neden olan, gaileler açan “batıl inançlar” resmi evrakta kayda geçirilmişlerdir. Bu türden bir hadise elbette her yerde acayip görülür ve dikkatlerden kaçmaz. Misal 2002-2003 yılları arasında Güneydoğu Afrika'da bulunan Malavi, bölgesel vampir inançlarıyla hem ülke hem de dünya gündeminde yer bulabilmiştir. Ülkede insanlara saldıran vampirlerle ilgili söylentiler nedeniyle ahali ayaklanmış, takribi üç hafta boyunca vampir olduğunu iddia ettikleri bir kişiyi döverek öldürmüş, üç rahibi de linç etmeye kalkışmış, bu mahlûkların devlet tarafından gönderildiklerini iddia ederek onların karargâhı olduklarını iddia ettikleri bir yardım kuruluşunun kampını da yağmalamışlardır. (Milliyet, 2003: 3)

Bu türden sayıca fazla ve meşhur olay örneği, beyaz perdeden sanal dünyaya dek vampir kültürüyle müsemma Balkanlarda görülmüştür. Romanya vampir inanışlarına dair şu kayıt pek çok korku filminin klişe “köylülerin baskını” sahnelerinden farksızdır:

“Piskopos Hazretlerine bu raporu iletmek zorundayım, çünkü cemaatimin bir kısmı kötü alışkanlıklar edindi; ne zaman birinin gönlü veya zihni takatten kesilse, bir rahibe veya başrahibe haber vermeden önce gidip sarhoş oluyor, sonra da çapalara, kazma ve küreklere sarılıp kilise mezarlığına dalıp, insanların yaşamını tehdit eden hayaletler olduklarını söyleyerek ölüleri topraktan çıkarıyorlar. Kilise mezarlıklarını delik deşik ederek ölüleri mezarlarından alıyorlar... Peder Matei, Valcea’ya bağlı Plasii de Jos (Romanya, o dönemde Macaristan Krallığı) köyü rahibi, 1837” (Griua, 2010: 70)

Batı ölçeğinde “resmi kayıtlara geçmiş ilk vampir salgının” yaşandığı yer Hırvatistan’dır. 1672’de İstria Yarımadası’nda Tinjan yakınlarındaki Kringa köyünden Giure Grando’nun hortladığına ve birçok ölümden sorumlu olduğuna inanılmıştır. Jure Grando Aliloviç adıyla da zikredilen bu şahıs 1579 – 1656 yılları arasında yaşamış, hortladıktan sonra bölge folkloruna binaen “strigoi”, “štrigon” veya “štrigun” olarak tanımlanmıştır. Hastalık nedeniyle 1656’da ölmüş ancak efsaneye göre bir vampir (strigon) olarak geceleri mezarından çıkmaya başlayarak 1672’de başı kesilene dek köyünde terör estirmiştir. Grando’nun kızı Ana ile oğlu Nikola Aliloviç, babalarının karanlık şöhretinden ötürü genç yaşta İstria’dan kaçarak İtalya’nın Volterra bölgesine yerleşmek zorunda kalmışlardır. Efsaneye göre Jule ölümünden 16 yıl sonra hortlayarak köyüne dehşet saçmaya başlamıştır. Buna göre 16 yıl evvel (1654’te) Jure’u defnetmiş olan rahip, geceleri birilerinin köydeki evlerin kapılarını çaldığını, kapısı çalınan kişinin de birkaç gün içerisinde öldüğünü keşfeder. Bu şekilde ölen birkaç kişi söz konusudur. Jure dul eşine yatak odasında görünerek ona saldırır. Ölü adamın gülmüşüğü ve nefes nefese kalmışçasına solduğu tarif edilmektedir. Rahip Giorgio sonunda vampirle yüz yüze geldiğinde ona haç göstererek vampiri kovar. Peşine düşmeye cesaret edebilen

köylüler Miho Radetic adlı birinin önderliğinde vampiri kovalayarak kalbini (Sırp folklorundaki gibi) alıçtan²⁷ (akdiken) bir kazıkla delerek öldürmeye çalışırlar ancak sopa göğsüne işlemez, başarısız olurlar. Bir gece sonra dokuz kişi haçlar, lambalar ve yine alıçtan kazıklarla mezarlığa gelirler. Jure'un tabutunu çıkardıklarında cesedin yüzünde bir gülümseme hiç bozulmamış bir vaziyette yattığını görürler. Rahip Giorgio yeniden dua ederek ölüyü kazıklamayı dener ama başarısız olur. Bazı şeytan çıkarma (egzorsizm) dualarından sonra köylülerden Stipan Milasic bir testere ile cesedin kafasını koparır. Rivayete göre testere derisine saplanınca vampir çılgın atar ve kesikten kan akmaya başlar. İnanişâ binaen kafası kesilince hortlaklığı sona erer. Carniolalı (Kranjska) Sloven bilim adamı Janez Vajkard Valvasor (1641-1693), Jure Grando Aliloviç'in yaşamı ve yaptıkları hakkında, *Carniola Dukalığının Zaferi* (The Glory of the Duchy of Carniola- Die Ehre deß Hertzogthums Crain- Slava vojvodine Kranjske, Nuremberg 1689) adlı kapsamlı eserinde Krin-ga'ya seyahatlerinden bahsettiği kısımda yer vermiştir. Vampir salgınlarıyla alakalı ilk belgelerden sayılan Grando'nun hikâyesi, daha detaylı ve hikâyeyi hayli ilginç hale getiren detaylarla Erasmus Francisci ve Johann Joseph von Goerres'in yazdığı İlahi Mistik, Tabiat ve Şeytanî (La mystique divine, naturelle, et diabolique, Paris 1855) adlı eserde yer almıştır. Bugün olayların yaşandığı anlatılan köyde efsaneyle ilgili bilgi veren bir levha bulunmaktadır. (Bane, 2010: 85; "Croatian Dracula", 2006; "Giorgio (Jurej) Grando", 2015)

Romanya'nın meşhur Drakula'sı haricinde batı gündemini hayli sarsan ve uzun seneler üzerinde tartışılan iki Balkan vampiri özellikle literatüre girmiş, tarihi vesikalar haricinde konuyla ilgili pek çok eserde yer bulabilmiştir: Sırp topraklarından çıkma köylü Petar Blagojevich ile Hajduk (haydut) Arnaut Pavle. Sırp köyleri arasında patlak veren bu vampirlik vakaları, Belg-

²⁷ Alıç yahut ağacının Sırp folklorunda önemli yeri vardır. Vampirler, cadılar ve hastalıkları temsilen kötü ruhlara karşı mücadelede (tıpkı sarımsak gibi) pop ler bir si ahtır. Hortlağın kalbine saplanacak kazıklar bu ağaçtan yapılır. (Stevanovic vd., 2014: 247; Bane, 2010: 146)

rad ve havalisinin bir dönem Avusturya İmparatorluğu'na bağlı kaldığı senelerde yaşanmıştır. (Yaltırık, 2016a) Bilindiği gibi 1699 Karlofça Antlaşması'nın ardından değişen Osmanlı sınırı 1718 Temmuz'unda imzalanan Pasarofça Antlaşması ile bir kere daha değişmiştir. Bütün Banat (Temeşvar, Tamışvar) bölgesiyle birlikte Eflak'ın Oltu (Oltenia) ırmağına kadar uzanan ve Küçük Eflak denilen batı yarısı, Sırbistan'ın Belgrad dâhil kuzey bölgeleri ve Kuzey Bosna tamamen Avusturya İmparatorluğu'na bırakılmıştır. (Özcan, 2007: 180) Belgrad ve civarı 1739'daki Belgrad Antlaşması neticesinde tekrardan Osmanlı hâkimiyetine girene kadar Avusturya'ya bağlı kalmıştır. (Jorga, 2005: 364) Sırbistan ve Eflak'ın bir kısmının Avusturya'ya dâhil olmasıyla, bu bölgede bırakılan askerlerin yerleşik halkın mezar açma ve ceset yakma gibi ilginç adetlerle tanık olmaları da bu şekilde gerçekleşmiştir. (Beresford, 2014: 97)

Birkaç bölgede görülen önceki bölümlerde bahsedilen türden bir toplumsal histeri, Avusturya hükümetinin vampir söylentileriyle alakalı olarak bir müfettişi görevlendirmesine yol açmıştır. 21 Temmuz 1725 tarihinde resmi gazetelerinde yayınlanan rapora göre ölü Peter Plogojowitz adlı kişi sekiz kişiye saldırmakla suçlanmış, mezarı açıldığında cesedinin bozulmadığı, saçlarının ve tırnaklarının uzamaya devam ettiği görülünce kalbine kazık çakılarak yakılmış, bu hadiseden sonra köylere gönderilen din adamları da şüpheli gördükleri cesetlerin kafasını kestirip yakmaya başlamıştır. 1732'den itibaren Batı Avrupa'nın pek çok yerinde akademik çevreler tarafından, meseleye dönemin aydınlanmacı düşünce ortamında sorgulayıcı yaklaşılmış, ancak bu tür resmi raporlar çoğaldıkça bu batıl itikadın inananları ve savunucuları da artmıştır. Bunun üzerine Avusturya İmparatoriçesi Maria Theresia, kazıklama, kafa kopartma ve yakma gibi gelenekleri bir fermanla yasaklayarak vampirlerden şikâyetçi olanların kiliseye değil önce laik kolluk güçlerine başvurmalarını emretmiştir. 1740'ta Papa seçilen XIV. Benedictus da bu tür batıl inanışlara kafayı takan rahiplerin görevden alınmalarını piskoposlara önermiştir. (Tulga, 2010: 61)

Jean-Baptiste de Boyer Argens'in 1738 tarihli *Lettres Juives* (Yahudi Mektupları) adlı eserinde dehşetli Peter Plogojowitz vakası şu şekilde anlatılmaktadır:

“Macaristan’ın bu kısmında bir vampirizm vakasıyla daha yeni karşılaştık. Belgrad mahkemesinden iki görevli, imparatorun birliklerinden olup bitenlere görgü tanıklığı eden bir subayla birlikte, belirtilen yerlere gidip olayı usule uygun olarak doğruladı. Eylül ayının başlarında Graditz’den (Veliko Gradište) üç fersah uzaktaki Kisilova (Kisiljevo) köyünde altmış iki yaşındaki bir adam öldü. Gömüldükten üç gün sonra gece oğluna görünüp yiyecek bir şey istemiş; oğlu yemek verince ortadan kaybolmuş. Ertesi gün oğlu olanları komşulara anlatmış. Babası o gece görünmemiş ama ertesi gece gelip yine yiyecek istemiş. Çocuğun yemeği verip vermediği bilinmiyor, tek bilinen, ertesi gün yatağında ölü bulunduğu. Aynı gün, köyden beş altı kişi aniden hastalandı ve birkaç gün içinde art arda öldü. Subay ya da imparatorun temsilcisi, durumdan haberdar olunca Belgrad mahkemesine pusula gönderdi. Mahkeme bunun üzerine meseleyi incelemesi için köye bu iki subayla birlikte bir de cellat yolladı. Bize olayı aktaran imparatorluk görevlisi, bunca sık duyduğu bir duruma tanıklık etmek üzere Graditz’den ayrılıp köye gitti. Altı haftalık ölümlerin mezarları açıldı. Sıra yaşlı adamın kine geldiğinde, onu gözleri açık buldular. Teni, nefes almaktan yana bir derdi yokmuş gibi taze renkli, ama bedeni ölü gibi hareketsizdi; bundan dolayı adamın besbelli bir vampir olduğu sonucuna vardılar. Cellat cesedin kalbine kazık sapladı; sonra odun yığıp cesedi geriye sırf külleri kalın-

caya dek yaktılar. Adamın oğlunun ve diğerlerinin cesetlerinde vampirizm işaretlerine rastlanmadı...”
(Frayling, 2009: 95-96)

Petar Blagojevich vakasından iki yıl sonra gerçekleştiği ifade edilen ancak resmi belgelere ondan daha evvel geçen bir diğer vampirlik vakası da Sırp topraklarındaki Trstenik'e bağlı Med-veda köyünde yaşanmıştır. 1727 baharında Avusturya ordusunda görev yapmış olan Hajduk²⁸ Arnaut Pavle köyüne dönmüş, kendine bir ev ve arazi alıp bölgedeki çiftçilerden birinin kızı olan Nina ile nişanlanmıştır. Bu noktadan sonra yaşananlar herhangi bir korku öyküsünü yahut filmini aratmamaktadır. Nina nişanlanmasından itibaren fark eder ki eski hajduk başına bir felaket geleceği mişçesine sürekli durgundur ve ruhunun bunaldığını söylemektedir. Nedenini Arnaut'a defalarca sorsa da önce bir yanıt alamaz. Şikâyetleri ve ısrarları sonucunda eski hajduk orduda görev yaptığı senelerde, Osmanlı topraklarında yaşadığı garip bir serüveni anlatarak kendisini zamansız bir ölüm korkusunun sardığını anlatır. Kosova yakınlarında kendisine bir vampirin musallat olduğunu, ıstıraptan kurtulmak için vampirin mezarını arayarak öcünü aldığını, ölünün toprağından yedikten sonra kendisini vampirin kanına buladığını söyler. Kendisi yine de ölüm korkusundan kurtulamayarak görevinden ayrılarak köyüne dönmüş, bir süreliğine hiçbir zararlı etki yaşamadığından kurtulduğunu varsaymıştır. Ta ki bir gün bir yük arabasından (bazı yerlerde [Edirne'de vs.] hâlâ talika derler) düşüp yaralanana dek. Evine taşınıp yatağına yatırılan Arnaut kısa bir süre sonra hayli acı çekerek vefat eder. Kilisenin mezarlığına gömülmesinden bir ay sonra geceleri köyün civarında dolanırken görüldüğü söylentileri yayılmaya başlar. Birçok insan kendilerine görüldüğünü, kendilerini rahatsız ettiğini, onu gördükten sonra kendilerini hayli yorgun hissedip güçten kuvvetten kesildiklerini anlatmaktadır. Bu insanlardan dördü ölünce kısa sürede bölgede bir panik başlar. Gece ol-

²⁸ Hayduk veya haydut. Balkan havalisinin eskıyaları olan hayduklar yeri geldiğinde ordularda da yer almışlardır.

duğu zaman insanlar Hajduk Arnaut Pavle'ye yakalanmamak için evlerinden dışarıya çıkmamaya başlarlar ancak bu sefer de hortlağın kapalı pencerelerden ve duvarlardan geçebildiğine dair söylentiler dolaşmaktadır. Şikâyetler üzerine gerçekten ölüp ölmediğini anlamak için mezarını kontrol etmek üzere iki memur, Belgrad'dan subaylar ve iki ordu cerrahı bölgeye gönderilir. Kilise zangocunun rehberliğinde mezarı açtıklarında hajdukun cesedinin çürümediğini, ağzından ve kulaklarından taze kan aktığını, tabutun içinin kanla kaplanmış olduğunu, tırnaklarının uzamış olduğunu fark ederler. Mezarı açanlar sonradan cesedin üzerine sarımsak serpip kalbine akağaçtan kazık çakarlar (bu olayı aktarırken acı bir çığlık attıklarını iddia ederler), cesedi yaktıktan sonra küllerini Morava nehrine dökerler. Ardından vampirin saldırıları neticesinde ölen dört kişinin daha mezarı açılır, cesetler kazıklandıktan sonra yakılırlar. Ancak kâbus dolu olaylar sona ermez. Hajduk Pavle'nin insanların yanı sıra hayvanlara da musallat olduğu, onların kanını içtiği, bu hayvanları yiyen on yedi köylünün üç ay içerisinde hayatını kaybettiklerine dair söylentiler dolaşmaya başlar. Köydeki askerlerden birinin kızına ölen köylülerden birinin musallat olarak boğmaya çalıştığı, akabinde kızın birkaç gün içinde hayatını kaybettiği de dolaşan rivayetler arasında yerini alır. 1732'de bölgede karışıklık çıkması üzerine gönderilen görevliler tüm mezarları açmış, olaya ilişkin resmi bir rapor hazırlanmıştır. Cesedi vampirlik alametlerine (çürümenin durmuş olması, hâlâ akışkan ve sıcak kan, bozulmamış iç organlar) sahip on üç kişinin bulunduğu yazılan raporda, daha sonra bu şahısların başlarının kesilip bedenleriyle birlikte yakılarak Morava Nehri'ne atıldığı kaydedilmiştir. (Pasin, 2013: 251-254)

Romanya'da Transilvanya bölgesinde bulunan maden kasabası Kapnick'teki Dorothea Pihsin Vakası da 1753'te kayıtlara geçmiştir. O yılın ilk birkaç haftasında beş madencinin ölmesi ve madencilerden birinin cesedinden kan yerine su gibi bir sıvının çıkması, 1752'nin sonlarında ölmüş iki kadın Anna Tonner

ile Dorothea Pihsin'in vampirliğiyle bağdaştırılmıştır. 20 Şubat 1753'te her ikisinin de mezarı açıldığında, Anna Toner'in 105 gündür toprakta olduğundan çürümüş halde bulunmuş ancak Dorothea Pihsin'in 129 gündür gömülü olan cesedi daha iyi korunmuş olarak bulunmuştur. Pihsin'in çürümemiş bedeni bölgenin celladı tarafından kabrinden çıkarılarak kasabanın darağacı altında yakılmış, Tonner'in bedeni ise yeniden defnedilmiştir. (Krauter, 2009: 244-254)

Avrupa'daki vampir inancının izleri sadece tarihi kayıtlarda rastlanan folklor anekdotlarında takip edilmemektedir. Bazı arkeolojik buluntular da bu inancın görüldüğü bölgeler ve folklorik bilgileri desteklemektedir. 2012'de Bulgaristan'ın Karadeniz kıyısında bulunmakta olan Sozopol (Süzebolü) şehrinde, kalbine demirden bir kazık saplanmış halde bulunan iskelet buluntusu bunlardan biridir. Buluntu ile ilgili olarak da Milli Tarih Müze Başkanı tarihçi Bozhidar Dimitrov, Orta Çağ'daki vampir zannedilip kalbine kazık çakılarak gömülmüş birisi olduğunu düşündüklerini söylemiş, Bulgaristan'da buna benzer şekilde 100'e yakın vampir ritüeliyle gömülmüş iskelet buluntularının olduğundan bahsetmiştir. (Yaltırık, 2016b)

Buluntunun ortaya çıkarılmasıyla önceki bölümleri okuyanların veya Balkanlardaki kanlı efsaneleri bilenlerin şaşırmadığı bir etkiye neden olmuştur. Bölgedeki yerel bir efsaneye atfen Bulgar ahali bu kişinin Sozopol kalesinin eski hâkimlerinden Krivich (yahut Krivitsa) adlı birine ait olduğuna inanmaya başlamıştır. İster Balkanlarda olsun ister Anadolu'da, yaşarken kötülük yaptığına inanılan insanların mezarda huzur bulamamaları geri dönmesi şeklinde tezahür eden, Vlad Drakula'dan bahseden Rus kaynaklarınca da- zalimliğinden ziyade din değiştirdiği için- mezarında huzur bulamadığı şeklinde ima edilen "hortlama"ya dair inanış burada da kendisini göstermiştir. Ahali arasındaki inanışa göre Sozopol hâkimi Krivich zalim bir kişi olduğundan öldükten sonra mezarından kalkıp ölümlülere musallat olmaması için göğsüne demir bir kazık saplanmış ve buluntu ona aittir. (Yaltırık, 2016b)

İtalya'nın Venedik şehrinde Ortaçağ'da vebadan ölenlerin gömüldüğü bir toplu mezar kazıldığında ağzında tuğla bulunan bir kadın iskeleti bulunmuş, o dönemdeki insanların veba hastalığını engellemek için böyle bir uygulamaya inandıkları düşünülmüştür. (Hürriyet, 2009)

2013 ile 2016 arasında Polonya'nın çeşitli bölgelerinde ortaya çıkarılan "vampir mezarları" hem çeşitlilik hem de bir batıl inanışın farklı uygulama alanları göstermesi açısından dikkat çekici örnekler içermektedir. Polonya'nın güneyindeki Gliwice kasabasında, bir yol yapım çalışması esnasında başları vücutlarından ayrılıp bacalarının üzerine yerleştirilmiş cesetlerden oluşma bir mezarlık ortaya çıkarılmıştır. (Radikal, 2013) Yine Polonya'da, Drawsko bölgesinde boğaz kısmına yahut gövdenin hemen altına yerleştirilmiş oraklar, vücut kalkmasın diye üzerlerine ağır taşlar bırakılmış bulunan iskeletlere rastlanmıştır. Aynı şekilde Kaldus bölgesinde, en erken mezarların M.S. 10. yüzyıla tarihlendirildiği Culmen mezarlığında kimisinin başları kesilmiş, kimisinin üzerine ağır taşlar bırakılmış 14 iskelet bulunmuştur. (Arslan, 2016) Dikkatli okuyucu hem bu bölümün başlarında dikkat çeken "kafa kesme" motifini (farklı dönem ve bölgelerden derlenen memoralarda, ayrıca Ebussuud Efendi'nin fetvasında) hem de Evliya Çelebi'nin bu inanışın "Leh" (Polonya) taraflarında da görülmesinden bahsettiğini anımsayacaktır.

Vampir öldürme ritüelinin görülebildiği mezarlardan biri de ABD'de Connecticut eyaletinde 1990 yılında ortaya çıkarılmıştır. ABD'li folklorist Dr. Michael Bell tarafından konuyla ilgili olarak New England-Connecticut bölgelerinde 1793-1892 arasında 20 mezar vakası görüldüğü, 1890'larda da bir "vampir histerisi" vakasının kayda geçtiği belirtilmiştir. ("The Great New England", "New England Vampirleri" olarak bilinen bu vakanın Stoker'ın ilham kaynaklarından olduğu bilinmektedir. (Bell, 2006: 124-140)

Vampir inanışı bazı bölgelerde hâlâ adli vakalarda ve resmi kayıtlarda kendine yer bulabilmektedir. Burada da Afrika'daki

Malavi gibi birkaç örnek dışında en ön plana çıkan bölgeler yine Balkan ülkeleridir. Romanya'da Marotinu de Sus köyünde, Aralık 2003'te bir kaza sonucu vefat eden Petre Toma adlı bir adamın mezarının açılması bunlardan biridir. Ruhunun huzura kavuşmadığı iddia edilerek köy sakinlerinin şikâyeti ve Toma'nın kız kardeşinin gelininin hastalanması üzerine tüm akrabalarının kanını emeceğini iddia edilmesi nedeniyle mezar izinsiz olarak açılmıştır. Gece yarısından sonra altı erkek köyün dışındaki mezarlığa girerek Toma'nın mezarını açtıktan sonra tırmıkla cesedin göğsünü yarıp kalbini çıkarmış, cesedin üzerine sarımsak parçaları serptikten sonra mezarı kapatmışlardır. Ardından Toma'nın kalbini yakıp küllerini bir suya karıştırıp hastalanan kadına içirmişlerdir. Aradan bir yıl geçtikten sonra sokaklarda "kadın iyileşti, iyi bir şey yaptılar" türünden söylen-tiler yayılınca Petre Toma'nın kızı olayı öğrenip şikâyetçi olmuş, ancak mezarı açanlar altışar yıl ceza almalarına rağmen işle-dikleri fiilin halk inanışları nedeniyle gerçekleştirilmesinden ötürü bu ceza uygulanmamıştır. (Hürriyet, 2005) Yine aynı ül-kede Medgidia'da (Mecidiye), 2008'de vefat eden Gülten Memedali'nin mezarının açılması yerel basına yansımıştır. (Adevarul.ro, 2009)

Sırp vampirleri ise tıpkı XIX. yüzyıl başlarında olduğu gibi dünya gündeminin ilgisini üzerlerine çekmeyi XXI. yüzyılda da sürdürmüşlerdir. "Sırbistan'ın En Ünlü Vampiri" olarak nitelendirilen meşhur Sava Savanoviç vakası bunlardan biridir. Daha sonra edebiyat ve sinema uyarlamalarına da konu olan XIX. yüzyılda Zarožje köyünde geçmekte olan bir vampir hikâyesi, vampirlerden kaynaklı toplu histerinin Balkanlarda hâlen etkili olduğunu göstermektedir. (Yaltırık, 2016b) 2012'de Sırbistan'da Sırp Bölgesel Konseyi, vampir olduğuna inanılan Sava Savanoviç'in değirmeninin yıkılması nedeniyle geri dönebileceğini söyleyerek Zarožje köyü ahalisini uyarıp, evlerine sarımsak asmalarını istemiş bölgenin belediye başkanı da ahaliye evlerini kutsal haçlarla donatmalarını söylemiştir. Vampirin

evinin harap olduğu gerekçesiyle yeni bir yer arayışında olup kanlarını içtiği kimseleri parçalayıp değirmende öğütmek için yeni insan avına çıktığına dair bir söylentinin yayılmasının yetkilileri resmi elden uyarılar yapmaya sevk ettiği iddia edilmiştir. (Radikal, 2006)

3 Mart 2007 tarihinde de Sırbistan'da yaşanan bir başka "kazıklama" vakası dünya gündemine oturacaktır. "Sırp kasabı" lakaplı sabık Sırp diktatörü Slobodan Miloseviç'in yeniden dirileceğine inanan Miroslav Miloseviç adındaki bir şahıs, arkadaşıyla birlikte gece saat 1 sularında diktatörün Sırbistan'da başkent Belgrad'ın yakınlarındaki Pozarevac köyünde bulunan mezarına girmiştir. Mezarın taştan lahit kapağını açarak tabut üzerinden kalbin olduğu yere bir metre boyunda, Sırp halk inançlarındaki gibi alıçtan (akdiken) bir kazık çakmıştır. Arkadaşıyla birlikte eyleminden sonra polise teslim olan bu şahıs, diktatörün yeniden dirilmesine engel olacağını inandığını düşünerek bu saldırıyı yaptığını söylemiştir. (Habertürk, 2007) Hadiseyle ilgili enteresan bir anekdot daha vardır. Polis karakolunu gece saat 2'ye doğru köyün mezarlığından cep telefonu ile arayan genç, Miloseviç'in mezarının içinde bulunduğunu, diktatörün kabrinden geri kalkmaması için tabutuna kazık çaktığını, teslim olmak istediğini söyler. Köydeki polislerin ilk uyarısı sabık diktatörün elinin onu mezara çekmemesi için dikkatli olmasını istemeleri olur. (Beresford, 2014: 152)

Avrupa'da görülen türdeki bir devamlılık bir önceki bölümde bahsedildiği ve Seçkin Sarpkaya'nın ilk kısmında yer verdiği günümüz folklor derlemelerinde görülebileceği gibi Türkiye'de önce hayalet ardından cin tasavvuruna dönüşmüştür. Osmanlı kaynaklarındaki "ervah-ı habise" türündeki yaklaşım dahi çeşitli sunumlarda ve sohbetlerde gözlemlendiğim kadarıyla Türkiye'deki insanlara hayli yabancı gelmektedir. Tarihi malzemenin ve folklor malzemesinin yeniden değerlendirilmesi, bunların ışığında üretilecek edebi eserler, bilgisayar oyunları ve filmler aracılığıyla

tüketilebilir hale getirilmesi, mümkünse popülerleşmesi gerçekleşinceye dek Osmanlı Balkanlarının halk inançlarına yaklaşım yabancı kalmaya devam edecek gibi görünmektedir.

TÜRK EDEBİYATINDA VAMPIRLER

“Tam iki yüz yıldan beri bu canavar, insan kanı emiyor... Tam iki yüz yıldan beri sayısız masuma tatlı tatlı sokulup onlara kendi mel’un vasfını aşıladı... Eğer tam gün batarken yatak odandaki ocağın büyük ayna taşını kaldırırsan, oradaki pencereden bu menfur hortlakla dostlarının işledikleri tüyler ürpertici işlemlere şahit olabilirsin...”

Kerime Nadir, **Dehşet Gecesi**, 1958

“Oğlum, Afif... Sen gerçek bir İstanbullusun... Eğer Rumelili olsaydın, eğer Trabzon ve çevresindeki (folklor) dediğiniz hikâyelerle uğraşsaydın hatta bugün Rumeli’nin Üsküp ve çevresindeki yerlerinden gelmiş insanlarla bu konuda görüşebilseydin hortlak ya da cadı kelimesi hakkında, hiç olmazsa “İnsanların ilkel inançları tarihine” hediye edecek bazı bilgilerin olurdu. Ve anlardın ki, hele hortlaklara dikkat et cadı sözcüğü bu konuda yanlış olarak kullanılır ve asıl içinde bulunduğumuz olayın kaynağı olduğuna emin olduğum Rumeli insanların verdiği genel anlamı ile vampirlere karşı koymak için “cadıcı”, “hortlakçı” adı altında bir topluluğun varlığını bilirdin...”

Ali Rıza Seyfi, **Kazıklı Voyvoda**, 1928

Hâlâ üzerinde konuşulan bir mesele olan “Türk fantastik edebiyatı”nın ilgi görüp görmemesi tartışmaları, korku edebiyatını da kapsamaktadır. Bu tartışmaların nedeni (en azından günümüze dek) Türk korku edebiyatı adına gerçekleştirilen çalışmaların az sayıda oluşuyla ilgilidir. Türk korku edebiyatının uzun seneler atıl kalması ise tür ve kaynak çeşitliliğine rağmen edebiyattaki toplumcu gerçekçi anlayışın uzun dönemler etkin olmasıyla alakalıdır. (Scognamillo, 2014: 17) Bazı denemelere (bir kısmı uyarlama da olsa) ve bazı meddah öykülerinin ve

halk hikâyelerinin basılı versiyonlarının (Seyfizülyezen Hikâyesi, Seyfûlmülk, Şahmeran vb.) çok satması gibi hususlara rağmen bu anlayış pek kırılamamıştır. (Yaltırık, 2010: 20)

Modern Türk edebiyatının tarihi seyrine baktığımızda Namık Kemal'in Divan Edebiyatı dünyasını gerçek dışı olarak nitelendirip Divan şiirlerini okurken kendisini gulyabaniler âleminde hissettiğini söylemesi (Toyman, 2006: 10) bu bakış açısının yansımalarından biridir. Örneğin Türk fantastik edebiyatının ilk örneği olarak kabul edilen Giritli Ali Aziz Efendi'nin *Muhayyelât*'ına yönelik yorumlar, fantastik edebiyata bakış açıları'nın özeti mahiyetindedir.

Tanzimat döneminin yazarları tarafından *Muhayyelât*'ın tamamen terk edilmesi gereken ve gerçek dışı olarak nitelendirilerek alaya alındığı bilinmektedir. (Esen, 2006: 5) Yine aynı eseri Ahmet Mithat Efendi'nin hiciv amacıyla cinleri ve perileri varlığı bildirilmiş şekilde kabul edilmiş olarak nitelemesi, (Koç, 2013: 1117) Namık Kemal'in bir sanat eserinin gerçeklerden çok uzak olmamasını savunan görüşünden de anlaşılacağı üzerine Tanzimat yazarları tarafından *Muhayyelât* pek kabul görmemiştir. Şemseddin Sami, Ahmet Mithat Efendi, Mizancı Murad, Nâbizâde Nâzım ve Sâmî Paşazâde Sezai gibi pek çok Tanzimat dönemi sanatçısı, gerçekliğe aykırı, gerçek dışı ve doğaüstü olayları defedilmesi gereken bir hastalık olarak nitelendirmişlerdir. Klasik edebiyatı savunan Muallim Naci dahi *Muhayyelât*'ın fantastik unsurlarla dolu olmasını bir kusur olarak görmüştür. Söz konusu eser Tanzimat döneminin olağanüstüye karşı savaşına tezat bir kurguya sahip olması nedeniyle dikkat çekici bir örnektir. (Toyman, 2006: 10-11)

Anadolu Korku Öyküleri adlı öykü seçkilerinin yazarlarından ve Gerisi Hikâye adlı podcast/yayın serisinin hazırlayıcılarından Galip Dursun, Türkiye'de korku edebiyatına yönelik bakış açısını ve ne zaman kıpırdanmaya başladığını bir röportajında şu şekilde özetlemektedir:

“Korku türünün özellikle edebiyatçılar tarafından gereken ilgiyi görmemesine bağlıyorum. Polisiyenin, fantastiğin, bilim kurgunun başına gelen şey korkunun da başına gelmiş ve ucuz bir alt tür gibi ele alınmış uzun zaman boyunca. Uzun zaman boyunca kendi kendimizi kısıtlamış, hayal gücümüzü hadım etmeye çalışmışız diye düşünüyorum. Anlatılan hikâyeleri koca karı masalları gibi, hurafeler gibi ele alarak bir türün gelişmesi engellenmiş. Psikolojik gerilim gibi eserler ise kendilerini göstermekten bile çekinmişler. Türkiye’de korkunun kendi başına bir tür olarak ortaya çıkma gayreti ve atılımı (internetin sunduğu imkânlarla birlikte) 90lardan, 2000’lerden sonrasına denk geliyor, bence. Daha öncesinde yeraltı edebiyatının kapsadığı, ötekileşmiş bir tür. Yerli korku için sadece anlatılagelmiş doğaüstü köy hikâyeleri değil şehirlerde de malzeme var. Hem geçmişte hem günümüzde her alanda, gözüümüzün görebileceği her yerde bir korku hikâyesi görmek yakalamak mümkün. İnsanlar bu tarz hikâyeleri okumayı da seviyor ve yadırgamıyorlar.” (Görgün, 2014)

Önceki bölümlerde “Türk kültüründe vampirler” hususuna bakış açısının ne şekilde olduğunu okuyan dikkatli okuyucu, elbette Türk edebiyatında vampir temasının konumunu az çok tahmin edebilir. Yine de fazla sayıda olmamasına rağmen her biri farklı yönüyle ön plana çıkan örnekler vardır. (Burada daha ziyade geçmişten günümüze yer alan örnekleri sunarken, dâhil olduğum basılı çalışmalardaki vampir temalı öykülerimi takip edenler ve tanıyanlar zaten bildiğinden, dergiler de dâhil edilince sayısı hayli arttığından gözümünden kaçanlar olabileceği için yer vermedim.)

Türkçe edebiyatta ilk korku romanı aynı zamanda ilk vampir romanı olan *Drakula İstanbul’da* yahut asıl adıyla *Kazıklı Voyvoda* adlı 1928 tarihli romandır. (Ayar, 2015: 260-261) Bram

Stoker'ın 1897 tarihli Dracula'nın Türkçe bir özeti ve uyarılmasıdır. Romanda haç yerine sarımsak ve Kur'an-ı Kerim gibi yerel motiflerin kullanılmasının yanı sıra milliyetçi bir hava da söz konusudur. Drakula öldüğü sırada Turan Bey'in (Dracula'daki Lord Arthur Godalming) sarf ettiği "Tuna boylarında kazığa vurulan ırkdaşlarımın öcü!" cümlesi bir yana öldüren karakterlerin bir kısmının Kuvva-i Milliye'de yer almaları ve Drakula'nın kalbine "Dağıstan kaması" saplamaları bu altyapıyı gözler önüne sermektedir. (Seyfi, 1997: 5, 176)

1879'da İstanbul doğumlu Ali Rıza Seyfi, Kasımpaşa Deniz Lisesi'nden mezun olmuştur, kardeşi Süleyman Nutki Bey gibi donanma tarihçisidir. Uzun yıllar donanmada görev yapmıştır. Basra'da ve Çanakkale'de görev yaptıktan sonra donanma bünyesinde bilimsel çalışmalar yapmak amacıyla 1891'de Trablusgarp'taki Trablus'a gönderilmiştir. Drakula İstanbul'da romanında, romanda vampir avcılarını örgütleyen Van Helsing'in yerli muadili olan Deli lakaplı Resuhi Bey karakterinin ağzından, Sultan Abdülhamid döneminde bazı idealist subayların Trablusgarp'a (bugünkü Libya) sürüldüğünü, kendisinin de bunlardan biri olduğunu söyler. Hatta Resuhi Bey, Oflu (Trabzon) olduğunu da söyler yani Seyfi gibi Karadenizlidir. (Seyfi, 1997: 148-149) Bu karakterin ağzından yazarın bu görevlendirmeyi sürgün olarak nitelendirdiği görülür. Düşünce açısından dönemin milliyetçi havasından etkilendiğini deniz tarihi dışında İskitlerden Hunlara kadar çeşitli tarihsel mevzularla ilgilide eser yazmasından anlaşılmaktadır. Yazarın "Muazzaz Vatana" isimli bir şiir kitabı dahi vardır. Yazdığı romanlarda Deli Arslan, Bozkır Kurtları tarzı kahramanlık öyküleridir. Milli Mücadele yıllarında Ankara'ya gelerek basında İngilizce çevirmenlik yapmıştır. (Yıldız, 2002: 89-109) Dracula romanını da İngiliz literatürüne aşına olduğu için keşfettiği düşünülebilir.

Yazar romanın başında Haydarpaşa İskelesi'ne yanaşan bir vapurda, gazetesine daldığı için salon boşaldıktan sonra gemiyi terk ettiğini, bu sırada da gazeteye sarılı bir kâğıt tomarı bul-

duğunu söyler. Çıkışta sahibini aradığını hatta gazeteye ilan verdiğini belirtir ama sahibinin ortaya çıkmadığını, kâğıtları bu yüzden açıp okuduğunu, günlere göre sıralanmış günlük yapraklarından ve mektuplardan sıralanmış bu yazıların dehşet verici içeriği karşısında bunları yayınlamaya karar verdiğini söyler. Yazısını da şöyle noktalar:

“Bu hakikatten şüphe edenler gelip kâğıtları görebilirler.” (Seyfi, 1997: 7-8)

Vampir kont *Dracula*'daki gibi Karpatlardaki şatosuna kadar kovalanıp destansı bir savaş sonunda yok edilmez. Romanda Eyüp yakınlarında bir evde yerli “Kahramanlar Grubu” tarafından, filmde de Kasımpaşa Mezarlığı'nda Avukat Azmi tarafından bulunarak yok edilir. Romanda yazar sadece olayı değil karakterleri de Türkiye'ye taşır. Romanın hamasi çıkış kaynağı ve yazarın düşünceleri karakterleri de etkilemiştir. Karakterlerin yerli muadilleri: Jonathan Harker yerine Avukat Azmi Bey, Mina Harker yerine Güzin hanım, Lucy Westenra yerine Şadan, Dr. John Seward yerine Doktor Afif Bey, Lord Arthur Godalming yerine Kurmay Binbaşı Turan Bey, Teksas'tan gelme maceracı Quincey P. Morris yerine Aydın'ın zeybekleri arasından gelme Özdemir Oğuz ve tabii ki efsanevi vampir avcısı Dr. Abraham Van Helsing yerine Dr. “Deli” Resuhi Bey. Karakterler orijinal Drakula romanındaki gibi Drakula'yı Van Helsing yerine geçen Resuhi Bey'den öğrenmezler, kendileri tarihten bu isme aşinadırlar ve buna atıf yaparlar. *Dracula*'da Jonathan Harker, Drakula'nın atalarını öğrendiğinde pek bir tepki vermez hatta Osmanlı-Haçlı savaşlarına atıflar taşıdığı için ilgiyle karşılar. *Drakula İstanbul'da* romanında ise Avukat Azmi Bey, Drakula'nın Kazıklı Voyvoda'nın soyundan geldiğini öğrendiğinde şaşkınlıktan dehşete düşer ve korkusunun arttığını söyler. Güzin Hanım, günlüğüne Drakula ismini duydukça içinin karardığını aklına tarihteki Kazıklı Voyvoda'nın geldiğini yazar. *Dracula*'da “Kahramanlar Grubu”nu bir araya getiren Lucy ve Mina'yı koruma güdüsüdür, ancak Drakula İstanbul'da romanında karakterle-

rin ikinci ve yer yer ön plana çıkan bir ortak özelliği daha vardır. Her üç karakterinde çeşitli ağızlardan öğrendiğimize göre Kurtuluş Savaşı döneminde Kuvayı Milliye adına savaşan gönüllülerden olduğunu yani çetecilik yaptıklarını²⁹ öğreniriz. Özellikle romanda çok bahsedilmese de Aydınli Özdemir Oğuz'un ağzından zeybeklerle birlikte işgale karşı mücadelelerine değinilmektedir. Drakula'yı öğrendiklerinde onu Avrupa'ya kaçmadan kıştırmaya karar verirler. (Yaltırık, 2010: 103-105)

Hollanda'dan Abraham Van Helsing'in Türk muadili Trabzonlu Resuhi Bey'den, Bram Stoker'in folklor araştırmalarından izler taşıyan ve yer yer körü körüne pozitivizmi eleştiren açıklamalarının bir benzerini bulmak mümkündür. Yazarın açık açık Trabzon halk inançlarından bahsetmesi memleketinden ötürü normaldir ancak bunun da ötesinde Rumeli halk inançlarına ve Kafkas memleketlerindeki, Anadolu'nun doğusundaki bölgelerin inançlarına atıfta bulunması dikkat çekicidir. (Seyfi, 1997: 148-149) Bu çalışmanın ilk bölümündeki folklor derlemelerini okuduğunuzda bahsi geçen bölgelerin bugün dahi hortlak memoratlarının derlenebilen bölgeler olduğu görülmektedir. Bu da Seyfi'nin tarih kadar folklor araştırmalarına da ilgi duyduğunu ve döneminin şartlarına rağmen bu derlemelerden istifade edebildiğini göstermektedir.

Kazıklı Voyvoda romanı 1953'te sinemaya da uyarlanmıştır. Film uyarlaması ise sadece isim değişikliği içermemektedir. Romana göre belli başlı karakterler ve akış değişmiştir. Romandaki gibi belli özellikleri ön plana çıkmaz. Dr. Resuhi Bey ise Dr. Naci Bey'e dönüşmüştür. Romanda bir öğretmen olan Güzin, filmde bir dansçıdır. Romanda kalbine sokulan Dağıstan kamasıyla öldürülen Drakula, burada bir mezarlıkta tahta kazıkla Azmi tarafından öldürülür. (Scognamilo vd., 2005: 63-71; Şimşek, 2016: 212-214; Şimşek, 2017: 14-15) Yeri gelmişken değinilebilir, bir diğer vampir-hortlak temalı Türk

²⁹ Dağıstan kaması detayına yer verilmesi bu noktada hayli anlaşılabilir zira bu silah Balkan komitacılarından Anadolu'daki çetelere kadar birçok örgütlenmenin sembolü olarak bayraklarda yer almış, yaygın olarak kullanılmıştır.

filmi de 1970 tarihli “Ölümler Konuşmaz Ki” filmidir. (Konuralp, 2002: 1; Şimşek, 2017: 20-21) 1993 tarihli “Karanlık Sular” adlı filmde de vampirlik teması işlenmektedir. (Öğüt, 2010; Şimşek, 2017: 20-21) 1974 tarihli “Kara Boğa” filminde de Kazıklı Voyvoda Vlad Drakula ve kan içme motifi kullanılmaktadır. Ayrıca 1969 yapımı “Karaoğlan’ın Kardeşi Sargan” filminin de tanıtımlarında kullanılan ismi “Karaoğlan Drakula’ya Karşı” olup burada da kazıkla vampir öldürme teması yer alır. (Ucuztarih, 2018)

1931’de Cemil Cahit Cem’in yazdığı beş fasikülden oluşma hikâyelerinin tek ciltte İkiz Şeytanlar-Kan İçen Hortlak adı altında (Ayar, 2015: 254-258) toplandığı eserde kurbanlarının kanını içerek öldüren ve kurşunla alt edilemeyen, ancak aslında bunu bilimsel metotlar sayesinde elde eden bir kötü adam bulunmaktadır. (Danacı, 2012) Hamdi Varoğlu’nun bir başka yabancı eserden uyarladığı Ölmez Adamların Evi (1955) Fransa’da geçen ve kısmen vampirliğe atıfta bulunduğu (ancak folklorik değil daha fenni bir vampirlik söz konusudur) bu başlık altında zikredilebilir. (Ayar, 2015: 294-300) Aslında Claude Farrere’in *La Maison des hommes vivants* (Yaşayan İnsanların Evi) adlı romanından çevrildiği ifade edilen (Danacı, 2014) bu eser bilimkurgunun ve korkunun (kimi yerde) iç içe geçtiği bir serüveni nakleder. (Danacı, 2012)

Kerime Nadir’in 1958 tarihli *Dehşet Gecesi* adlı eseri *Dracula*’dan esintiler taşıyan ancak bazı açılardan hayli özgün sayılabilecek ve kısmen folklorik hususları da içeren bir vampir romanı olarak karşımıza çıkmaktadır. (Nadir, 1963) Hakkârî’nin Cilo Dağları’nda bir kervansarayda yaşanan tüyler ürpertici bir vampir anlatısı söz konusudur. (Ayar, 2015: 300-309)

İhsan Oktay Anar’ın 1995 tarihli *Puslu Kıtalar Atlası*’nda romanın karakterlerinden Bünyamin’in öldü sanılıp gömüldüğü topraktan çıkması, etrafındaki ahalinin kendisine “hortlak” gözüyle bakıp korkması, bazı Bulgar külhanilerinin göğsüne saplamak için kazık yonttukları tasvir edilir. Yine aynı romanda

Bünyamin karakteri gördüğü bir rüyada yeraltında göğüslerine çakılmış kazıklarla uyuyan upirleri görür. (Anar, 2005)

Doğu Yücel'in 1997'de Gençlik Kitabevi Öykü Yarışması'nda başarı ödülü alan "Ölü Sevgiliye Mektup" adlı öyküsü, 2000 yılında *Düşler, Kâbuslar ve Gelecek Masalları* adlı seçkide yayınlanmış olup modern insanı ve romantizmin ölüşünü bir vampirin mektubu aracılığıyla hicvetmektedir. (Yücel, 2002)

Yine İhsan Oktay Anar'ın 1998 tarihli *Efrâsiyab'ın Hikâyetleri* adlı eserinde "Güneşli Günler" adıyla gotik ve korkulu bir atmosfer içinde vampirizm göndermeli bir öykü anlatılır. Bunun dışında "Bidaz'ın Laneti" adlı bir öyküde de daldığı sonsuz uykudan uyandırılan bir hortlak tasviri vardır. (Anar, 2006) Yazarın 2005'te basılan *Amat* adlı romanında vampirleşen bir hayvanın bahsi geçmektedir. (Anar, 2005) Yine 2012'de basılan *Yedinci Gün* romanında da vampir bir karakter geçmektedir. (Anar, 2012)

2003 yılında Türk edebiyatındaki korku kıpırdanışıyla ilgili bir haberde o dönemde internette başlayan ve yayın camiasına da yansıyan, etkileri günümüze dek sirayet eden fantastik kıpırtıdan bahsedilirken Saygın Ersin'in basılmamış *Elif* adlı romanındaki Anadolu vampirlere ve onlara yazarın "Geceliler" adını vermesine değinilir. (Baştürk, 2003: 16) "Elif" basılmamıştır ancak yazarın *Erbain Fırtması*'nda "Geceliler" in arz-ı endam ettiği görülür. (Ersin, 2006)

Erkut Deral, *Kötü Ölü* adlı 2004 tarihli romanında Drakula İstanbul'da romanındaki "hortlakçılar"dan vampirlere, Kazıklı Voyvoda'dan "hortlaklara" yerel unsurları oldukça başarıyla kullanmış, tarih bilgisini de kurguya ustalıkla yedirerek günümüzün Beyoğlu sokaklarında karanlık bir tarikatın peşinde geçen aksiyonu bol bir anlatı sunmuştur. Erkut Deral özellikle diyaloglarda ön plana çıkan esprili anlatım tarzıyla sadece vampir romanı örneğinde değil, korku edebiyatımız içerisinde özgün bir örnek sayılabilir. Burada vampir avından çok bir diriltme ayinine engel olma söz konusudur. (Deral, 2004)

2005'te Yiğit Değer Bengi'nin hazırladığı *1002. Gece Masalları* adlı seçkide İhsan Oktay Anar, "İnşaat İşçisi Rıfkı'nın Dehşet Verici Akıbeti" adıyla hayli kanlı ve kısmen mizah da barındıran bir vampir öyküsü kaleme almıştır. (Bengi, 2005)

Kan içen varlık tiplerinden olup Türk halk inançlarında bahsi geçen Albastı, Alkarısı olarak Erkut Deral'ın ikinci romanını 2006 tarihli *Gece Gelini* romanında oldukça başarılı bir şekilde işlenir. Ciğer sökme, al ocağı, lohusalara musallat olma gibi motiflerin ve halk inançlarına ilişkin (dipnotlarla açıklamalar da mevcuttur) göndermelerin gerilimli bir kurgu içerisinde ustalıkla kullanımı söz konusudur. Bu araştırmanın ilk bölümünde "Albastı" ile ilgili kısımda okuduğunuz metotlar romanda da kullanılmıştır. (Deral, 2006)

Alternatif bir XVII. yüzyıl atmosferinde geçen ve daha kendine özgü bir tür olarak tasvir edilen "upirlerin" yer aldığı fantastik kurgu eseriyle Çağan Dikenelli'nin *Upirlerin Fısıltısı-Bir Tahtezzem'in Hafiye Teşkilatı Macerası* da 2011 yılında yayınlanır. (Dikenelli, 2011)

2012 ve hemen ardından 2013'e gelindiğinde vampir edebiyatında bereketli bir hareketin meydana geldiği görülmektedir. Önce 2012 yazında Osman Nadi'nin insanların boş inançlarının korku amacıyla kullanılmasına değinen ve Tırnova Cadı Olayı'ndan esinlenen *1833 Osmanlı Cadı Kazanı* adlı romanı yayınlanır. (Nadi, 2012) Takiben 2012'nin sonlarına doğru da 2000'lerin sonlarına doğru dünyayı kasıp kavuran gençlik vampir romanlarının yerli örneği olan Tuğçe Hale Özmen'in *Tılsım* adlı vampir romanı yayınlanır. (Özmen, 2012)

2013'ün sonlarına doğru Mehmet Bilal'in "Osmanlı İstanbul'unda köçekliğe merak sarıp bir de firari yeniçeriye gönül düşüren" vampir romanı *Béla: Osmanlı'da Bir Vampir* yayınlanır. (Bilal, 2013) Romanda geçen karakterin yer aldığı *Günah: Osmanlı'da Bir Vampir* adlı bir diğer roman da yayınlanmıştır. (Bilal, 2018)

Alkansı motifi bir başka kurguda, “Şark Gotiği” denilebilecek bir üslupta korku öyküleriyle tanınan Murat Başekim’in *Hayal Et Hikâyeleri* adlı 2014 tarihli öykü derlemesinde “Mal-leus Haereticarum” adlı hikâyede işlenir. (Başekim, 2014) Hikâyede “cadı avcısı” Demir adlı karakterin ağzından Anadolu’nun bu ürkütücü motifi ve ona karşı verdiği korkunç mücadeleyi görürüz. Yine Başekim’in aynı cadı avcısı karakterin başından geçen farklı serüvenleri konu aldığı *Demir Dövme Öyküleri* adlı 2015 tarihli seçkide de iki öyküde vampir teması işlenmektedir. Cadı avcısı Demir, “Akıntı” adlı hikâyede antik çağlardan bir kan emiciye karşı çarpışırken, “Kan Davası”nda Balkan folkloruna ve kültürüne ustaca yapılan atıfların söz konusu olduğu hayli dehşetli bir mücadeleye girmek zorunda kalır. Burada da folklorik unsurlar ustaca kullanılmıştır. (Başekim, 2015)

2015’te Orkide Ünsür tarafından kaleme alınan *Lâmia-Kan Bağı* adlı romanda Avrupa’da tahsil görmekteyken ani bir gelişme ile İstanbul, Büyükağa’daki aile evine dönmek zorunda kalan Lamiâ, korkunun ve tutkunun iç içe geçtiği bir kurgu eşliğinde vampirler dışında kendi geçmişi ve vampirlerin geçmişiyle yüz yüze gelmektedir. (Ünsür, 2015)

Osmanlı döneminin korkulu anekdotlarını barındıran kaynaklara atıfta bulunan (Drakula’dan Evliya Çelebi’ye), hepsi Azraa-Eel adında esrarengiz biri etrafında toplanan Uğur Batı’nın *Azraa-Eel Menkıbeleri-Osmanlı Mahzeninden Hayalet Kıssaları* adlı eseri de 2016’da yayınlanmıştır. (Batı, 2016) Yine 2016’nın sonlarına doğru Ferman Akgül’ün seçkiye de adını veren *Osmanlı Cadısı Tırnova* adlı eseri yayınlanmıştır. Bu öyküde önceki bölümlerde bahsi geçen Tırnova Olayı’ndaki Cadıcı Nikola’ya değinilmektedir. (Akgül, 2016)

Hakan J. Dedeoğlu’nun yazıp Sadi Güran’ın çizdiği *1883 Tırnova: Rumeli Kâbusu* adlı çizgi roman çalışmasında da, 1833’te yaşanan Tırnova Olayı’ndan alınan ilhamla Osmanlı Rumeli’sinde vuku bulan korkunç bir hadisenin kurgusal olarak ele alınması söz konusudur. (Dedeoğlu vd., 2017)

Bu çalışmada yer verilmesi de çeşitli e-dergi ve internet sitelerinde yeni yeni vampirli hortlaklı öykülerin yazıldığı belirtmelidir.

Konuya ilişkin çalışmalarla birlikte bu yöndeki üretimin daha da artacağı umulmalıdır. Nitekim önceki bölümlerde bahsi geçen Osmanlı kaynaklarında hortlaklara “ervah-ı habise” (kötü ruhlar, cinler) şeklindeki yaklaşımın dahi hâlâ (çeşitli sunumlarda ve sohbetlerde gözlemlediğim kadarıyla) Türkiye’deki insanlara hayli yabancı gelmesi söz konusudur. Bu yüzden konuyla alakalı sanat eserlerinin artışı bu algıyı yerle bir etmede başat rol oynayacaktır.

Tarihi malzemenin ve folklor malzemesinin yeniden değerlendirilmesi, bunların ışığında üretilecek edebi eserler, bilgisayar oyunları ve filmler aracılığıyla sunulabilir hale getirilmesi, mümkünse popülerleşmesi gerçekleşinceye dek bu önyargının süreceği açıktır. Osmanlı topraklarının dehşetli hikâyelerinin bilinirliği arttıkça aynı önyargının kırılacağı da muhakkaktır. Bu önyargının kırılması da kuşkusuz bu alandaki edebi ve sanatsal üretimleri etkileyecektir. En azından konunun geçmişine yönelik bir ilgi doğurması ümit edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAYNAKLAR

“Vampire”, **Funk&Wagnalls Standart Dictionary of Folklore, Mythology and Legend**, Ed. Maria Leach, Harper&Row, New York 1984.

“Obur” **TDK Büyük Türkçe Sözlük** (Erişim Tarihi: 05.03.2014)
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&karama=kelime&-guid=TDK.GTS.54f8be8b062a68.70277441

AKGÜN, Yılmaz, “Trabzon Masalları Üzerine Bir Araştırma” (**Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2000.

AKIN, Haydar, **Ortaçağ Avrupası’nda Cadılar ve Cadı Avı**, Phoenix, Ankara 2011.

ARAT, Reşit Rahmeti, BANG, W., “Türlü Cehennemler Üzerine Uygurca Parçalar”, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Türkiyat Mecmuası, Cilt 4, İstanbul 1934.

ARI, Ahmet, “Cadı”, **Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü**, Cilt AKM, Ankara 2001.

ATNUR, Gülhan, “Anadolu, Tatar (Kazan) ve Başkurt Türklerinin Masallarında İnsan Yeme (Yamyamlık) Motifi”, **Karadeniz**, Sayı 9, 2011, s.132-151.

BAILEY, Michael D., **Historical Dictionary of Witchcraft**, Scarecrow Press, Maryland 2003.

BANE, Theresa, **Encyclopedia of Vampire Mythology**, McFarland&Company, North Carolina 2010.

BASILOV, V., "Ubir", **Mifi Narodovmira Entsiklopedia**, Tom 1, Olimp, Moskova 2000.

BAYAT, Fuzuli, ESEN ALİYEVA, Minara, **Eski Türkçe Sözlük**, Yalın Yayıncılık, İstanbul 2008.

BAYAT, Fuzuli, **Türk Mitolojik Sistemi 2 (Kutsal Dışı-Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlk Mitolojik Kategoriler-İyeler ve Demonoloji)**, 2. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012.

BERESFORD, Matthew, İfritlerden Dracula'ya Modern Vampir Mitinin Doğuşu, Çeviren: Funda Akkaya, Doğan Kitap, İstanbul 2014.

BEYDİLİ, Celal, **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**, Yurt Kitap-Yayın, Ankara 2005.

BONNERJEA, Biren, LITT, D., **A Dictionary of Superstitions and Mythology**, Folk Press Limited, Londra 1927.

BORATAV, Pertev Naili. **100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1984.

CARTER, Margaret L., "The Vampire", **Icons of Horror and the Supernatural: An Encyclopedia of Our Worst Nightmares**, Volumes 1&2, Edited by S. T. Joshi, Greenwood Press, Londra 2007.

COLEMAN, J. A., **The Dictionary of Mythology An A-Z of Themes, Legends and Heroes**, Arcturus, Londra 2007.

CURTUBAYLANI, Mahti, **Karaçay-Malkar Mifli**, Elbrus, Nalçık 2007.

ÇELİK, Ali, **Trabzon-Şalpaazarı Çepni Kültürü**, Eser Ofset, Trabzon 1999.

DEMİRAY, M. Güner, "Gemerek'te Tandır, Ferfene, Vicek, Alkarısı, Yunak ve Yakacaklar", **Türk Folkloru**, Sayı 14, Ankara 1980, s. 17-19.

DİLEK, İbrahim, **Türk Miolojisi Sözlüğü (Altay-Yakut)**, Gazi Kitabevi, Ankara.

EKİCİ, Metin, **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, Genişletilmiş 4. Baskı, Geleneksel Yayıncılık, Ankara 2011.

ER PASİN, Gülay, **Vampirin Kültür Tarihi**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2013.

GANIYEV, Fuar, vd., **Tatarca-Törekçe Sözlük**, İnsan Neşriyatı, Kazan 1997.

GAYDARÇI, G. A., vd., **Gagauz Türkçesinin Sözlüğü**, Rusçadan Aktaranlar: İsmail Kaynak-Mecit Doğru, Kültür Bakanlığı, Ankara 1991.

GUILEY, Rosemary Ellen, **The Encyclopedia of Vampires, Werewolves and Other Monsters, Facts on File**, New York 2005.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, **Dünya İnançları Sözlüğü**, 5. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2010.

HİSAMETDİNOVA, F. G., **Mifologičeskiy Slovar Başkırskogo Yazıkya**, Moskva Nayka, Moskova 2010.

HİSAMETDİNOVA, F. G., ŞARİPOVA, Z. J., "Başkurt Demonolojisi (Şeytan Bilimi) Terimleri", Çeviren: Burçak Okkalı, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, Sayı 37, Ankara 2014, s. 33-40.

İŞİK, Neşe, "Doğu Karadeniz'den Derlenen Olağanüstü Varlıklarla İlgili Efsanelerin Eski Türk İnancı ile İlgisi", **Trabzon'da Edebiyat-Edebiyatta Trabzon Sempozyumu**, Yayına Hazırlayan: Veysel Usta, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 2004, s.225-232.

İNAYET, Alimcan, "Yalmavuz/Celmoğuz ve Vampirin Ortak Özellikler Üzerine", **Türkmen Bilgesi Fikret Türkmen Armağanı**, Editörler: İbrahim Dilek-Ferah Türker, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2015, s. 147-150.

İNAYET, Alimcan, **Türk Dünyası Efsane ve Masallarında Bir Dev Tipi Yalmavuz/Celmoğuz**, Kanyılmaz Matbaası, İzmir 2007.

KARG, Barb, vd., **Her Yönüyle Vampir Kazıklı Voyvoda'dan Vampir Lestat'a Kadar Edebiyatta, Filmlerde ve Efsanelerde Vampirlerin Tarihi**, Çeviri: Cüneyt Halu, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2011.

Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lugati't-Türk**, Yöneten: Mustafa Küpüşoğlu, Kabcacı, İstanbul 2005.

KATANOV, N. F., **Türk Kabileleri Arasında**, Çeviren: Atilla Bağcı, Kömen, Konya 2004.

KAYA, Ceval, **Uygurca Altun Yaruk (Giriş, Metin ve Dizin)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

KORKMAZ, Esat, **Ansiklopedik Şeytan Tasarımı Terimleri Sözlüğü**, Altın Kitaplar, İstanbul 2006.

KUZAY DEMİR, Gonca, "Atasözleri ve Deyimlerde 'Kan' Kavramı", **Türk Dünyası**, Sayı 41, Ankara 2016, s. 13-35.

KÜÇÜK, Abonoz, "Doğu Karadeniz Yöresi Doğum Sonrası İnanış ve Uygulamalarında Cadı/Obur", **Karadeniz**, Sayı 12, 2011, s. 123-136.

MEHMET, Abdulhakim, **Uygur Halk Destanı Çın Tömür Batur (İnceleme-Metin)**, Egetan, İzmir 2011.

MEMMEDOV, Celal B., "Eski Türklerde Gizli Tabiat Kuvvetlerine İnanma (İye İnancı)", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 330-337.

MERCATANTE, Anthony S. James, DOW, R., **Encyclopedia of World Mythology and Legend**, 3rd Edition, Facts on File, New York 2009.

MİNNEGULOV, Hatip, "Kazan Türkleri", **Türk Dünyası Edebiyat Metinleri Antolojisi**, Cilt 1, AKM, Ankara 2002.

MÜLLER, F. W., VON GABAIN, A., **Çaştani Bey Hikâyesi**, Çeviren: S. Himran, Burhaneddin Erenler Basımevi, İstanbul 1945.

ORALTAY, Hasan, vd., **Kazak Türkçesi Sözlüğü**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1984.

ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi II (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)**, TTK, Ankara 1995.

ÖLMEZ, Mehmet, **Altun Yaruk III. Kitap**, Odak Ofset, Ankara 1991.

ÖRNEK, Sedat Veyis, **Türk Halk Bilimi**, Kültür Bakanlığı, Ankara 2000.

ÖZTÜRK, Özhan, **Folklor ve Mitoloji Sözlüğü**, Phoenix Yayınevi, Ankara 2009.

PAASONEN, H., **Çuvaş Sözlüğü**, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1950.

PAÇACIOĞLU, Burhan, VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı, Ankara 2006.

PERÇEMLİ, Valentina, "Gagauz Türklerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm Adetleri", (**Basılmamış Doktora Tezi**), : Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı, 2011.

RADLOFF, Wilhelm, **Türk Boylarının Halk Edebiyatından Örnekler 10. Bölüm**, Hazırlayanlar: Tülay Çulha-Muvaffak Duranlı, TDK, Ankara 2015.

ROUX, Jean-Paul, "Demonlar. Türkler ve Moğollarda", **Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü**, I. Cilt. Yöneten: Yves Bonnefoy, Yayına Hazırlayan: Levent Yılmaz, Makaleyi Çeviren: Gönül Yılmaz, Dost Kitabevi, Ankara 2000. s. 164.

ROUX, Jean-Paul, **Eski Türk Mitolojisi**, BilgeSu, Ankara 2011a.

ROUX, Jean-Paul, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, Kabcacı, İstanbul 2011b.

SCOGNAMİLLO, Giovanni, vd. **Vampir Manifestoları**, Marjinal Kitap, İstanbul 2011.

SHERMAN, Josepha, **Storytelling: An Encyclopedia of Mythology and Folklore**, M. E. Sharpe, New York 2008.

SÜLEYMAN, Eset, "Altay Kültür Dairesinde Yalınvaz Tipi", **Aktaran: Alimcan İnayet, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, Sayı 14, Ankara 2002, s. 377-385.

ŞİRİN USER, Hatice, "Vampir" **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, Sayı 2, Ankara 2010, s. 119-130.

TAVKUL, Ufuk, **Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü**, TDK, Ankara 2000.

TAVKUL, Ufuk, "Karaçay-Malkar Türkleri", **Türk Dünyası Edebiyat Metinleri Antolojisi**, Cilt 2, AKM, Ankara 2004.

TEKİN, Şinasi, **Uygurca Metinler I Kuanşi İm Pusa (Ses İşiten İlah)**, TDK, Ankara 1993.

TEKİN, Şinasi, **Uygurca Metinler II. Maytrisimit**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1976.

TURAL, Güzin, "Türk Dilinin Dünya Dilleri İçindeki Yeri ve Tarihi Gelişimi", **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, Cilt 1, AKM, Ankara 2001.

TÜRKER, Ferah, "Altay Türklerinin Anlatmalarında Mitik Bir Varlık: Celbegen", **Milli Folklor**, Yıl 24, Ankara 2012, s. 81-90.

Vampirizm, Derleyen: Christopher Frayling, Türkçesi: Elif Ersavcı, Varlık Yayınları, İstanbul 2009.

VON GABAIN, A., **Eski Türkçenin Grameri**, Çeviren: Mehmet Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

WATTS, Linda S., **Encyclopedia of American Folklore**, Facts on File, New York 2007.

YAMAN, Ertuğrul, "Yalmağız", **Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü**, Cilt 6, AKM, Ankara 2006.

YILDIZ, Hüseyin, "Eski Uygur Türklerinde Şeytan Kavramı", **Milli Folklor**, Sayı 100, Ankara 2013, s. 213-224.

YILDIZ, Naciye, "Türk Destanlarında Kötü Huylu Devler", **Milli Folklor**, Sayı 87, Ankara 2010, s. 41-51.

YILMAZ, Metin, "Çuvaş Türkleri", **Türk Dünyası Edebiyat Metinleri Antolojisi**, Cilt 1, AKM, Ankara 2002.

YUSİM, M. A., "Vampir", **Mifi Narodovmira Entsiklopedia**, Tom 1, Olimp, Moskova 2000.

ZARİPOVA ÇETİN, Çulpan, "Tatar Türklerinde Mitolojik Varlıklarla İlgili Mitler ve İnanışlar (İyeler ve Yaratıklar)", **Bilig**, Sayı 43, İstanbul 2007, s. 1-32.

Sözlü Kaynaklar:

Metin içinde sözlü kaynaklar Kaynak Kişi=KK kısaltması ile gösterilmiştir. Kaynak kişi bilgileri ad, soyad, doğum yılı, yaşı, mesleği, doğum yeri/şehri/ ülkesi ve bilgiyi kimden öğrendiği sırasıyla verilmiştir. Sözlü kaynaklardan tüm bilgiler 2016 yılı içerisinde farklı tarihlerde, Türkiye'de İzmir şehrinde ses kaydı olarak derlenmiştir.

Kaynak Kişi 1: Leysan Ahmadeyeva, 1993, 25, öğrenci, Arıça/Tataristan, annesi ve babanesi.

Kaynak Kişi 2: Olimdjon Elov, 1988, 30, öğrenci, Nevai/Özbekistan, annesi ve babasından.

Kaynak Kişi 3: Alisher Safarov, 1985, 33, öğrenci, Taşkent/Özbekistan, çocukken büyüklerinden.

Kaynak Kişi 4: Laila Amangeldi, 1999, 19, öğrenci, Bayan-Ulgii/Moğolistan, büyüklerinden.

Kaynak Kişi 5: Murat Onggarbay, 1996, 22, öğrenci, Almatı/Kazakistan, aile büyüklerinden.

Kaynak Kişi 6: Muhammet Özdemir, 1987, öğretim görevlisi, Çanakkale/Türkiye, eniştesinden.

Kaynak Kişi 7: Güzal Narkulova, 1984, 34, öğrenci, Taşkent/Özbekistan, büyüklerinin anlattığı masallardan.

İKİNCİ BÖLÜM

KAYNAKLAR

A-Araştırma Eserleri ve Kaynak Kitaplar:

Âşık Paşa, **Garibnâme**, haz. Kemal Yavuz, İstanbul 2000.

AFYONCU, Erhan, **Sorularla Osmanlı İmparatorluğu**, Cilt 2, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2006.

AKIN, Haydar, **Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı**, Phoenix Yayınevi, Ankara 2011.

AYAR, Pelin Aslan, **Türkçe Edebiyatı Varla Yok Arası Bir Tür-Fantastik Roman (1876-1960)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

BANE, Theresa, **Encyclopedia of Vampire Mythology**, McFarland & Company, Inc., Publishers, 2010.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemî (DH.ŞFR.), Dosya No. 191, Gömlek No. 111, R-05-03-1312.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Tefrişat-ı Rumeli Evrakı Selanik Evrakı (TFR.I.SL.), Dosya No. 42, Gömlek No. 4198, H-02-04-1322.

Bedreddin Muhammed bin Abdullah eş-Şibli, **Cinlerin Esrarı**, çev. Muhammed Feriât, Feriât Yayınları, İstanbul 1972.

BERESFORD, Matthew, **İfritler'den Dracula'ya Modern Vampir Mitinin Doğuşu**, Doğan Kitap, İstanbul 2014.

COMDEN, Edgar, **The Esoteric Codex: Corporal Undead**, Lulu Press, 2015.

ÇOBANOĞLU, Özkul, **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.

DİNİZ, Yeliz Özay, **Evliya Çelebi'nin Acayip ve Garip Dünyası**, Yapıkredi Yayınları, İstanbul 2017.

DUMAN, Ahmet, "Diaspora Milliyetçiliği ve Türkiye'de Çerkesler", (**Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.

DÜZDAĞ, Mehmet Ertuğrul, **Şeyhülislâm Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1972.

DÜLGER, Elif, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi`ndeki Büyü, Sihir ve Falın Halkbilimi Açısından Değerlendirilmesi", (**Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Konya 2006.

DÜZENLİ, Pehlul, "Osmanlı Hukukçusu Şeyhülislam Ebussuud Efendi ve Fetvaları", (**Basılmamış Doktora Tezi**), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007, s. 409.

ERKAN, Aydın O., **Tarih Boyunca Kafkasya**, Çiviyazıları Yayınevi, İstanbul 1999.

FEDAKÂR, Cengiz, **Kafkasya'da İmparatorluklar Savaşı**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014.

FRAYLING, Christopher, **Vampirizm**, çev. Elif Ersavcı, Varlık Yayınları, İstanbul 2009.

GERLACH, Stephan, **Türkiye Günlüğü 1577-1578**, çev. Türkis Noyan, Cilt 2, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.

İNANIR, Ahmet, "İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Osmanlı'da İslam Hukuku", (**Basılmamış Doktora Tezi**), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008.

JELAVICH, Barbara, **Balkan Tarihi-18. ve 19. Yüzyıllar**, Cilt 1, çev. İhsan Durdu-Gülçin Tunalı-Haşim Koç, Küre Yayınları, İstanbul 2015.

JORGA, Nicolae, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Cilt 4, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005.

KAHRAMAN, Seyit Ali, **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Yapıkredi Yayınları, Cilt 7, Kitap 2, İstanbul 2011.

_____, DAĞLI, Yücel, **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Cilt 1 (1-6. Kitaplar), İstanbul 2016.

KALA, Ahmet, **İstanbul Ahkâm Defterleri-İstanbul'da Sosyal Hayat**, Cilt 1, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1997.

KARG, Barb, SPAITE, Arjean, SUTHERLAND, Rick, **Her Yönüyle Vampir**, çev. Cüneyt Halu, Arkadaş Yayınları, Ankara 2011.

KAYA, Mevlüt, **Bir Çepni Köyü Tarihi ve Kültürü**, Yüksel Ofset Yayınları, Samsun 2007.

_____, **Çepniler Tarihi Serüveni ve Giresun-Espiye Yöresinin Kültür Kökenleri**, Togan Yayınları, İstanbul 2011.

KÖPRÜLÜ, Fuad, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

KURAT, Akdes Nimet, **IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, Murat Kitabevi Yayınları, Ankara 2002.

MAZOWER, Mark, **Bizans'ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar**, Alfa Yayınları, İstanbul 2014.

Necib Asım (Yazıksız), **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, (Türk Tarih Encümeni Külliyyatı), Devlet Matbaası, Cilt 7, İstanbul 1928.

ORTAYLI, İlber, **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, Cedit Neşriyat, Ankara 2012.

ÖRSTEN, Seda, "Osmanlı Hukukunda Fetva", (**Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.

PASİN, ER Gülay, **Vampirin Kültür Tarihi**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2013.

SCOGNAMILLO, Giovanni, **Dehşetin Kapıları**, Kamer Yayınları, İstanbul 1995.

_____, Arif Arslan, **Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Cinler**, Karizma Yayınları, İstanbul 2003.

_____, Metin Demirhan, **Fantastik Türk Sineması**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005.

_____, İstanbul Gizemleri, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2006.

_____, **Korkunun ve Dehşetin Kapıları**, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2014.

_____, Aylin Ünal, Fatih Danacı, **Vampir Manifestoları**, Marjinal Kitap, İstanbul 2011.

SUNGUR, Çetin, "Habeşistan'dan Kafkasya'ya Bir Osmanlı Paşası: Özdemiroğlu Osman Paşa, (**Basılmamış Doktora Tezi**), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012.

ŞİMŞEK, Gizem, **Sinemada Korku ve Din: 2000 Sonrası Amerikan ve Türk Filmlerinde Cin Unsurunun Çözümlemesi**, Pales Yayınları, İstanbul 2016.

_____, **Türk Korku Sineması Kronolojisi 1914-2015**, Pales Yayıncılık, İstanbul 2017.

TABAKOĞLU, Ahmet, **Türk İktisat Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998.

TOURNEFORT, Joseph Piton, *Tournefort Seyahatnamesi*, ev. Zülal Kılıç, Kitap Yayınevi, İstanbul 2005.

B-Makaleler, Ansiklopediler, Sözlükler ve Basılı İnceleme Yazıları:

AKGÜNDÜZ, Ahmet, "Ebssud Efendi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 10, İstanbul 1994, s. 365-371.

ALBAYRAK, Muzaffer, "Cadı Avcılarına Takibat", *NTV Tarih Dergisi*, Sayı 21, Ekim, İstanbul 2009, s. 67.

ALPARGU, Mehmet, "Nogaylar", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 33, İstanbul 2007, s. 202-204.

AYCİBİN, Zeynep, "Osmanlı Devleti'nde Cadılar zerine Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 24, Ankara 2008, s. 55-69.

BARKAN, Ömer Ltfi, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 15, Sayı 1-4, İstanbul 1953, s. 56-78.

BAŞER, Alper, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Nogaylar", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, Kış 2011, s. 117-128.

BAŞTÜRK, Onur, "Türkiye Gerilim Kuşaðında", *Aktüel*, Sayı 633 (3-9 Eylül), İstanbul 2003, s. 14-18.

BELL, Michael E., "Vampires and Death in New England, 1784 to 1892", *Anthropology and Humanism*, Cilt 31, Sayı 2, 2006, s. 124-140.

BERBER, Oktay, "XVII. Yüzyılda Kalmukların İdil-Yayık Bölgesindeki Faaliyetleri", *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı XVIII, İzmir 2014, s. 337-358.

BIJEDIĆ, Elvira, "ber die Flle von "Vampirismus" in den Balkangebieten des Osmanischen Reiches", *RADOVI*, Cilt 1, Filozofskog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo 2010, s. 227-247.

BITİK ztrk, Başak, "Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Cadı, Obur, Büyücü Anlatıları ve Kurgudaki İşlevleri", *Milli Folklor*, Sayı 23, Kış 2011, s. 64-71.

BİRİNCİ, Necat, "Sırp, Hırvat, Arnavut ve Makedon Dilleri zerine Türkçenin Etkisi", *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, Sayı 1, İstanbul 1995, s. 83-90.

BULĖEN, Mehmet, "İslâm Dini Açısından Tenâsh ve Reenkarnasyon", *Mimar Sinan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 40, İstanbul 2011, s. 63-92.

Büyük Larousse, "Cadıcı", Cilt 4, Geliřim Yayınları, İstanbul 1986, s. 2113-2114.

ÇELİK, Glfettin, "Osmanlı Devleti'nin Nüfus ve İskân Politikası", *Divan*, Cilt 1, Sayı 6, İstanbul 1999, s. 49-110.

DUVARCI, Ayşe, "Türklerde Tabiatüstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar, Uygulamalar", **Bilig**, Sayı 32, Kış 2005, s. 125-144.

DRAMALI, Zeynep, "Drakula", **Hürriyet Tarih**, 5 Şubat, İstanbul 2003, s. 4-9.

ELDEM, Edhem, "Yeniçeri Mezartaşları Kitabı Vesilesiyle Yeniçeri Taşları ve Tarih Üzerine", **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı 188-Ağustos, İstanbul 2009, s. 2-13.

ERTAŞ, Mehmet Yaşar, EĞNİM, Kağan, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Hastalıklar", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 10, Denizli 2011, s. 83-108.

ESEN, Nüket, "Fantastik Bir Osmanlı Metni: Aziz Efendi'nin Muhayyela'tı", **Akşit Göktürk'ü Anma Toplantısı**, İstanbul 2006, s. 5-10.

Faik Ömer, **Almancadan Türkçeye Lügat Kitabı-Deutsch-Türkisches Wörterbuch**, Matba-i Osmaniye, Dersaadet (İstanbul) 1896.

FLORESCU, Radu R., McNALLY, Raymond T., **Drakula ya da Kazıklı Voyvoda**, çev. Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitap, İstanbul 2000.

GRIUA, Catalin, "Drakula: Vampir Kont", **National Geographic Türkiye**, Şubat 2010, İstanbul, s. 58-77.

İLGÜREL, Mücteba, "Evliya Çelebi", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Cilt 11, İstanbul 1995, s. 529-533.

İNALCIK, Halil, "Rumeli: Genel Bir Bakış", **Doğu Batı-Makaleler II**, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2008, s. 111-120.

KABAK, Turgay, "Rize Yöresindeki Obur ve Cadı ile İlgili İnanış ve Uygulamalar Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme", **Uluslararası Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Dergisi (Sempozyum Özel Sayısı)**, Cilt 7, Sayı 2, Trabzon 2016, s. 309-323.

KAYAPINAR, Ayşe, "Voynuk", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Cilt 43, İstanbul 2013, s. 126-127.

KOÇ, Canan Olpak, "Don Kişot ve Daniş Çelebi", **Turkish Studies**, Cilt 8, Sayı: 4, Bahar 2013, s. 1111-1120.

KOÇU, Reşat Ekrem, "Tırnava Cadıları", **Türk Folklor Araştırmaları**, Sayı 154, Mayıs 1962, s. 2727-2728.

_____, **Yeniçeriler**, Doğan Kitap, İstanbul 2004.

KONURALP, Sadi, "Unutulmuş Bir Türk Korku Filmi", **Geceyarısı Sineması**, Sayı 12, Kış 2002, s. 1.

KÖHBACH, Markus, "Ein Fall von Vampirismus bei den Osmanen", **Balkan Studies**, Sayı 20, Cilt 1, Selanik 1979, s. 83-90.

KREUTER, Peter Mario, "Güneydoğu Avrupa Vampir İnanışında Kadınların Rolü", **Osmanlı Döneminde Balkan Kadınları Toplum-**

sal Cinsiyet, Kültür, Tarih, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 241-252.

ÖZAY (Diniz), Yeliz, "Çalikkavak Balkanında "Garib" Temaşa", **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Semih Tezcan'a Armağan, Cilt 13, Yıl 13, Bolu 2013, s. 299-306.

ÖZCAN, Abdülkadir, "Pasarofça Antlaşması", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Cilt 34, İstanbul 2007, s. 177-181.

ÖZEN, Şükrü, "Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 3, Sayı 5, İstanbul 2005, s. 249-378.

PAKALIN, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, Milli Eğitim Basımevi, Cilt 1, İstanbul 1983.

REDHOUSE, J. W., **Redhouses Turkish Dictionary**, London 1880.

_____, **A Lexicon English And Turkish**, yay. A. H. Boyacıyan, Constantinople (İstanbul) 1884.

SAKAOĞLU, Necdet, "Mezarlık Cadıları", **NTV Tarih Dergisi**, İstanbul 2009, s. 66.

_____, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tarih Sözlüğü**, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

SAYGI, Osman, "Sarıgöl Folklorundan: Cadılar ve Cadıcılar", **Türk Folklor Araştırmaları**, Cilt 7, no. 150, Ocak 1962, s. 2606.

STEVANOVIĆ, Zora Dajic, PETROVIĆ, Milica, ACIĆ, Svetlana, "Ethnobotanical Knowledge and Traditional Use of Plants in Serbia in Relation to Sustainable Rural Development", **Ethnobotany and Bio-cultural Diversities in the Balkans**, New York 2014, s. 229-252.

TAVKUL, Ufuk, "Kafkasyadaki Nogay Tatarlarının Etno-Politik Durumları Üzerine Sosyolojik Bir Analiz", **Kırım Dergisi**, Cilt 11, Sayı 41-44, 2003, s. 38-46.

TEZCAN, Nuran, "Seyahatnâme", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Cilt 37, İstanbul 2009, s. 16-19.

TOYMAN, Yeliz Özge, "Nazlı Eray'ın Roman Dünyasında Düşsü ve Büyülü Gerçekliğin Kurgusu İle Fantastik Unsurlar", **(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Isparta 2006.

TULGA, Derya, "Vampir Mitolojisi", **NTV Tarih Dergisi**, S. 21, İstanbul 2010, s. 58-61.

URSINUS, Michael, "Osmanische Lokalbehörden der frühen Tanzimat im Kampf gegen Vampire? Amtsrechnungen (masarif defterleri) aus Makedonien im Lichte der Aufzeichnungen Marko Cepenkovs (1829-1920)", **Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes**, Sayı 82, Viyana 1992, s. 359-374.

USER, Hatice Şirin, "Vampir", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, TDK Yayınları, Sayı 2, Ankara 2010, s. 119-130.

YALTIRIK, Mehmet Berk, "Türk Kültüründe Hortlak Cadı İnanışları", **Tarih Okulu Dergisi**, Sayı XVI, İzmir 2013, s. 187-232.

YAŞAR, Murat, "Evliya Çelebi In The Circassians Lands: Vampires, Tree Worshippers and Pseudo-Muslims", **Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae**, Sayı 67, Budapeşte 2014, s. 75-96.

YILDIZ, Osman, "Ali Rıza Seyfi Seyfioğlu", **Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)**, Sayı 12, Güz 2002, s. 89-109.

YOUSSEF, M. R., **Dictionnaire Portatif Turc-Français**, Constantinople (İstanbul) 1890.

YÜCEL, Mualla Uydu, "Kalmuklar", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Cilt 24, İstanbul 2001, s. 267-268.

C-Edebiyat Eserleri

AKGÜL, Ferman, **Osmanlı Cadısı Tırnova**, Fantastik Kitap, İstanbul 2016.

ANAR, İhsan Oktay, **Amat**, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

_____, **Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri**, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

_____, **Puslu Kıtalar Atlası**, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

_____, **Yedinci Gün**, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

BAŞEKİM, Murat, **Hayal Et Hikâyeleri**, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

_____, **Demir Dövme Öyküleri**, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

BATI, Uğur, **Azraa-Eel Menâbeleri-Osmanlı Mahzeninden Hayalet Kıssaları**, Everest Yayınları, İstanbul 2016.

BENGİ, Yiğit Değer (haz.), **1002. Gece Masalları**, Metis Yayınları, İstanbul 2005.

BİLAL, Mehmet, **Béla: Osmanlı'da Bir Vampir**, Nar Kitap, İstanbul 2013.

_____, **Béla: Osmanlı'da Bir Vampir**, Notabene Yayınları, İstanbul 2018.

DEDEOĞLU, J. Hakan, **Tırnova 1883: Rumeli Kabusu**, Sırtlan Kitap, İstanbul 2017.

DERAL, Erkut, **Gece Gelini**, Okuyan Us Yayınları, İstanbul 2006.

_____, **Kötü Ölü**, Okuyan Us Yayınları, İstanbul 2004.

DİKENELLİ, Çağan, **Upirlerin Fısıltısı-Bir Tahtezzemin Hafiye Teşkilatı Macerası**, Gürer Yayınları, İstanbul 2011.

ERSİN, Saygın, **Erbain Fırtınası**, Karakutu Yayınları, İstanbul 2006.

LE FANU, Sheridan, **Carmilla**, çev. Deniz Akkuş, Beyaz Balina Yayınları, İstanbul 2000.

_____, *Carmilla*, Bibliolis Classics, London 2010.

MÜSTECAPLIOĞLU, Barış, KUTLU, Kutlukhan (haz.), *GİO Ödülleri 2013 Seçilmiş Öyküler*, İthaki Yayınları, İstanbul 2014.

NADİ, Osman, *1833 Osmanlı Cadı Kazanı, Sokak Kitapları* Yayınları, İstanbul 2012.

NADİR, Kerime, *Dehşet Gecesi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1963.

ÖZMEN, Tuğçe Hale, *Tılsım*, Mola Kitap, İstanbul 2012.

SEYFİ, Ali Rıza, *Drakula İstanbul'da*, Kemer Yayınları, İstanbul 1997.

_____, *Kazıklı Voyvoda*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1928.

STOKER, Bram, *Dracula*, çev. Zeynep Akkuş, Kemer Yayınları, İstanbul 1998.

_____, *Dracula*, Dejavu Publishing, İstanbul 2012.

ÜNSÜR, Orkide, *Lâmia-Kan Bağı*, Altınpost Yayınları, İstanbul 2015.

YÜCEL, Doğu, *Düşler, Kâbuslar ve Gelecek Masalları*, Stüdyo İmge Yayınları, İstanbul 2002.

D-İnternet Kaynakları ve Gazeteler:

ARSLAN, Aysel, "Polonya'daki Ortaçağ Mezarlığında Sağlıklı Vampir Mezarları Var", *Arkeofili*, <http://arkeofili.com/?p=14857>, (Güncelleme Tarihi: 06.06.2016-Erişim Tarihi: 05.10.2016).

"Constanța: La Medgidia, procurorii vânează căutătorii de strigoi", *adevarul.ro*, http://adevarul.ro/locale/constanta/constanta-medgidia-procurorii-vaneaza-cautatorii-strigoi-galerie-foto-1_50ad5a2b7c42d5a663938295/index.html, (Güncelleme Tarihi: 12.09.2009-Erişim Tarihi: 01.01.2018).

DANACI, Fatih, "Kayıp Kitaplar Kütüphanesi (4): Ölmez Adamların Evi - Claude Farrere", *Tersninja.com*, <http://www.terninja.com/olmez-adamlarin-evi-korku-edebiyatinin-orneklerinden-biri/>, (Güncelleme Tarihi: 24.06.2012-Erişim Tarihi: 01.12.2016).

_____, "Lanetli Bir Kitap: Ölmez Adamların Evi-Claude Farrere", *Tersninja.com*, <http://www.terninja.com/lanetli-bir-kitap-olmez-adamlarin-evi-claude-farrere/>, (Güncelleme Tarihi: 06.01.2014-Erişim Tarihi: 01.12.2016).

GÖRGÜN, Ege, "Galip Dursun: "Amaç bu topraklara ait korku hikâyeleri yazmak.", *Tersninja.com*, <http://www.terninja.com/galip-dursun-amac-bu-topraklara-ait-korku-hikayeleri-yazmak/>, (Güncelleme Tarihi: 10.02.2014-Erişim Tarihi: 01.12.2016).

Habertürk, "Miloseviç'in kalbine kazık çaktılar!", <http://www.haberturk.com/dunya/haber/16795-milosevicin-kalbine-kazik-caktilar>, (Güncelleme Tarihi: 07.04.2007-Erişim Tarihi: 05.10.2016).

Hürriyet, "Drakula Gibi", **Hürriyet**, <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=328934>, (Güncelleme Tarihi: 21.06.2005-Erişim Tarihi: 05.10.2016).

_____, "Mezardan vampir çıktı", <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=11165050>, (Güncelleme Tarihi: 09.04.2009-Erişim Tarihi: 05.10.2016).

İyibilgi, "Karadeniz kıyısında 100 vampir", http://www.iyibilgi.com/haber.php?haber_id=258619, (Güncelleme Tarihi: 06 Haziran 2012-Erişim Tarihi: 5 Ekim 2016).

Mail&Guardian, "Croatian 'Dracula' revived to lure tourists", <https://mg.co.za/article/2006-04-24-croatian-dracula-revived-to-lure-tourists>, (Güncelleme Tarihi: 24.04.2006-Erişim Tarihi: 11.07.2017).

Milliyet, "Vampir Korkusu vampir yaptı!", 3.03.2003, s. 3.

ÖGÜT, Hande, "Karanlık Sular (1933)", **Öteki Sinema**, <http://www.otekisinema.com/karanlik-sular-1993/>, (Güncelleme Tarihi: 07.04.2010-Erişim Tarihi: 01.12.2016).

ÖKTEM, Emre, "Balkan Vampires Before Ottoman Courts", **CESNUR**, http://www.cesnur.org/2009/balkan_vampires.htm, (Güncelleme Tarihi: 14.06.2010-Erişim tarihi: 19.10.2016).

Radikal, "Polonyada vampir mezarlığı bulundu", http://www.radikal.com.tr/hayat/polonyada_vampir_mezarligi_bulundu-1141630, (Güncelleme Tarihi: 13.07.2013-Erişim Tarihi: 05.10.2016).

Ucuztarih, "Karaoğlu Drakula'ya Karşı-İntikam Fedaisi", <http://www.ucuztarih.com/magazin/karaoglan-drakulaya-karsi-intikam-fedaisi/>, (Güncelleme Tarihi: 17.03.2018-Erişim Tarihi: 01.04.2018)

YALTIRIK, Mehmet Berk, "Drakula İstanbul'da", **Gölge e-Dergi**, Sayı 38, Kasım 2010, s. 100-105.

_____, "Eski Türklerde Büyü ve Büyücülük", **Kayıp Rıhtım**, <http://kayiprihtim.com/inceleme/eski-turklerde-buyu-ve-buyuculuk/>, (Güncelleme Tarihi: 25.02.2015-Erişim Tarihi: 15.09.2016).

_____, "İlk Gayri Resmi Korku Romanımız: Gulyabani", **Gölge e-Dergi**, Sayı 37, Ekim 2010, s. 17-22.

_____, "Sırp Vampirleri Üzerine", **Kayıp Rıhtım**, <http://kayiprihtim.com/inceleme/sirp-vampirleri-uzerine/>, (Güncelleme Tarihi: 01.08.2016a -Erişim Tarihi: 05.10.2016).

_____, "Vampir Mezarları: Arkeoloji ve Folklor Ne Diyor?", **Bilimdili**, <http://bilimdili.com/dusunce/vampir-mezarlari-arkeoloji-ve-folklor-ne-diyor/>, (Güncelleme Tarihi: 07.10.2016b -Erişim Tarihi: 30.10.2016).

Witches and Vampires Myths and Legends, “Giorgio (Jurej) Grando-The vampire of corridico / kringe”, <http://www.istrianet.org/istria/legends/vampires/istria-grando.htm>, (Güncelleme Tarihi: 07.10.2015-Erişim Tarihi: 12.08.2017)

TÜRK KÜLTÜRÜNDE VAMPIRLER

“Oburlar, Yalnavuzlar ve Diğerleri”

Türk kültüründe vampirler konusu ilginizi çekiyorsa şu an elinizde oldukça kapsamlı ve kendinden sonraki araştırmalara ışık tutacak değerli bir kaynak var. Değerli öğretmenimiz Giovanni Scognamillo hayatta olsaydı muhtemelen bu satırları o yazıyor olacaktı. Yıllar önce Metin Demirhan'ın dükkânında tanıştığımızda, şaka yollu, “Bir ara sizin vampir olduğunuzu düşünmüştüm” demiştim. Gülerек “Vampir olsam yürümek için şu bastona muhtaç olur muydum” demişti. Ustat vampir değildi. Ama ben vampirlerin olduğuna bir zamanlar fena halde inanmış bir çocuktum... Anneannem yüzünden; 5 - 6 yaşlarımdaydım. Anneannem evin önündeki bahçede oynarken “Hava karıyor.

Vampirler gelir artık. Gir içeri” diye çağırırdı. Bir şey anlamazdım. Bir kez başka mahalleden bir çocuğu vampir ısırmış diye duyduk. İlkokulda okumayı söküp, Korku dergisinin bir sayısında vampirlerle tanışınca aklım çıkmıştı. ...Ortaokulda vampir diye bir şey olmadığını anlamıştım ama anneannemin niye başka anneanneler gibi öcü, bohçacı ve dunganga gibi benzer bahaneler kullanmadığını anlayamamıştım. Rahmetli hiç de Korku dergisi falan okumazdı. Bir gün vampirleri nereden uydurduğunu sormuştum; “Sen daha yoktun. Eskiden çocukları ısırın sapık vampirler vardı. Gazeteler o yakalanan vampirleri yazardı hep” demişti. “Yaşlılık işte” diye geçmişti.

Son yıllarda kütüphanelerde eski gazeteleri tarayıp duruyorum. 1950 ve 60'lı yılların kimi gazetelerinde “Vampir Yakalandı” manşetleriyle karşılaştım.

Her nasıl olmuşsa çocuklara musallat olan bazı sapıklar, dönemin filmlerinden etkilenmiş olsa gerek, çocukları ısırmaya kalkışmış ve bu olay zamanın medyasına da bu şekilde yansımıştı. Yani vampirler bambaşka bir gerçeklik penceresinden gündelik hayatımıza, oradan da kim bilir benim gibi kaç çocuğun rüyalarına girmişti.

Velhasıl Türk kültüründe vampir vardır. Bu kitapta içkegları, oburları, albastıları, emegenleri ve daha nicesini bulacaksınız. Geceleri okuyun.

Güven Erkin Erkal

KAROKUM

   / karakumkitap
 karakumkitap.com

ISBN:978-605-2290-14-9

